

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUSTITSMINISTERIET

Organisation og arkiv

N° 152
1848

Allerindsendt af Lovsættning
for
Reformen af Justitsminister. Besættelse
angaaende
Omorganiseringen af den Kongelige
Kants. Lovsættelse af Justitsminister.
være.

Denne allerindsendte Lov
sætning bifalds.
Copenhavns den 3^{die} April 1848.

Friderich R

JUSTITSMINISTERIET

NIELS PETERSEN

JUSTITSMINISTERIET

Organisation og arkiv

Udgivet af
RIGSARKIVET
I kommission hos
G·E·C GAD

ADMINISTRATIONSHISTORISKE STUDIER nr. 6
1982

Udgivet med støtte af

STATENS HUMANISTISKE FORSKNINGSRÅD

OMSLAG:

C. E. BARDENFLETHS FORESTILLING
OM KANCELLIETS OMDANNELSE TIL
JUSTITSMINISTERIUM, 3. APRIL 1848,
MED FREDERIK 7.s RESOLUTION

Tekst: Allerunderdanigst Forestilling fra Geheime Stats og Justitsminister Bardenfleth angaaende Omorganisationen af Deres Majestæts Danske Cancellie til et Justitsministerium.

Denne allerunderdanigste Indstilling bifaldes.
Christiansborg Slot den 3^{die} April 1848.

Frederik R.

FOTO:

TAGE LUDVIGSEN/ALICE WESTERGAARD

I serien Administrationshistoriske studier er tidligere udsendt:

1. *Grethe Ilsøe*: Vejen til embede. En undersøgelse af udnævnelserne til kgl. retsbetjent- og magistratsembede 1735–65. 1978.
2. *Helle Linde*: Magistrat og borger. Købstadstyret på Sjælland omkring 1750 med særlig hensyntagen til forholdene i Helsingør, Roskilde, Næstved og Holbæk. 1978.
3. *Harald Jørgensen*: Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919. 1980.
4. *Erik Nørr*: Præst og administrator. Sognepræstens funktioner i lokalforvaltningen på landet fra 1800 til 1841. 1981.
5. *Birgit Løgstrup*: Dommer og administrator. Herredsfogden 1790–1868. 1982.

© RIGSARKIVET 1982

TRYKT I AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE

ISBN 87-7497-080-1

N° 152
1848

Allerindesamt som følgende
for
Revisor Kato og Inspektørerne Bredskifte
sagsaand

Omorganisation af Danes Magistrate
samt Landets det af Inspektørerne
sagsaand

Er som allerindesamt Ld.
sagsaand
Christiansborg Slot den 3^{die} April 1848.
Friedrich R

Forord

Denne fremstilling af Justitsministeriets organisation og arkiv siden dets oprettelse i 1848 er først og fremmest udarbejdet til brug for dem, der ønsker at benytte arkivet. Et ministerielt arkiv er ordnet med henblik på at kunne fungere praktisk i det daglige administrative arbejde. Når det overgår til arkivvæsenet, forbliver det i alt væsentligt i den orden, hvori de, der skabte det og brugte det i deres arbejde, efterlod det, da de ikke længere havde brug for det.

At bruge et administrativt arkiv til forskning forudsætter dels, at man kender dets tilblivelsesmiljø, dvs. den organisation gennem hvis arbejde det er skabt, dels, at man kender den systematik, der er anvendt ved arkivets opbygning. Forskeren må kende forretningsgangen og kunne følge sagerne gennem dens forskellige led.

Ministeriernes arkiver indeholder et væld af kilder om den del af samfundet, de hver for sig har beskæftiget sig med, men som regel meget lidt om deres egne interne forhold. Det er sjældent, man finder instrukser om sagsbehandling og arkivdannelse. Reglerne på disse områder har for det meste udviklet sig i form af indforståede vaner, der ikke krævede skriftlig nedfældning. Det kan gøre det vanskeligt at få indsigt i, hvordan et ministerium har arbejdet, men ikke mindre nødvendigt at søge det udforsket.

Denne bog er et bidrag til udforskningen af disse spørgsmål. Forhåbentlig vil den også komme til nytte i en bredere sammenhæng, som et bidrag til Danmarks administrative historie.

De grundlæggende fællestræk ved ministerielle arkivers opbygning og journalsystemer vil ikke blive gennemgået i detaljer i bogen. En kort oversigt herover kan findes i de publikationer, som er omtalt s. 106, og som interesserede kan få ved henvendelse til Rigsarkivets 2. afdeling.

Niels Petersen

INDHOLD

JUSTITSMINISTERIETS ORGANISATION

1. Forgængeren Danske Kancelli	11
2. Justitsministeriets tilblivelse	14
3. Justitsministeriet i 1850erne og 1860erne	22
4. Brandforsikringen, Vajsenhuset, Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen	29
5. Ministeriet for Island	32
6. Justitsministeriet 1885–1914	34
7. Reformen i 1914	40
8. Justitsministeriet 1914–24	46
9. De færøske sager	52
10. Fra tre til seks kontorer	57
11. Strukturel ekspansion	66
12. Fængselsvæsenets centralstyre 1848–1910	72
13. Oprettelsen af Direktoratet for Fængselsvæsenet	80
14. Reform af arbejdsdriften	87
15. Fængselsvæsenets centralstyre i mellemkrigsårene	92
16. Fra fængselsvæsen til kriminalforsorg	95
17. Justitsministeriets forhold til politiet	98

JUSTITSMINISTERIETS ARKIV

1. Indledning	105
2. Journalsystemet 1848–1967	106
3. De enkelte kontorers arkiver	122
4. Arkivfonds uden for kontorsystemet	128
5. Ikke afleverede arkivalier	131
6. Fængselsvæsenets centralstyres arkiv	133
7. Kassationer	135

REGISTRATUR

Fortegnelse over arkivalier afleveret fra Justitsministeriets departement	138
Fortegnelse over arkivalier afleveret fra fængselsvæsenets centralstyre	153

BILAG

1. Justitsministre	157
2. Departementschefer	159
3. Ledere af fængselsvæsenet	160
4. Fortegnelse over embeds- og bestillingsmænd i Justitsministeriet 1867/68	161
5. Årstalsbogstaver	163
6. Ændringer i Justitsministeriets sagområde siden 1935	164
7. Sagfordeling mellem kontorerne i Justitsministeriets departement 1936–67	166
8. Sagfordeling mellem kontorerne i Direktoratet for Fængselsvæsenet (Kriminalforsorgen) siden 1935	172
9. Uddrag af Anders Melteig: En norsk tjenestemanns inntrykk og erfaringer fra arbeid i den danske sentraladministrasjon	176
10. Rigsarkivarens skrivelse af 23. juli 1979 til Justitsministeriet ang. kassation i departementets arkiv	181
11. Arkivalier vedr. Justitsministeriets organisation	186
12. Betænkninger. Litteratur	192

Justitsministeriets organisation

1. Forgængereren Danske Kancelli

Justitsministeriet blev hovedarving i boet efter Danske Kancelli. Denne ældgamle regeringsinstitution har ikke noget kendt fødselsår. Dens tilblivelse ligger et sted i senmiddelalderen. Den var det første organiserede kontor, der stod til kongernes rådighed. Ordet kancelli kommer af det latinske ord cancellus, der betyder en skranke eller et arbejdsbord. Kancelli blev betegnelsen for det sted, hvor man udfærdigede dokumenter, og efterhånden stedet for den sagsbehandling, der gik forud for dokumenternes udstedelse.

Navnet Danske Kancelli kom først i brug, da der efter Frederik 1.s tronbestigelse i 1523 også blev et tysk kancelli for de hertugdømmer, den nye konge i forvejen regerede over. Danske Kancelli og Tyske Kancelli blev helt frem til 1848 parallelle institutioner med omtrent samme sagområde, Danske Kancelli for kongeriget (indtil 1814 også omfattende Norge) og Tyske Kancelli for hertugdømmerne. Begge kancellier fik efter 1660 en overbygning i form af kollegier, som

Danske Kancelli og senere Justitsministeriet havde til huse i kancellibygningen på Slotsholmen («den røde bygning»), der blev taget i brug 1721 og stadig benyttes af centraladministrationen.

skulle deliberere (overveje) de indkomne sager og afgive indstilling til kongen om deres afgørelse.

I 1800-tallet betragtede Danske Kancelli sig først og fremmest som et justitskollegium. Dets præsident førte siden 1813 titel af justitsminister.¹ Men kancelliet administrerede en række områder, der faldt uden for begrebet justitsvæsen, f.eks. kirke- og skolevæsen, købstadsnæring m.v. Desuden fungerede det som statssekretariat med opgaver, som i vore dage hører under Statsministeriet, f.eks. sagernes fordeling mellem regeringskollegierne.

Ved enevældens slutning hedder det i statskalenderen om Danske Kancelli:

»Begrebet om Collegiets Virkekreds fastsættes lettest, naar det erindres, at oprindelig den hele civile Statsforvaltning, med Undtagelse af hvad der vedkom Statsindtægterne og Udgifterne, har henligget derunder, og at saaledes under de øvrige Collegier kun henhører hvad der ved specielle Bestemmelser er henlagt under dem«.

Denne beskrivelse, som nok er lidt ensidig, er sikkert kancelliets egen, men den kan tjene som forklaring på, at sager som kommunalvæsen, visse dele af næringsvæsenet, kirke og skole, udskrivningsvæsen m.v. administreredes af et kollegium, hvis fornemste opgave var justitsvæsenet. Ressortafgrænsningen var på visse punkter meget speciel. Møller i købstæderne hørte under kancelliet. Dog ikke grynmøller. De hørte under Rentekammeret sammen med møllerne på landet.

Siden 1800 havde Danske Kancelli været inddelt i departementer, hvis chefer var deputerede (medlemmer) i kancellikollegiet, de såkaldte kancelliherrer. Departementerne var, i hvert fald formelt, kun forberedende organer. Kompetencen til at beslutte og til at indstille til kongen var forbeholdt kollegiets plenum.

Ved kollegialsystemets ophør i 1848 var Danske Kancelli delt i fem departementer. Kancellikollegiet bestod af en præsident, en generalprokurør, der begge var medlemmer af Gehejmestatsrådet, samt af tre deputerede og en assessor. De tre deputerede var chefer for hver et af de tre første departementer. 4. departements forretninger var delt mellem to af de deputerede. Assessoren var chef for 5. departement, men han var ikke helt ligestillet med de deputerede. Han deltog kun i kancellikollegiets forhandlinger i sager, der vedrørte hans eget departement.

1. departements område var kirke- og skolevæsen i kongeriget med

1. Kgl. resolution af 6.12.1813.

bilande samt visse dele af hertugdømmet Slesvig (Als, Ærø og Tørringlen).

2. og 3. *departement* var begge justits- og politidepartementer. De havde desuden sager vedrørende købstadsnæring, kommunalvæsen, fattigvæsen m.v. Fordelingen mellem de to departementer var den, at 2. departement havde de foran omtalte statssekretariatssager samt de sager, der enten vedrørte hele kongeriget (herunder lovgivning) eller alene vedrørte Sjælland. 3. departement havde de tilsvarende sager vedrørende resten af kongeriget samt bilandene (Færøerne, Island, Grønland, Vestindien).

4. *departement* havde udskrivningsvæsenet og lensvæsenet (tilsynet med godsmajoraterne).

5. *departement* havde dels brandforsikrings- og brandpolitisager, dels regnskabsrevision. Brandforsikringen i købstæderne og landdistrikterne (men ikke i København) administreredes af staten gennem Danske Kancellis kontor for landbygningernes og købstadbygningernes brandforsikring. Regnskabsrevisionen vedrørte dels skiftevæsenet og de offentlige stiftelser, for hvis regnskaber der var et fælles revisionskontor, dels regnskaber vedrørende umyndiges midler (overformynderiregnskaber), hvis revision varetoges af to kontorer («pupilkontorer»).

Hvert af kancelliets departementer havde sit eget ekspeditions-kontor, der var selvstændigt arkivdannende. Kun 5. departement havde mere end ét kontor.

Alle sager i Danske Kancelli behandledes i kancellikollegiets plenum, hvor der toges beslutning om, hvad der skulle foretages. Udgående skrivelser underskredes af alle tilstedeværende medlemmer af kollegiet. I praksis har beslutningsprocessen næppe i alle tilfælde været kollegial. I talrige oplagte sager har man simpelthen fulgt vedkommende departements indstilling. I visse sager stod kancelliets præsident i direkte rapport til kongen uden kollegiets medvirken. Det gjaldt dels kancelliets interne forhold, dels kancellipræsidentens funktion som kgl. bankkommissær over for Nationalbanken, et hverv der ifølge bankens oktroj skulle varetages af justitsministeren.

Generalprokurøren havde til opgave at udarbejde lovforslag, afgive betænkninger om lovgivning og lovforklaring samt være opmærksom på lovbestemmelser, hvis forandring kunne være nødvendig eller tilrådelig. Han havde også pligt til efter opfordring fra andre regeringskollegier at bistå disse i lovgivningsarbejdet, jfr. instruks for generalprokurøren af 4. januar 1826. Generalprokurørens funktion kan sammenlignes med den, der nu varetages af Justitsministeriets lovafdeling.

Sager vedrørende de rådgivende provinsialstænder i kongeriget sorterede også under Danske Kancelli. Disse sager udgjorde i arkivalisk henseende en særskilt gruppe uden for departementerne, men ekspederedes i hvert enkelt tilfælde af det departement i kancelliet, de ifølge deres natur hørte under. Mest dog af 2. departement, der jo havde alle sager, der vedrørte hele landet².

2. Justitsministeriets tilblivelse

Da »martsministeriet« blev dannet den 22. marts 1848, var det en nærmest stiltiende forudsætning, at det kollegiale forvaltningssystem skulle afløses af ministerier, hver ledet af et medlem af Statsrådet. C. E. Bardenfleth, 41 år, gehejmestatsminister siden 22. januar 1848, blev udpeget til justitsminister. 14 dage senere blev Danske Kancelli ophævet. Den 3. april indgav Bardenfleth en forestilling til kongen angående »Omorganisationen af Deres Majeestæts danske Cancelli til et Justitsministerium«. Forestillingen fik kgl. resolution samme dag og trådte i kraft den 5. april¹.

Den 4. april holdt kancellikollegiet sit sidste møde. To af dets medlemmer, kancellipræsident Poul Christian Stemann og generalprokurør Anders Sandøe Ørsted, begge gehejmestatsministre, var allerede blevet afskediget den 21. marts, både som ministre og som medlemmer af kancellikollegiet. I stedet var Bardenfleth indtrådt i kancelliet som præsident. Nu blev også de øvrige medlemmer afskediget.

To af dem, Hans Georg Bentzen og Lars Jess Holm, udtrådte af statstjenesten. Assessor og chef for 5. departement, Andreas Møller, overgik til Justitsministeriet og blev departementschef. Den yngste deputerede, Tage Algreen-Ussing, havde den 21. marts afløst Ørsted som generalprokurør. Ved sin afsked som deputeret bevarede han dette hverv, men i en anden skikkelse. I forestillingen til kongen henviste Bardenfleth til, at der kunne ventes så mange lovgivningsarbejder, at det i høj grad ville beskæftige Ussing, så han ikke burde belastes med de mange detailforretninger, der var forbundet med at være departementschef. Vigtigere var dog nok et andet forhold. Herom skriver Bardenfleth, at »det desforuden ved Etatsraad Ussings Overtagelse af et Departement under Justitsministeriet neppe vilde kunne undgaaes, at der ved Fastsættelsen af hans Stilling med Justitsministeren vilde blive at tage et, i Tidens Længde maaskee

2. Registratur over Danske Kancellis arkiv findes i Vejledende Arkivregistraturer (V.A.), I, Kbh. 1943.

1. Justitsmin. 1. kt. 1848 nr. Y 741.

ikke aldeles hensigtssvarende, Hensyn til hans hidtidige Stilling som selvstændigt Medlem af Collegiet«. Heri ligger vel en erkendelse af, at Ussings eventuelle selvstændige meninger hellere måtte udfolde sig i et selvstændigt embede uden for ministeriet, hvor han vel sorterede under justitsministeren, men udtalte sig for egen regning, end i et departementschefembede, hvor alt hvad han sagde og gjorde, foregik på ministerens vegne og på hans ansvar. Det betød, at generalprokurørfunktionen fra at være et hverv i kancelliet nu blev et embede *uden for og under* Justitsministeriet. Det medførte også, at der nu opstod et særligt generalprokurørarkiv.

Alle afskedigede medlemmer af kancellikollegiet fik deres fulde løn i pension, alene med pligt til at overtage et til deres tidligere stilling passende embede, hvis et sådant blev anvist dem.

Den 5. april overtog Bardenfleth ene mand ledelsen af det ophævede kancellis departementale apparat med undtagelse af, hvad der vedrørte kirkevæsenet samt borger- og almueskolevæsenet. Det var ved regeringsdannelsen den 22. marts bestemt, at disse sager tillige med sagerne fra Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler (ophævet ved reskript af 27. marts) skulle danne grundlag for et ministerium for kirke- og undervisningsvæsenet (Kultusministeriet). Dette ordnedes ved, at kancelliets 1. departement straks ved Justitsministeriets oprettelse den 5. april i sin helhed overførtes til kultusminister D. G. Monrads ressort².

Bortset herfra bevarede Justitsministeriet indtil videre Danske Kancellis departementsordning uændret. Det hidtidige 2. departement omdøbtes til ministeriets 1. departement. Som tidligere omtalt hørte også statssekretariatssagerne under dette departement, men denne funktion kunne Justitsministeriet ikke opretholde. Endnu den 5. april vedtog Statsrådet i anledning af C. Zahrtmanns udnævnelse til marineminister, at den bestalling, han ligesom de øvrige ministre skulle have, blev udfærdiget gennem Justitsministeriet³. Men under det nye system fandtes en regeringschef (konseilspræsidenten), der uden nogen formel beslutning derom gennem sit sekretariat overtog ekspeditionen af sager om ministres udnævnelse og afsked, ministeriers oprettelse og nedlæggelse og forretningernes fordeling mellem ministerierne.

Kancelliets 3. departement blev til ministeriets 2. departement. Derimod beholdt 4. og 5. departement deres numre. Der blev i første omgang ikke noget 3. departement i Justitsministeriet.

Den skikkelse, ministeriet herved fik, betragtedes som foreløbig.

2. Afhandlinger om Arkiver, Kbh. 1964, s. 166 f.

3. Statsrådets Forhandlinger, I, s. 184.

Man regnede nemlig med, at en del af dets sager skulle afgives til et indenrigsministerium, når et sådant senere blev oprettet.

Den enevældige administration havde ikke haft noget regeringskollegium for den almindelige civile administration (for »det indre«). De anliggender, dette begreb dengang omfattede, nemlig kommunalvæsen, folkerepræsentation, næringsvæsen, landvæsen, offentlige arbejder m.v., var fordelt på flere kollegier. Dette var ved flere lejligheder blevet påpeget som en mangel, således i Otto Moltkes »Udkast til en forandret Organisation af de øverste Regierings-Collegier« fra 1840⁴. I 1848 ved overgangen til ministerielt styre var man principielt indstillet på at oprette et indenrigsministerium, men den omstændighed, at der ingen tradition var for adskillelse mellem justits- og andre civiladministrative anliggender, bevirkede en vis usikkerhed. Uenighed i regeringen om, hvorledes problemet skulle løses, bidrog til at forhale sagen.

Pr. 1. juni 1848 foretoges i Justitsministeriet en omlægning af forretningerne mellem 1. og 2. departement, hvorved fordelingen efter geografiske kriterier ophørte. Der er ikke fundet noget skriftligt om denne omlægning. Der har muligvis ikke været noget. Ifølge den kgl. resolution om ministeriets oprettelse var det overladt til justitsministeren nærmere at fordele forretningerne mellem de to departementer, så det har kunnet gennemføres uden formaliteter.

Fordelingen tyder på, at hensigten har været i det ene af departementerne at samle, hvad der ansås for egnet til at afgive til et indenrigsministerium. Til 2. departement henlagdes nemlig sager vedrørende folkerepræsentation, indfødsret, næringsvæsen, kommunalvæsen, fattigvæsen, strandingsvæsen, medicinalvæsen samt skuespilbevillinger. Resten af sagerne, fortrinsvis justis- og politikvæsen samt familieret kom til 1. departement.

Der var som nævnt ikke enighed i regeringen om udformningen af reformens anden fase, eller rettere: regeringschefen A. W. Moltke, der tillige var finansminister, var på et enkelt men temmelig vigtigt punkt uenig med sine kolleger. Den 27. juli 1848 sendte han hver af de øvrige fagministre, bortset fra udenrigsministeren, en skrivelse, hvori han redegjorde for sine tanker med hensyn til, hvad der berørte den pågældende ministers forretningsområde⁵.

Over for Bardenfleth fremhævede Moltke to ting, han ville lægge vægt på. Dels burde der sikres hver forvaltningsgren en så indsigtfuld bestyrelse som muligt ved at forene ensartede og beslægtede

4. Betænkninger fra Christian VIII's tid om styrelsen af det danske monarki, Kbh. 1969, s. 1-8.

5. Konseilspræsidiets 1848 nr. 173, Finansministerens journal 1848 nr. 128, Justitsmin. 2. dpt. 1848 nr. A 1586.

anliggender under samme ministerium. Dels burde intet ministerium få et større omfang, end at det blev overkommeligt for den øverste bestyrelse med den ansvarlighed, der er pålagt denne, at behandle de derunder sorterende sager, »saa at den ei skulde blive nødsaget til at laane sit navn til Beslutninger, som toges af Departementscheferne paa dens Vegne, men til enhver Tid kunde paa høieste Steder udvikle Motiverne for og forsvare de fattede Beslutninger samt stadigen beholde et samlet og klart Overblik over Ministeriets hele Omfang«.

Den regel, Moltke her opstillede, at ministeren ikke burde »låne sit navn« til beslutninger, der blev truffet af en departementschef på hans vegne, var allerede dengang helt urealistisk. Bardenfleth havde i den ovennævnte kgl. resolution af 3. april 1848 om Justitsministeriets oprettelse fået bemyndigelse til at »overdrage Departementscheferne de Forretninger, han ikke selv maatte kunne bestride, saaledes at Departementscheferne endog, naar Saadant af Justitsministeren overlades dem, maatte kunne paa hans Vegne forsyne de fra det respective Departement udgaaende Expeditioner med Underskrift, der da for alle Vedkommende maatte medføre samme Forbindtlighed, som de af Justitsministeren selv underskrevne Expeditioner«.

Hvis en sådan bemyndigelse var nødvendig i Justitsministeriet, måtte den blive det endnu mere i Finansministeriet, som under alle omstændigheder ville blive langt større. Moltke var i virkeligheden også ude i et andet ærinde, nemlig at undgå at få toldvæsenet indlemmet i sit eget ministerium. Gennem 17 år som finansminister, i hvilken egenskab han var chef for Finansdeputationen og Statsgældsdirektionen, fra 1845 tillige præsident for Rentekammeret, var det lykkedes ham at undgå at få noget med toldvæsenet at gøre, selv om posten som præsident for Generaltoldkammeret blev ledig i 1843, og selv om tanken om at samle alle finansielle anliggender under én ledelse havde tilhængere blandt hans nærmeste embedsmænd.

I skrivelsen samme dag til handelsminister Bluhme, der var præsident for Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, foreslog Moltke, at dette kollegium med i det væsentlige uændret ressort organiseredes som et handels- og toldministerium. Det skabte imidlertid et problem, idet der kun regnedes med syv ministerier. Da det ikke ville se godt ud at øge dette tal, måtte Moltke finde udvej til at »spare« et andet ministerium.

Det prøvede han at gøre ved at foreslå Bardenfleth, at der oprettedes et justits- og indenrigsministerium, fortrinsvis ved til dette at overføre de ikke-finansielle sager fra Rentekammeret, navnlig landvæsens-, matrikel- og vejsager. Men det ville Bardenfleth

C. E. Bardenfleth (1807–57) havde i mange år nær forbindelse til Frederik 7., inden denne blev konge. Straks ved tronbestigelsen i januar 1848 udnævntes han til gehejmestatsminister. I »martsministeriet« blev han justitsminister og blev på denne post indtil juli 1851.

A. W. Moltke (1785–1864), lensgreve til Bregentved, blev 1831 gehejmestats- og finansminister. Som den eneste af gehejmestatsministrene fra før 1848 forblev han i sin stilling, da de øvrige ministre fik afsked den 21. marts 1848. Han blev konseilspræsident (eller premierminister) i »martsministeriet« og fortsatte desuden som finansminister. Fra november 1848 til august 1850 var han konseilspræsident og udenrigsminister, derefter alene konseilspræsident indtil januar 1852.

ikke vide af. I et svar af 21. august 1848 erklærede han, at de principper, Moltke ville lægge til grund, og som han var enig i, ledte ham til den modsatte opfattelse, nemlig at et forenet justits- og indenrigsministerium var en umulighed, at det tværtimod var af vigtighed at samle alt, hvad vedrørte næringsvæsenet i ét ministerium, og at derfor Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet burde deles, så toldvæsenet kom til Finansministeriet og kollegiets ikke-finansielle sager (handel, industri, havne, kanaler, fyr m.v.) til Indenrigsministeriet.

Bardenfleth mente, at Indenrigsministeriet ville blive det største af ministerierne. Skulle det yderligere sammenlægges med Justitsministeriet, ville man få et ministerium, der var uoverkommeligt. På den anden side indrømmede han, at Justitsministeriet ville få et mindre omfang end passende, hvis det alene skulle beholde overbestyrelsen af justits- og politikvæsenet. Han fandt det derfor rimeligt, at sagområder, der efter deres natur ligeså godt kunne være i det ene som det

andet ministerium, kom til Justitsministeriet. Blandt sådanne nævnedede han endog kommunalvæsenet, et efter den almindelige mening typisk indenrigsministerielt sagområde. For Bardenfleth var det kommende indenrigsministeriums rolle som ministerium for næringsvæsenet det vigtigste.

I skrivelse af 30. august afæskede Bardenfleth generalprokurør Algreen-Ussing et responsum om, hvordan den ministerielle organisation kunne tænkes ordnet. Det var til en vis grad en bunden opgave, Bardenfleth stillede, idet han forudsatte, at der skulle være syv ministerier, herunder et selvstændigt indenrigsministerium. Algreen-Ussings responsum blev afgivet den 9. september og videre-sendtes til konseilspræsidenten. I det væsentlige stemte det overens med de synspunkter, Bardenfleth havde givet udtryk for over for Moltke. Ifølge Ussing skulle Justitsministeriets omåde kun bestå af overtilsynet med lovenes overholdelse og politivæsenet i almindelighed, retsplejen, skifte- og pupilvæsenet samt fængsler og straffeanstalter. Han erkendte, at ministeriet derved blev »temmelig indskrænket«. Ligesom Bardenfleth nævnte han den mulighed at lade visse sager gå til Justitsministeriet i stedet for til Indenrigsministeriet, selv om han ikke ligefrem ville anbefale det. Han erindrede om, at der forestod store opgaver for Justitsministeriet med hensyn til retspleje, adskillelse af administrativ og juridicel myndighed, jurisdiktionsinddeling m.v., der ville gøre dette ministerium til et af de vigtigste og vanskeligste⁶.

Også handelsminister Bluhme afviste Moltkes plan, og dermed gik sagen foreløbig i stå. Moltke skaffede sig aflastning ved i oktober at oprette et departement for det indre, der med ret stor selvstændighed skulle beskæftige sig med de ikke finansielle sager på Rentekammerets område⁷. Men regeringsskiftet i november samme år banede vej for den løsning, Moltke ikke brød sig om. Han fortsatte som regeringschef, men blev udenrigsminister. Wilhelm Sponneck, en af toldvæsenets topmænd, blev finansminister.

Ved kundgørelse af 24. november 1848 gennemførtes den endelige ordning. Toldvæsenet kom til Finansministeriet. Der blev oprettet et indenrigsministerium, til hvilket bl.a. henlagdes fra Justitsministeriet sager vedrørende næringsvæsen, kommunalvæsen, fattigvæsen, valg til folkerepræsentation og indfødsret. Nu var boet efter Danske Kancelli skiftet. Nu kunne der gives Justitsministeriet en varigere organisation, hvilket skete ved bekendtgørelse af 3. december 1848⁸.

6. Konseilspræsidiat 1848 nr. 173, Justitsmin. 2. dpt. 1848 nr. A 879, Generalprokurøren 1848 nr. 46.

7. Arkiv, 3. bd., 1969, s. 111-17.

8. Justitsmin. 1. kt. 1848 nr. A 1954.

De sager, der overgik til Indenrigsministeriet, havde udgjort hovedparten af det midlertidige 2. departements område. Departementet selv fulgte med kontor og personale over til det nye ministerium. De af dets sager, der forblev under Justitsministeriet (medicin-
alvæsen, jordmodervæsen, strandingsvæsen og skuespilbevillinger), blev henlagt under dettes 1. departement, da de for størstedelen stod i forbindelse med politivæsenet. Det blev fastslået, at 1. departement ikke i den anledning behøvede nogen personaleforøgelse.

Med det tidligere 5. departement i kancelliet (brandforsikring, brandpoliti og regnskabsrevision) skete ingen anden forandring, end at det nu blev kaldt Justitsministeriets 2. departement. En del regnskabsrevision skulle efter de skete ændringer overgå til Kultusministeriet og Indenrigsministeriet, men det kunne ikke ske lige med det samme.

Også det tidligere 4. departement i kancelliet (lensvæsen, offentlige stiftelser og udskrivning til landkrigstjeneste) fik nyt nummer. Det blev nu Justitsministeriets 3. departement. Man regnede med, at dette departement senere kunne nedlægges og dets sager fordeles på de to andre departementer, men krigsforholdene og forberedelserne til den almindelige værnepligts indførelse bevirkede, at dette indtil videre måtte udsættes. Under kancelliet havde departementet som nævnt ikke haft nogen egen chef. I interimperioden havde 5. departements chef varetaget departementschef-sagerne også i 4. (nu 3.) departement. Nu ordnede man det sådan, at chefen for departementets ekspeditionskontor tillige blev chef for departementet. Det løntillæg, han i den anledning fik, blev taget af Landmiliciefonden, hvorved man undgik at normere en ny fast departementschefstilling. Sager vedrørende udskrivning til søkrigstjeneste, der hørte under Marineministeriet (tidligere Admiralitetskollegiet), blev ved kundgørelsen af 24. november overført til Justitsministeriet. Dets 3. departement fik i den anledning en fuldmægtig fra Marineministeriet.

Justitsministeriet havde altså nu tre departementer:

1. *departement* med ét kontor. Departementschef var F. C. E. Dahlstrøm, født 1815 og fuldmægtig i kancelliet ved dets nedlæggelse.

2. *departement* med fire kontorer, nemlig kontoret for købstædernes og landbygningernes brandforsikring, revisionskontoret for skifterne og offentlige stiftelsers midler samt to revisionskontorer for umyndiges midler (pupilkontorerne). Departementschef var Andreas Møller, født 1787. Hans stilling var omtrent den samme, som han havde haft i kancelliet siden 1840.

3. *departement* med ét kontor. Departementschef var Chr. D.

Lunn, født 1804. Han var i 1841 blevet chef for kancelliets 4. departements kontor og tillige lenssekretær. Som sådan fortsatte han i interimperioden. Han blev 3. december 1848 departementschef, men vedblev som nævnt tillige at være kontorchef. Hvervet som lenssekretær var oprettet ved kgl. resolution af 11. juni 1817 med den opgave at føre en oversigt over samtlige grevskabers, baroniers, stamhuses og fideikommisars status⁹.

I arkivalisk henseende er det ikke Justitsministeriets inddeling i departementer, men dets inddeling i kontorer, der har betydning. Det er i kontorerne, arkivdannelsen fandt sted. På et senere tidspunkt kom Justitsministeriet til at bestå af ét departement med to kontorer, 1. kontor og 2. kontor. Disse kontorer er identiske med det, der her er betegnet som henholdsvis 1. departements og 3. departements ekspeditionskontorer. I arkivsproget kaldes disse kontorer helt fra 1848 1. og 2. kontor. 2. departements kontorer forsvandt efter nogen tid helt fra Justitsministeriets område. Foruden de her nævnte kontorer overtog Justitsministeriet fra kancelliet et bogholderkontor, et kassererkontor og et arkivkontor.

I første omgang medførte Danske Kancellis opløsning ikke nogen indskrænkning eller besparelse i det kostbare forbrug af højere embedsmænd, som det gamle system var blevet kritiseret for. Man havde ganske vist afskediget de kancellideputerede, men de fik som nævnt deres fulde gage i pension. Tage Algreen-Ussing fortsatte som generalprokurør, men medens dette hverv tidligere for et mindre tillæg var blevet varetaget af en af de deputerede, overtog Ussing nu dette som eneste opgave med fuld løn som deputeret inklusive tillægget. Embedet blev nedlagt, da Ussing døde i 1872.

Alle kancelliets fem departementer var bibeholdt. Justitsministeriet havde fået tre, Indenrigsministeriet og Kultusministeriet hver ét. Der var tilmed blevet en departementschef mere, nemlig Lunn i Justitsministeriets 3. departement. Den besparelse, der lå i, at han samtidig var kontorchef, forsvandt, da han blev afløst i denne stilling pr. 1. april 1851.

Man havde dengang ingen faste regler om ventepenge og pension til afskedigede embedsmænd. En embedsudnævnelse var en kgl. nådesbevisning, der principielt var livsvarig, medmindre man pådrog sig majestætens unåde. Det var dog kun de højeste embedsmænd, der fik lov at beholde den fulde løn, efter at de var afskediget. Hvis det var nødvendigt at afskedige en yngre embedsmand, blev pensionen mindre end lønnen.

Men blev det småt med besparelser, så betød reformen i hvert fald

9. Collegialtidende 1818 s. 526 f. Birgit Bjerre Jensen i Arkiv, 3. bd., 1971, s. 230 f.

et generationsskifte i den gamle kancelliadministration. I kancellikollegiet var gennemsnitsalderen ved dets ophævelse i 1848 64 år. For de fire medlemmer, der var chefer for kancelliets fem departementer, var gennemsnitsalderen 57 (Stemann var 84 og Ørsted 70). Men for de fem departementschefer, der kom i spidsen efter reformen, var gennemsnitsalderen kun 44.

3. Justitsministeriet i 1850erne og 1860erne

Den første ændring i Justitsministeriets organisation efter 1848 blev en udvidelse, som dog kompenseredes ved en indskrænkning andetsteds. Ved § 1 i lov af 23. marts 1851 om udskrivningsvæsenets organisation m.m. nedlagdes Generalkrigskommissariatet for Danmark. Denne institution, der var oprettet i 1794, havde tilsynet med lægdsrulleføringen og varetog udskrivningen til krigstjeneste. Den havde domicil i Odense, fordi man havde fundet det hensigtsmæssigt at have den placeret midt i landet. Ifølge bemærkningerne til lovforslaget havde placeringen i Odense efter den forandring, der var foregået med kommunikationsmidlerne, ikke længere så stor betydning, hvorimod det under krigen havde vist sig u hensigtsmæssigt, at der ikke kunne føres mundtlige forhandlinger mellem Justitsministeriet og Generalkrigskommissariatet. Da indførelsen af den almindelige værnepligt havde gjort rulleføringen og den dermed forbundne revision og kontrol simplere, kunne Generalkrigskommissariatet nedlægges og dets forretninger overgå til Justitsministeriet. Dette medførte oprettelsen af et nyt kontor i ministeriet, Udskrivningsvæsenets revisionskontor, under 3. departement. Til gengæld forsvandt Generalkrigskommissariatets bureau.

Det lettede sagens gennemførelse, at den hidtidige generalkrigskommissær netop var blevet udnævnt i en tilsvarende stilling i hertugdømmet Slesvig. Chefen for Generalkrigskommissariatets bureau blev chef for det nye kontor i Justitsministeriet¹.

Antallet af topembedsmænd kunne kun nedbringes ved naturlig afgang. Da chefen for 2. departement, Andreas Møller, døde den 11. september 1854, blev det muligt at nedlægge en departementschefstilling. Det blev ligefrem nødvendigt at gøre det. Møllers gage var nemlig ikke blevet udredet af statskassen, men af de såkaldte brandforsikringsfonde, der var dannet af den brandforsikringsvirksomhed, ministeriet (tidligere kancelliet) administrerede. Ved kgl. resolution af 31. december 1840 om et normalreglement (normalbud-

1. Justitsmin. 2. kt. 1850 nr. C 2402, 1. kt. 1851 nr. D 759. Departementstidende 1851 s. 11 ff.

get) for Danske Kancelli havde man opnået en besparelse ved at lade brandforsikringerne betale et bidrag til deres af staten varetagne centrale administration. Der blev i kancelliet oprettet en assessorstilling for revisions- og brandforsikrings-sager, betalt af de nævnte fonde, hvorved en stilling som kancellideputeret kunne nedlægges. Assessoren beskæftigede sig ganske vist med andet end brandforsikring, men dette kunne retfærdiggøres med, at også de af staten lønnede kancellideputerede deltog i afgørelsen af brandforsikrings-sager.

Denne forudsætning faldt bort, da kancellikollegiet blev afløst af Justitsministeriet. At brandforsikringsfondene også efter 1848 betalte hele Andreas Møllers løn, uagtet en del af hans arbejde ikke vedkom forsikringsvæsenet, forklaredes nu i 1854 med, at »Man dengang saameget som muligt søgte at lempe det Bestaaende efter den nye Tingenes Orden og ikke troede at burde gjøre større Forandringer i den tidligere administrative Organisation end absolut nødvendigt« – hvilket vel nærmest betyder, at man ikke havde vidst, hvad man skulle gøre for Møller, hvis bidraget fra fondene blev reduceret.

Nu kunne sagen bringes i orden. Tilmed var forretningerne i 2. departement blevet en del formindsket, bl.a. var en del af de regnskaber, der tidligere revideredes i kancelliet, nu overgået til andre ministerier. Ved kgl. resolution af 15. oktober 1854 blev Møllers embede og dermed 2. departement nedlagt. Regnskabsrevisionen med de tilhørende tre kontorer blev lagt under 1. departement. Brandforsikrings- og brandpolitivæsenet kom under 3. departement. Chefen for dette departement var lønnet lavere end kollegaen i 1. departement. Dette udlignedes ved et bidrag fra brandforsikringsfondene, som derved slap billigere end før. Det præciseredes, at dette løntillæg ikke var pensionsgivende, hvorved »det hele Arrangement« blev Rigsdagen uvedkommende. 3. departement skiftede herefter navn til 2. departement².

Da forfatningsloven for det danske monarki (helstatsforfatningen) trådte i kraft i oktober 1855, medførte det omfattende ændringer i ministeriernes ressortfordeling som følge af den nu fuldstændig gennemførte sondring mellem monarkiets fælles og landsdelenes særlige anliggender. Bl.a. blev indenrigsministeren finansminister for kongerigets særlige anliggender og skulle i denne egenskab i Rigsdagen forelægge forslag til finanslov for de kongerigske ministerier: Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Kultusministeriet.

2. Justitsmin. 1. kt. 1854 nr. G 3169. Forestilling af 11.10., kgl. resolution af 15.10.1854.

For at aflaste indenrigsministeren blev Islandske departement overført til Justitsministeriet. Under Islandske departement sorterede også færøske og grønlandske sager. Departementet havde den ejendommelige stilling, at det vel i henseende til budget, personale m.v. (sekretariatssager) hørte under Indenrigsministeriet, men den ministerielle afgørelse af dets ressortanliggender tilkom vedkommende fagminister, altså i justitssager justitsministeren, i skolesager kultusministeren osv.

Det, der nu skete, var for det første, at Islandske departement med hensyn til sine sekretariatssager overførtes til Justitsministeriet, og for det andet, at den ministerielle afgørelse i de islandske og færøske (men ikke grønlandske) sager, der hidtil havde ligget hos indenrigsministeren (f.eks. i landvæsenssager), fremtidig skulle træffes af justitsministeren, hvorimod afgørelsen i kirke- og skolesager fremdeles tilkom kultusministeren. Indenrigsministeren havde herefter intetsomhelst med islandske sager at gøre.

Derimod forblev de grønlandske sager under indenrigsministeren. Indtil 1858 behandlede de fortsat i Islandske departements ekspeditions kontor, men overgik derefter til Indenrigsministeriets kontor for offentlige arbejder. Når de grønlandske sager ikke fulgte med til Justitsministeriet i 1855, skyldtes det, at kolonierne ifølge helstatsordningen var fælles anliggender for monarkiet. Det var tanken, at de grønlandske sager ligesom de vestindiske skulle henlægges under Ministeriet for monarkiets fælles indre anliggender. Det blev dog aldrig til noget³.

De islandske og færøske sagers henlæggelse under Justitsministeriet fik ikke umiddelbart følger for dets departementale organisation, da disse sager jo netop havde deres eget departement. Det var kun justitsministeren, der fik mere at bestille.

Men det fik andre følger. Islandske departements chef var Oddgeir Stephensen, f. 1812. Han var af islandsk afstamning, men dansk født. Han havde været med til at bygge departementet op som kontorchef under dets første chef, Brynjólfur Pjetursson, hvem han efter dennes død i 1851 efterfulgte. Nogle år efter Islandske departements overgang til Justitsministeriet udvidede Oddgeir Stephensen sin virksomhed til andre dele af dette ministerium.

Fra 1. januar 1858 blev departementschef Lunn (2. departement) overformynder i København. Regeringen havde forinden i Rigsdagen forelagt et lønningslovsforslag, der bl.a. indebar, at stillingen som chef for Justitsministeriets 2. departement skulle bortfalde ved ledighed og dets forretninger fordeles mellem cheferne for 1. departe-

3. Konseilspræsidiat, forestillinger 1855 nr. 7, kgl. resolution af 28.10.1855.

ment og Islandske departement. Lovforslaget var ikke blevet gennemført, men regeringen fandt det under disse omstændigheder ikke tilrådeligt at genbesætte det embede, der blev ledigt efter Lunn. I stedet blev brandforsikrings- og brandpolitivæsenet underlagt chefen for 1. departement (siden 1856 C. P. G. Leuning), medens 2. departements øvrige sager (tillige med titlen lenssekretær) blev overtaget af Oddgeir Stephensen. Forandringen bestod udelukkende i en fordeling af forretningerne på færre departementschefer og ændrede intet ved ministeriets struktur i øvrigt⁴.

Under forhandlingerne forud for loven af 31. marts 1860 om lønninger for embedsmænd i Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Kultusministeriet (Kongerigets særlige ministerier) var det blevet aftalt, at der under Indenrigsministeriet (i dets egenskab af finansministerium for Kongeriget) skulle oprettes et revisionsdepartement, som samtlige revisionskontorer i disse tre ministerier skulle henlægges under. Det kom til at berøre fire kontorer under Justitsministeriet, nemlig revisionskontorerne for skifter, offentlige stiftelser og umyndiges midler samt revisionskontoret under Islandske departement. Ved revisionsvæsenets omordning pr. 1. juli 1860 udgik disse kontorer med tilhørende personale fra Justitsministeriet, dog skulle justitsministeren fremdeles underskrive kvittancerne på de regnskaber, der hørte under hans forvaltningsområde⁵. Det nye revisionsdepartement kom i 1865 under Finansministeriet.

Også bogholderkontoret, kassererkontoret og arkivkontoret forsvandt som selvstændige enheder. Bogholderkontoret blev nedlagt, da dets leder døde i 1852. Efter at bogføringen en overgang var fordelt på to medarbejdere, blev der ansat en bogholder i 1. kontor som det kontor, under hvilket ministeriets sekretariatsforretninger sorterede⁶. Kassererkontoret bortfaldt, da der fra 1. juni 1860 under Indenrigsministeriet oprettedes et fælles kassererkontor for de tre kongerigske ministerier. Arkivkontoret afgav i 1849 arkivet fra Danske Kancellis 1. departement til Kultusministeriet⁷. Derimod vedblev det at være arkivkontor for det kancellidepartement, der kom til Indenrigsministeriet, dvs. dette ministeriums 1. departement med kontoret for kommune- og næringssager (KK). Fra 1. april 1861 (kgl. resolution af 20. marts) oprettedes under Indenrigsministeriet et fælles arkivkontor for Kongerigets ministerier, det såkaldte Kongerigets arkiv. Herefter bortfaldt Justitsministeriets arkivkontor⁸.

4. Justitsmin. 1. kt. 1858 nr. L 80. Kgl. resolution af 8.1.1858, Rigsdagstidende 1857, anhang B sp. 434 f.

5. Justitsmin. 1. kt. 1860 nr. N 1485.

6. Justitsmin. 1. kt. 1852 nr. E 171.

7. Kultusmin. 1. kt. 1849 nr. A 69.

8. Indenrigsministeriets sekretariat, Sager vedk. arkivvæsenet.

Fra 1861 var Justitsministeriet ordnet således:

1. *departement* med ét ekspeditionskontor.

2. *departement* med tre kontorer, nemlig departementets ekspeditionskontor (2. kontor), købstædernes og landbygningernes brandforsikringskontor samt udskrivningsvæsenets revisionskontor.

Islandske departement med ét ekspeditionskontor.

Fra 1861 til 1884 fandtes endnu et kontor, *fængselskontoret*. Det oprettedes, efter at embedet som overfængselsinspektør var blevet nedlagt. Dette kontor vil ikke blive nærmere omtalt her. Fængselsvæsenets forhold til Justitsministeriet, der i tidens løb har været ordnet på forskellig måde, vil senere blive fremstillet i sammenhæng.

Vi har fra 1860erne nogle oplysninger om personale og arbejde i Justitsministeriet. Et udvalg i Folketinget, der behandlede et forslag til lønningslov for ministerierne, udbad sig i 1868 tilstillet nogle såkaldte arbejdsplaner fra samtlige ministerier⁹. Heraf fremgår, at personalet i 1. departement bestod af kontorchefen, 1 ekspeditionssekretær, 1 fuldmægtig, 8 ekspedienter¹⁰, 3 skrivere, 1 karantænesekretær og 1 bogholder. 2. departements kontor havde 1 chef, 1 ekspeditionssekretær, 1 fuldmægtig, 5 ekspedienter og 3 skrivere.

Af de tilsammen 13 ekspedienter i de to ekspeditionskontorer var 7 ulønnede, men betegnedes alligevel som fast ansatte. Den ældste af de ulønnede havde gjort tjeneste i ministeriet i henved 6 år. Det var en gammel skik, at unge jurister, der gerne ville ansættes i et regeringskontor, gjorde tjeneste som »volontører«, dvs. arbejdede uden løn. De måtte så leve af egne eller forældres midler eller ernære sig ved andet arbejde, indtil de kunne opnå en lønnet stilling. Der var i 1848 et ønske om at komme bort fra at bruge ulønnet medhjælp, men disse oplysninger viser, at det stadig praktiseredes.

Karantænesekretæren i 1. departement var en arv fra Karantæne-direktionen, oprettet ved kgl. reskript af 19. oktober 1804 som immediatkollegium og nedlagt ved kgl. resolution af 21. juli 1848. Dets forretninger kom under Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet og nogle måneder senere under Finansministeriet, da dette blev oprettet. Ved kgl. resolution af 20. august 1852 blev karantænevæsenet overflyttet til Justitsministeriet fra 1. oktober s.å.¹¹ Karan-

9. Dette materiale er offentliggjort i Rigsdagstidende 1869/70, tillæg B, sp. 1003–34. Justitsministeriet er omtalt sp. 1023–28. Yderligere oplysninger i Justitsmin. 1. kt. 1868 nr. V 3231.

10. Yngre juridisk uddannede medarbejdere. Den almindelige betegnelse for disse var dengang assistenter, svarende til sekretærer i nutidens ministerier. De deltog dog som regel ikke i den egentlige sagsbehandling. Deres arbejde bestod hovedsagelig i journalisering, aktering og konceptskrivning.

11. Justitsmin. 1. kt. 1852 nr. E 903.

tænesekretæren havde til opgave at forestå Karantænedirektionens sekretariat og var efter direktionens nedlæggelse ikke længere nødvendig, men stillingens indehaver (C. E. Monrad) beholdt titlen. Da han døde i 1869, blev han afløst af en ekspedient.

Vi får at vide, at kontortiden i Justitsministeriet var fra klokken 11 til 16. I denne tid var den vagthavende ekspedient til stede, medens det øvrige personale var der »i Løbet af den nævnte Tid«. Det meste af arbejdet udførtes i hjemmet uden for kontortiden – det gjaldt dog formodentlig kun det juridiske personale. Dette var ikke noget særegent for Justitsministeriet. Det nævnes også under andre ministerier. Indenrigsministeriets kontor for offentlige arbejder begrundede det med, at der på kontoret ikke var den fornødne tid og ro.

Der gives også en slags ekspeditionsstatistik for årene 1863–67. Den viser ikke nogen stigende tendens, snarest lidt faldende. I de fem år havde 1. departements kontor 6881 og 2. departements kontor 4379 brevnumre i årligt gennemsnit eller henholdsvis 23 og 14 i dagligt gennemsnit.

Sammenlignet hermed er de tre andre kontorer meget små. Brandforsikringskontoret omtales ikke, antagelig fordi udgifterne til dette ikke afholdtes af statskassen, men af brandforsikringsfondene.

Fængselskontorets personale bestod af chefen og en assistent (sekretær). Der nævnes intet om skrivere. Der var mellem 1 og 2 ekspeditioner i dagligt gennemsnit. Udskrivningsvæsenets revisionskontor havde en chef, 3 assistenter og 3 skrivere. Ekspeditionstallene er lige så små som i fængselskontoret. Der gives ingen forklaring på det relativt større personale, men arbejdet i dette kontor har på grund af lægdsrulleføringen været af en anden art end i ekspeditionskontorerne.

Styrelsen af Island og Færøerne medførte heller ikke det store antal forretninger. Islandske departements kontor, hvis personale bestod af chefen, 1 fuldmægtig, 5 ekspedienter og 3 skrivere, havde 1.300–1.400 sager om året, ca. 3–4 daglig. Også her forekommer antallet af skrivere uforholdsmæssigt stort sammenlignet med ekspeditionskontorerne i 1. og 2. departement. Forklaringen synes at være, at der kun er givet oplysninger om faste medarbejdere. Ministerierne havde dengang som senere et rådighedsbeløb til aflønning af løst beskæftigede medarbejdere. En del mekanisk skrivearbejde har været klaret på den måde. Under andre ministerier nævnes »ekstraarbejdere«, »nogen skriveassistance« o.l.

Lønningslovudvalget havde også udbedt sig oplysning om, hvilke lønninger medarbejderne i ministerierne faktisk oppebar. Dette er årsagen til, at vi har en fuldstændig fortegnelse over medarbejderne i Justitsministeriets departementer i februar 1868 med oplysning om

Fortegnelsen

1868

Lønløst- og Besættelsesløn i Justitsministeriets

	Nr. og dato	Løn i 1868	Løn i 1869		Bemærkning
			Løn i 1868	Løn i 1869	
Regnskabsfører, Justitsministeriet	29. Novbr. 1868	2.600	2.900	924	Jens Svendsen 600 nd af Land- bygningsløn og 400 nd af Justitsministeriets Lønningssum.
" " " " " " " "	26. Novbr. 1868	3.600	3.400	324	
Controllør, Danmarks Bank	29. Novbr. 1868	1.600	1.700	290	
" " " " " " " "	22. Novbr. 1868	1.800	1.700	290	
" " " " " " " "	29. Novbr. 1868	1.800	1.700	290	
" " " " " " " "	22. Novbr. 1869	2.000	1.766,64	312,32	Fuldstændt af bestemt til det Døgnløst, faste for Justitsministeriet. Der er en bestemt med sine faste faste Gage 1500 nd samt Gjæms- mannens fastlæggelse af 200 nd 210 nd - der vil være af af- været. Fuldstændt med bestemt der blev bestemt af en Lønningssum, som tilkommer Lønningssumens forløbet.
Indregning, Danmarks Bank	1. Decbr. 1868	1083	874,64	218,32	
" " " " " " " "		300	300		
" " " " " " " "	20. Juni 1869	1.075	837,48	237,52	
" " " " " " " "		300	300		
" " " " " " " "	4. Novbr. 1869	900	700	190	
" " " " " " " "	f. d.	827	700	190	Jens Svendsen som Controllør for Generallandmæns 200 nd fuldstændt indbraget med Wa- kantz indbraget, og fuldstændt af bestemt af bestemt af bestemt med sine faste faste Gage 700 nd samt Gjæmsmannens fuldstændt 125 nd af der blev med af afværet.
Erstatningsforretningen, Danmarks Bank		940	800	210	Den fastlægte Gage af 800 nd og Gjæmsmannens fastlæggelse 140 nd - - - - - Bestemt med Wakantz indbraget af bestemt fuldstændt af bestemt af bestemt af bestemt med 500 nd - -
<i>513</i> <i>1868</i>	Særligt =	19.836	56.215,80	28.516,16	

Forste side af fortegnelsen over Justitsministeriets medarbejdere 1868/69. Fortegnelsen findes i Finansministeriets sekretariat, pk. Forslag til lønningslov m. m. 1866-68. En del af lønnen reguleredes efter kornpriserne ved det såkaldte sædtillæg (4. kolonne).

deres lønninger. Brandforsikringskontorenes personale er ikke medtaget, men ved nogle af departementernes medarbejdere er det anført, at de havde ekstraindtægter derfra. Fortegnelsen er aftrykt som bilag 4 (s. 161ff).

Lønsummerne lader sig ikke omsætte til nutidspenge, men afstanden mellem løntrin var væsentlig større end i vore dage. En departementschefs løn var ca. 2 gange en kontorchefs løn, ca. 4 gange en fuldmægtigs løn, 6 à 7 gange en assistents løn og ca. 10 gange en skrivers løn. Til sammenligning kan nævnes, at en departementschefs løn nu er knap 4 gange så stor som garantilønnen for statens tjenestemænd. Hertil kommer, at man dengang ikke havde progressiv indkomstskat. Der var mulighed for at supplere indkomsten ved ekstraarbejde. Sådanne indtægter er kun anført, når den hidrørte fra et ministerium. Selv de laveste lønninger lå væsentlig over det daværende lønminimum¹².

4. Brandforsikringen, Vajsenhuset, Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen

I begyndelsen af 1870erne forsvandt nogle sagområder fra Justitsministeriet.

Brandforsikringsvæsenet udgjorde et ejendommeligt element i den ministerielle struktur. Det var ikke nogen egentlig statsvirksomhed, men staten havde i 1700-tallet taget initiativet til oprettelse af pligtige brandforsikringer i købstæderne og länddistrikterne. København havde i forvejen sin egen uafhængige brandforsikring. De to andre forsikringsområder opretholdtes ved hjælp af statens centrale og lokale administrationsapparat. Den centrale administration varetoget oprindeligt af Kommercekollegiet, men blev i 1816 overflyttet til Danske Kancelli, hvorfra den automatisk kom under Justitsministeriet.

Der var ikke tale om, at staten deltog i forsikringsomkostningerne. Brandforsikringernes økonomi vedkom ikke statskassen, men hvilede på de såkaldte brandforsikringsfonde, hvorfra staten som nævnt fik kompensation for den administrative service, den ydede.

En sådan offentlig administration af brandforsikring harmonerede ikke med tidens liberalistiske anskuelser. Tankerne gik nu i retning af, at forsikringerne burde styre sig selv ved et repræsentantskab og en direktion, der stod uden for statsapparatet. En lov af 23. april 1870 bestemte, at brandforsikringen for landbygninger fra 1. april

12. Justitsmin. 1. kt. 1868 nr. V 486. Finansministeriets sekr. Forslag til lønningslov m.m. 1866-68.

1872 skulle gå over til at være et privat selskab. En tilsvarende lov af 14. maj 1870 bestemte det samme for købstædernes brandforsikring senest fra 1875. Disse private selskaber eksisterer stadig.

Brandforsikringskontoret i Justitsministeriet, der var delt i to afdelinger, en for hvert forsikringsområde, gik så at sige over i privatlivet. Deres chefer blev administrerende direktører i de private selskaber. Disse har senere afleveret arkivalier til Rigsarkivet fra den tid, da de var administreret af staten. Arkivalier fra efter den tid afleveres til Erhvervsarkivet¹.

Det kgl. Vajsenhus hørte ligesom Det kgl. Frederiks Hospital og Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse under Justitsministeriets 2. kontor i deres egenskab af offentlige stiftelser.

Vajsenhuset var oprettet i 1727 og var siden blevet styret af Missionskollegiet under Danske Kancelli, senere Justitsministeriet. Ved bekendtgørelse af 11. juli 1870 blev det overført til Kultusministeriet. Bekendtgørelsen udgik fra Justitsministeriet og ikke fra Konseilspræsidiets som ellers ved ændringer i forretningsfordelingen mellem ministerierne. Hvad anledningen til forandringen har været, kan ikke ses. Der har ikke forinden været korresponderet herom mellem de to ministerier. Muligvis er sagen blevet ordnet ved personlig aftale mellem ministrene A. F. Krieger og C. C. Hall, som netop var tiltrådt henholdsvis som justitsminister og kultusminister.

I forestillingen til kongen begrundes forandringen med, at Vajsenhusets virksomhed havde ændret sig. Tidligere ydede det pengehjælp til forældreløse børn i provinsen, men dette skulle i henhold til kgl. resolution af 4. december 1869 ophøre, hvorefter Vajsenhusets virksomhed alene bestod i at skaffe et antal forældreløse børn fra hele landet fri skoleundervisning og efter konfirmationen at anbringe dem »ved Haandværk, som Tyende eller paa anden lignende Maade«. ² Det var en virksomhed, der kunne sidestilles med Blindeinstituttet og Døvstummeinstituttet, der begge hørte under Kultusministeriet. Når Vajsenhuset i 1848 var kommet under Justitsministeriet, skyldtes det, at dets anliggender blev behandlet i et departement i kancelliet, der gik over til dette ministerium. Mens det under den kollegiale styreform var mindre væsentligt, i hvilket departe-

1. Registratur over brandforsikringskontorets arkivalier indtil 1872/75 findes i Vejledende Arkivregistraturer, I, Danske Kancelli, Kbh. 1943, s. 135–44. Der er senere sket yderligere afleveringer. Lokale brandforsikringsarkivalier er afleveret til landsarkiverne, se indledning til Brandforsikringsarkivalier for Købstæder og Landbygninger, Foreløbig Arkivregistratur, udgivet af Landsarkivet for Sjælland m.v., Kbh. 1969. Heri henvisninger til litteratur. Se tillige Frank Jørgensen, Brandforsikringsarkivalier i Rigsarkivet vedrørende landbygninger i kongeriget, Fortid og Nutid, 1968, s. 383–89.

2. Justitsmin. 2. kt. 1869 nr. X 523.

ment en sådan stiftelses sager behandlede, måtte det nu anses for mindre rigtigt, at en stiftelse, hvis formål var undervisning og opdragelse af børn, ikke hørte under Kultusministeriet.

Når Vajsenhuset i kancelliets tid ikke hørte under departementet for kirke og skole, skyldtes det, at det ikke var nogen almindelig statsinstitution, således som Blindeinstituttet og Døvtstummeinstituttet, der var oprettet langt senere. Det var en med selvstændig formue og visse privilegier udrustet stiftelse, hvis virksomhed kontrolleredes af staten.

Siden 1740 havde Vajsenhuset haft privilegium på at trykke og sælge danske bibler og Det nye testamente. Formålet var at sikre Vajsenhuset indtægter, men privilegiet havde tillige den betydning, at man derved kunne hindre bibeludgaver, der efter den herskende opfattelse ikke egnede sig til brug i den danske kirke. Der kunne gives dispensationer fra denne regel, men de blev efter 1848 kun givet efter forhandling med Kultusministeriet, gennem hvilket sådanne sager blev forelagt kongen til resolution. Dispensationerne blev derefter ekspederet gennem Justitsministeriet, eftersom det drejede sig om undtagelser fra Vajsenhusets privilegium.

Forestillingens koncipist har i et notat bemærket, at ministeren mundtligt havde nævnt »bibelspørgsmålet« som en yderligere grund til at flytte Vajsenhuset til Kultusministeriet. Koncipisten henstillede imidlertid til ministeren, at dette ikke kom med i forestillingen, da det næppe egnede sig til offentliggørelse. En forestilling af denne art kunne blive refereret i Departementstidende. Ministeren fulgte henstillingen³.

Året efter blev *Det kgl. Frederiks Hospital og Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse* ved kgl. resolution af 30. juni 1871 (bek. nr. 112 af 1. juli) overført fra Justitsministeriet til Kultusministeriet, også i dette tilfælde mod sædvane ekspederet gennem Justitsministeriet, ikke gennem Konseilsprædiediet⁴.

Hospitalets og Fødselsstiftelsens henlæggelse under Kultusministeriet var allerede i 1848 blevet foreslået af professor O. Bang og havde flere gange været genstand for forhandling. Det blev påny foreslået af professor P. L. Panum i et skrift »Det medicinske Studium og Examensvæsens Reform ved Kjøbenhavns Universitet«, udkommet 1868. Begrundelsen for dette ønske var de to institutioners betydning for den lægevidenskabelige uddannelse.

Medicinalvæsenet, herunder sygehusvæsenet, hørte under Justitsministeriet og administreredes gennem 1. kontor. Frederiks Hospital

3. Justitsmin. 2. kt. 1870 nr. Y 1305.

4. Justitsmin. 2. kt. 1871 nr. Z 730.

og Fødselsstiftelsen hørte imidlertid ikke til i denne sammenhæng. De administreredes under 2. kontor i deres egenskab af offentlige stiftelser.

Den 27. august 1870 blev der under Justitsministeriet nedsat en kommission til at overveje, hvorledes der på den mest hensigtsmæssige måde kunne finde et ordnet samkvem sted mellem Universitetet og hospitalerne til den lægevidenskabelige undervisnings og uddannelses fremme⁵. Kommissionen afgav betænkning i marts 1871⁶ og foreslog bl.a. en nærmere tilknytning mellem Universitetet og Frederiks hospital og fandt det i denne forbindelse rimeligt, at såvel undervisning som administration blev varetaget af et og samme ministerium, dvs. Kultusministeriet⁷.

Justitsministeriet havde hidtil været utilbøjelig til at afgive sin indflydelse på disse stiftelser ud fra det synspunkt, at disse fundatsmæssigt etablerede stiftelser for pleje af syge og af fødende kvinder ikke burde underordnes hensynet til den lægevidenskabelige undervisning. Kommissionen fastslog derfor også, at det »maa erkjendes for rigtigt, at der haves fuld Betyggelse imod, at Sygeplejen bliver gjort Undervisningen underordnet«⁸. Der var vistnok ikke noget konkret grundlag for Justitsministeriets bekymring, der snarere skyldtes en fra kancelliet arvet forestilling om dets rolle over for de offentlige stiftelser, der bl.a. gik ud på at sikre de retsforhold, der var forbundet med deres oprettelse. Vajsenhusets, Frederiks hospitals og Fødselsstiftelsens flytning til Kultusministeriets område betød, at institutionernes aktuelle formål nu tillagdes større vægt ved den ministerielle ressortfordeling.

5. Ministeriet for Island

Ved en af Rigsdagen vedtaget lov nr. 1 af 2. januar 1871 om Islands forfatningsmæssige stilling i riget (landsstillingsloven) erklæredes Island for en uadskillelig del af det danske rige med særlige landsrettigheder. Loven opregnede, hvilke anliggender der skulle være særlige islandske. Landsstillingsloven efterfulgtes af Forfatningslov for Islands særlige anliggender af 5. januar 1874, der blev givet af kongen uden Altingets eller Rigsdagens medvirken¹.

5. Justitsmin. 2. kt. 1870 nr. Y 1386. Kultusmin. 3. kt. 1867 nr. L 611.

6. Betænkning og Forslag om en ordnet Samvirken mellem Universiteterne og Hospitalerne til den lægevidenskabelige Undervisnings Fremme, Kbh. 1871. (Svennevig nr. 1085)

7. Betænkningen s. 45-48.

8. Betænkningen s. 47.

1. Årsagen til dette var, at Altinget ikke ville medvirke ved behandlingen af et lovforslag om Islands forhold, der også skulle behandles og vedtages i Rigsdagen.

En af følgerne blev, at der pr. 1. august 1874 oprettedes et Ministerium for Island. Forandringen blev dog mere formel end reel. Nok blev Islandske departement ophøjet til at være et eget ministerium, men ministeren var, så længe Island blev administreret fra København, dvs. indtil 1904, altid identisk med justitsministeren. I forvejen havde som nævnt Justitsministeriets 2. departement og Islandske departement samme chef, nemlig Oddgeir Stephensen, og heri skete ingen forandring.

Der blev dog foretaget enkelte justeringer. De islandske sager, der hidtil, skønt behandlet og ekspederet i Islandske departement, var blevet afgjort af kultusministeren, kom nu under ministeren for Island, der således fik den ministerielle afgørelse i alle islandske sager. Samtidig blev de færøske sager flyttet fra Islandske departement til Justitsministeriets 2. departement, både i henseende til departemental behandling og ministeriel afgørelse. Da både minister og departementschef var den samme, var forskellen ikke så stor. Dog blev de færøske kirke- og skolesager herefter ikke blot afgjort af kultusministeren, men også behandlet i Kultusministeriet. Man havde overvejet at fordele de færøske sager mellem ministerierne, men foretrak at beholde dem samlet, da de »i flere Henseender frembyde ganske særegne Eiendommeligheder«. Kun kirke- og skolesager blev flyttet, fordi disse sager »frembyde færre Eiendommeligheder«².

Den 5. marts 1885 døde Oddgeir Stephensen. Herefter kunne den fælles bestyrelse af Justitsministeriets 2. departement og Islandske ministeriums departement ikke opretholdes. Det løntillæg, der på finansloven var bevilget Stephensen på grund af dobbeltstillingen, var et personligt tillæg, der bortfaldt ved hans afgang. Da der ikke kunne forventes bevilget nogen særskilt gage for en chef for Justitsministeriets 2. departement, besluttedes det at nedlægge denne stilling og henlægge alle ministeriets departementschefforretninger til chefen for 1. departement, C. F. Ricard, som havde haft denne stilling siden 1865. Først herefter blev de to ekspeditionskontorer i Justitsministeriet officielt betegnet som ministeriets 1. og 2. kontor.

En undtagelse blev gjort for de færøske sager. De blev henlagt under den nye departementschef i Ministeriet for Island, John Hilmer Stephensen (af samme slægt som forgængeren), men behandlede i Justitsministeriets 2. kontor. Dette begrundedes dels med de mange sager, der nu kom til at påhvile Justitsministeriets eneste departementschef, dels og især (da de færøske sager ikke var mange) »paa Grund af det Slægtskab, som disse tildels eiendommelige Sager

2. Konseilspræsidiets kgl. forestillinger 1874–81 nr. 5.

frembyde med de islandske Sager«. Det nævntes i forestillingen til kongen, at der skulle forhandles mellem Justitsministeriet og Ministeriet for Island, om de færøske sager også kunne overgå til behandling i sidstnævnte ministeriums ekspeditionskontor. Dette gennemførtes ved årsskiftet 1885/86 og medførte bl.a., at den særlige færøske kopibog, som i Justitsministeriet siden 1880 bestod af pressekopier, nu igen blev ført på den gammeldags måde med afskrivning af koncepter, der var godkendt til renskrift. Da de færøske sager dannede et selvstændigt arkivfond, havde disse frem- og tilbageflytninger iøvrigt ingen arkivalisk betydning³.

6. Justitsministeriet 1885–1914

Tiden fra 1880erne til 1914 blev for Justitsministeriet en periode med stærk og stigende vækst, dvs. øget aktivitet: flere opgaver, mere skrivearbejde, større personale. Nøjagtigt at måle, endsige nøjagtigt forklare, en sådan vækst er næppe muligt. En administrativ institutions primære produktion er af immateriel karakter (beslutninger, overvejelser, undersøgelser m.v.). Hvad vi kan måle, er de synlige spor af denne produktion.

Det kunne synes nærliggende at måle udviklingen i sagsantallet pr. år over en given periode. Denne metode er dog meget usikker. En sag er ikke nogen entydig størrelse. Den samme aktivitet kan, alt efter hvilken fremgangsmåde man følger ved sagsdannelsen, manifestere sig i et større eller mindre antal sager. Det kan variere fra kontor til kontor i samme ministerium, jfr. nedenfor s. 61.

I stedet for antallet af sager kunne man måle den årlige tilvækst af arkivalier, f.eks. antallet af pakker med journalsager. Heller ikke denne metode er sikker, men den vil i hvert fald neutralisere virkningen af, om man foretrækker mange små eller færre større sager. Journalsagerne består for en meget stor del af materiale produceret andetsteds, men da opgaverne i langt de fleste tilfælde melder sig i form af indkommet materiale, vil mængden af dette i nogen grad være bestemmende for det immaterielle aktivitetsniveau.

Et mere pålideligt grundlag udgør formentlig antallet af udgående skrivelser. Umiddelbart udtrykker det naturligvis en rent mekanisk aktivitet. Efterhånden som reproduktionsteknikken udviklede sig, blev det lettere at fremstille enslydende skrivelser til en kreds af adressater, hvilket har kunnet bringe brevantallet i vejret uden i og for sig at repræsentere en aktivitetsforøgelse. Men bortset herfra tør

3. Justitsmin. 1. kt. forestilling med kgl. resolution af 11.12.1885, j.nr. 1885 nr. M 5931.

det antages, at variationer i antallet af udgående skrivelser giver en vis fornemmelse af den immaterielle aktivitet.

Denne immaterielle aktivitet er dog langt fra i lige grad arkivalieproducerende. Lovgivningsarbejde er f.eks. ofte særdeles tidkrævende, men medfører i sig selv ikke megen korrespondance. Men lovforslag, der gennemføres, vil ofte resultere i det. Dette kunne give anledning til at betragte størrelsen af det personale, der giver sig af med immateriel aktivitet. Her må dog tages hensyn til den træghed, der sædvanligvis præger personaletilpasning i forhold til opgaverne. Er aktiviteten nedadgående, medfører det ikke nødvendigvis personaleindskrænkning. Omvendt kan aktivitetsstigning et langt stykke klares ved overarbejde eller løst tilknyttede medarbejdere. Det er vanskeligt at spore, hvor meget og hvor længe ulønnede volontører har været anvendt.

Selv om den slags målinger hver for sig har indbyggede svagheder, forekommer det rimeligt at antage, at de tilsammen kan sige noget om den administrative udvikling, hvis deres resultater nogenlunde svarer til hinanden.

Der er her foretaget en stikprøveundersøgelse af udviklingen i Justitsministeriets to ekspeditionskontorer fra 1880 til 1913 med 1850 som basisår. I denne periode ændrede kontorernes samlede sagområde sig ikke meget. Foruden hvad der foran er omtalt, fik Justitsministeriets departement en aflastning ved oprettelsen af Direktoratet for fængselsvæsenet i 1910, se nedenfor s. 80ff. I 1914 gennemførtes en større indskrænkning af departementets sagområde, der gør det rimeligt at standse undersøgelsen her. I nedenstående tabel er for visse år anført indextal for udgående skrivelser og for pakker med journalsager med året 1850 = 100. For enkelte år anføres det faktiske antal af faste sagsbehandlere (under chefniveau).

	Udg. skr.			Journalsager pkr.			Sagsbehandlere		
	1 kt.	2. kt.	i alt	1. kt.	2. kt.	i alt	1 kt.	2. kt.	i alt
1850	100	100	100	100	100	100	4	4	8
1880	144	150	147	160	121	146	7	3	10
1890	201	205	203	200	153	183			
1900	269	167	222	294	147	280	12	7	19
1905	482	218	360	494	211	394			
1910	373	466	416	477	642	535	15	10	25
1913	354	528	435	423	637	498			

Uden at være helt entydige viser resultaterne en relativ moderat stigning i de første 30 år, en klart stærkere stigning i de næste 20 år

og en kraftig acceleration i årene efter århundredskiftet. Det er sandsynligt, at en nøjere analyse af Justitsministeriets lovgivning og administration i denne periode kan udbyde dette billede og antyde noget om årsagerne til denne udvikling. Det er nærliggende at pege på systemskiftet og den lovgivningsvirksomhed, den banede vejen for, som sandsynlig forklaring på udviklingen i den sidste fase. I hvert fald tyder disse tal ikke på, at 1. verdenskrig, som det ofte antages, var katalysator for den offentlige administrations ekspansion.

Det ses, at stigningen især falder på 1. kontors område, hvor der fandtes saggrupper, der udviklede sig særlig stærkt, f.eks. sundhedsvæsenet. Forskydningen mellem de to kontorer efter 1905 skyldes, at der i 1906 foretoges en omlægning af sagområderne for at skaffe bedre balance mellem de to kontorer.

På ledelsesniveauet (departements- og kontorchefer) så udviklingen noget anderledes ud. Fra 1850 til 1885 var antallet af departementschefer nedbragt fra tre til én. Denne reduktion skyldes først og fremmest, måske udelukkende, Rigsdagens (dvs. Folketingets) konstante bestræbelser for at indskrænke antallet af højere embedsmænd. At man »lånte« fra Islandske departement, tyder på, at ministeriet ikke selv mente at kunne klare sig med én departementschef. Ikke desto mindre blev man fra 1885, skønt forretningernes antal netop nu begyndte at vokse, nødt til at gøre det.

Det er tænkeligt, at Justitsministeriet fra begyndelsen, som følge af det nye systems enklere beslutningsproces, kom til at råde over en stab af ledere, hvis kapacitet ikke var helt udnyttet. Da den første departementschefstilling nedlagdes i 1854, synes det ikke at have skabt problemer.

Ved ministeriets oprettelse blev det bestemt, at departementscheferne kunne bemyndiges til at træffe beslutninger på ministerens vegne og under hans ansvar. Derimod kendes ingen formelle bestemmelser om, at bemyndigelsen kunne delegeres videre til kontorcheferne. Disse betragtedes dengang ikke som beslutningstagere. Deres opgave var at referere sagerne for minister og departementschef med indstilling om deres afgørelse samt drage omsorg for ekspedition i overensstemmelse med de trufne beslutninger.

Det antal ekspeditioner, den foran s. 26ff omtalte analyse fra 1860erne udviser, var næppe større end at beslutning og underskrivelse kunne overkommes af minister og departementschefer. Men 20 år senere stod C. F. Ricard som eneste departementschef med et forøget og stigende antal sager. Ricard skal have været en mand, der overkom temmelig meget, men det blev dog efterhånden nødvendigt at gøre noget for at skaffe ham aflastning. Det førte ikke til, at

C. F. Ricard (1830–1908), departementschef i Justitsministeriet fra 1865 til 1904. Ricard var en af 1800-tallets betydeligste embedsmænd, men holdt altid en lav profil over for offentligheden. Sin opfattelse af departementschefens rolle i det danske forvaltningssystem præsenterede han 1881 i en (anonym) afhandling i Ugeskrift for Læger, jfr. Arkiv 1980, s. 1–31.

afgørelser af mindre betydning blev overladt til kontorcheferne. Blader man i Justitsministeriets kopibøger i 1880erne, vil man se, at der stadig kun er to, der underskriver: minister og departementschef. Ministerens underskrift findes på et mindretal af brevene. I slutningen af 1880erne må Ricard have underskrevet gennemsnitlig ca. 50 breve om dagen. Tilsyneladende var ingen sag så ubetydelig, at den ikke i det mindste nåede frem til departementschefen¹.

Kun når departementschefen var fraværende, kunne kontorcheferne underskrive som fungerende departementschefer. Det var dog ikke sådan, at den tjenstældste kontorchef remplacerede departementschefen. Begge kontorchefer var fungerende departementschefer inden for deres respektive områder. I sådanne tilfælde nøjedes man ikke med oven for underskriften at anføre det sædvanlige P. M. V., som når departementschefen underskrev. Der blev yderligere tilføjet »Efter Bemyndigelse«. Denne bemyndigelse ses ikke at være formelt givet ved en skrivelse. Kontorcheferne fungerede automatisk som stedfortrædere, men man har åbenbart fundet det nødvendigt at legitimere underskriften ved denne tilføjelse. Som kontorchef var man ikke beføjet til selv at underskrive.

Istedet gik man den vej at aflaste departementet ved at lægge

1. Den senere justitiarius i Højesteret Niels Lassen fik i januar 1871 tilladelse til at arbejde som ulønnet volontør i Justitsministeriet. I sine erindringer (bd. I, Kbh. 1918, s. 243 ff) beretter han om arbejdet i ministeriet fra en ung jurists synspunkt og tilføjer en personlig karakteristik af departementschef Ricard.

afgørelsen i et antal småsager ud til lokale myndigheder. Eksempler på dette er Justitsministeriets cirkulære nr. 112 af 20. juni 1889, der bemyndigede overøvrighederne til at meddele tilladelse til tombolaspil samt lov nr. 7 af 3. januar 1890 om forandring i og tillæg til bygningslov for købstæderne, der overlod nogle tilladelser, der hidtil var givet af ministeriet, til kommunale myndigheder.

Alligevel voksede antallet af forretninger stadig stærkere. I 1897 erklærede justitsminister Rump i en forestilling til kongen, at »Sagernes Omfang er nu naaet til et Punkt, hvor Arbeidet overstiger en enkelt Mands Arbeidsevne, og Nødvendigheden af at tilveiebringe en Lettelse utvivlsomt må siges at være tilstede«. Man havde overvejet at gå videre med at overlade afgørelsen i mindre sager til lokale myndigheder, men var vejet tilbage for det, da man ikke mente at kunne sikre ensartede afgørelser gennem tilstrækkelig bestemte instruktioner. Endnu engang greb man til den udvej at dele departementschefforretningerne og gøre det på samme måde som før 1885. Ministeriets 2. kontor og udskrivningsvæsenets revisionskontor blev påny overladt til departementschefen i Ministeriet for Island, nu Anders Dybdal, i hvilken anledning Dybdal på finansloven for 1897/98 fik bevilget et honorar på 1000 kr. Væksten i Islands ministeriums forretninger har næppe stået mål med væksten i Justitsministeriets kontorer².

Da Ministeriet for Island med udgangen af januar 1904 flyttede til Reykjavik, afskedigedes Dybdal med ventepenge som departementschef i dette ministerium, men vedblev at varetage forretningerne som departementschef for Justitsministeriets 2. kontor og udskrivningsvæsenets revisionskontor samt for de færøske sager, som nu igen blev behandlet i ministeriets 2. kontor³. Da Dybdal i 1905 blev stiftamtmand i Viborg, blev hans departementschefforretninger indtil videre overdraget til 2. kontors chef, P. N. Rentzmann⁴. Ved kgl. resolution af 25. maj 1910 fik Rentzmann bestalling som departementschef og var herefter ligestillet med departementschefer i centraladministrationen i alle henseender undtagen med hensyn til lønning og pension. I betragtning af, at der netop ved lov var oprettet en stilling som direktør for fængselsvæsenet, mente man ikke at burde søge hjemmel til at give Rentzmann løn som departementschef⁵.

Rentzmann klarede sig dog nok. Samtidig med sin ministerielle karriere havde han været ansat i Brandforsikringen for Landbygnin-

2. Justitsmin. 1. kt. kgl. resolution 1.6.1897, j. 1897 nr. Z 1499.

3. Sammemst. kgl. resolution 31.1.1904, j. 1904 nr. E 620.

4. Sammemst. kgl. resolution 27.12.1905, j. 1905 nr. F 11120.

5. Sammemst. j. 1910 nr. L 3537.

M. P. Friis (1857–1944), departementschef i Justitsministeriet 1904–11, overformynder 1911–23. Han blev statsminister i det forretningsministerium, der dannedes den 5. april 1920 som afslutning på den såkaldte påskekrise.

ger, hvor han var avanceret til en direktørstilling. I 1908 blev han Justitsministeriets tilfornordnede i brandforsikringen. Dette sidste hverv var måske ikke så krævende, men i betragtning af de ledelsesproblemer, Justitsministeriet angivelig havde, forekommer det lidt uforklarligt, at en af dets ledende embedsmænd i en årrække også havde en lederstilling i en privat virksomhed.

Nogle år tidligere, i 1904, var der sket en mere betydningsfuld forandring i Justitsministeriets departementale ledelse. Med udgangen af april dette år trak departementschef Ricard sig tilbage, 73 år gammel, efter 50 års tjeneste i Justitsministeriet, heraf 39 år som departementschef. Han afløstes af M. P. Friis, 46 år, kontorchef siden 1901. Allerede i 1911 forlod Friis Justitsministeriet for at blive overformynder. Det var samme Friis, der i april 1920 dannede det forretningsministerium, der blev udgangen af den såkaldte påskekrise.

Som embedsmandstype repræsenterede M. P. Friis noget nyt. Hans politiske holdning var konservativ. Han var medlem af Berlingske Tidendes bestyrelse. Men han engagerede sig ikke aktivt i politik. Tværtimod lagde han gennem hele sin karriere vægt på at optræde upartisk, men samtidig også utraditionelt. Han gik bl.a. stærkt ind for kvinders ligestilling med mænd. I Justitsministeriet var han en værdifuld støtte for Alberti i dennes konflikt med Sundhedskollegiet, der endte med dets opløsning i 1907. Friis var indstillet på at tilsidesætte, hvad der stod i vejen for effektiv administration.

Det er sandsynligt – selv om det ikke kan bevises – at det var Friis, der var ophavsmand til den omordning af sagfordelingen mellem ministeriets to kontorer, der trådte i kraft den 1. januar 1906. Indtil da havde fordelingen været en afspejling af forholdene i Danske Kancelli. 1. kontors område var en arv fra kancelliets 2. og 3. departement, 2. kontor fra dets 4. departement. Væksten havde været størst på 1. kontors område, uden at man af den grund rørte ved den historiske grænse mellem kontorerne.

Men nu skete det. Ved bekendtgørelse nr. 186 af 27. december 1905 blev sager vedr. sundhedsvæsen, overformynderi, æresoprejsning, adoption, navneforandring, bortlodninger og redningsbelønninger overført fra 1. til 2. kontor⁶. I de følgende år viste det stadig voksende antal skrivelser, der udgik fra de to kontorer, en mere jævnbyrdig fordeling, nu med en lille overvægt for 2. kontor. I 1905 havde 1. kontor 26.668 brevnumre og 2. kontor 10.357. I 1910 var de tilsvarende tal 20.606 og 22.180.

Samtidig indførtes i begge kontorers journaler faste hovednumre for visse saggrupper, se nedenfor s. 110. Skrivemaskinen viser sig første gang i 1901 i 1. kontor, men fra 1906 i begge kontorer og i stadig stærkere konkurrence med pen og blæk.

Men intet af dette løste problemet om, hvordan man skulle klare styringen af et justitsministerium med en konstant voksende sagsmængde. End ikke oprettelsen af Direktoratet for Fængselsvæsenet i 1910, der gav departementet en vis aflastning, kunne bringe en løsning. Først i 1914 skete der afgørende ændringer, dels ved flytning af sagområder til et andet ministerium, dels ved at opbløde den siden 1848 fastholdte beslutningsproces.

7. Reformen i 1914

Da M. P. Friis i 1911 blev overformyndet, afløstes han som departementschef af den 45-årige Frits Schrøder, der tidligere havde været embedsmand i ministeriet, men nu var assessor i Hof- og Stadsretten. Schrøder havde gjort sig bemærket ved udførelsen af ekstraordinære arbejder, bl.a. som sekretær i Straffelovkommissionen. I sin departementscheftid blev han i april 1920 justitsminister i det forretningsministerium, der lededes af hans forgænger.

Få år efter Schrøders tiltræden, i 1914, skete der større ændringer i Justitsministeriets forhold end nogensinde siden dets oprettelse. En udvidelse af Handelsministeriet åbnede mulighed for det. Dette ministerium var oprettet i 1908 alene for handel og søfart. Nu fik det

6. Justitsmin. 1. kt. j. 1905 nr. F 11120.

tillige sager vedrørende håndværk og industri fra Indenrigsministeriet. Derved blev det muligt at flytte sager fra Justitsministeriet til Indenrigsministeriet. Ved bekendtgørelse nr. 59 af 26. marts 1914 afgav Justitsministeriet sager vedrørende tilsynet med den offentlige børneopdragelse (1. kontor), stadfæstelse af sundhedsvedtægter (2. kontor) samt udskrivningsvæsenet (2. kontor). Herefter bortfaldt udskrivningsvæsenets revisionskontor¹.

En anden ændring, der alene vedrørte Justitsministeriet, gennemførtes ved lov nr. 101 af 2. maj 1914 om kontrollen med len, stamhuse, fideikommisgodser og pengefideikommiser (lenskontrollen). Fra 1. januar 1915 udskiltes disse sager fra ministeriets departement og henlagdes til et særskilt direkte under ministeren hørende kontor, der kaldtes lenskontoret og lededes af en lenssekretær. Hvervet som lenssekretær var som tidligere nævnt i 1848 blevet tillagt chefen for 3. departement, fra 1854 2. departement. Da embedet som chef for 2. departement blev nedlagt i 1885, bortfaldt også betegnelsen lenssekretær. Lenssagerne blev dog fremdeles behandlet i ministeriets 2. kontor.

Baggrunden for loven var en betænkning, afgivet i 1912 af en kommission, der ifølge lov nr. 32 af 5. marts 1909 var nedsat til at udarbejde lovforslag om len, stamhuse og fideikommisgodsers overgang til fri ejendom². I kommissionen var der ikke enighed om afvikling af majoratssystemet, men man kunne enes om det rimelige i, at kun majoratsnyderne og ikke andre borgere skulle bære omkostningerne ved kontrollen med majoratsformuerne. Udgifterne til denne, inklusive personalets pensioner, skulle fra 1. januar 1915 udredes af de enkelte majorater i forhold til deres værdi.

I bemærkningerne til lovforslaget henvises til, at en lignende ordning fandtes på andre områder, der var underkastet statens kontrol. Således blev udgifterne til Forsikringsrådet (lov nr. 72 af 29. marts 1904) og til Sparekassetilsynet (lov nr. 45 af 5. marts 1912) dækket ved bidrag fra de virksomheder, der var omfattet af disse tilsyn.

Forslaget blev fremsat i januar 1914 og må ses i sammenhæng med de ovennævnte indskrænkninger af Justitsministeriets forretningsområde. Det gjaldt om at finde løsninger, der ikke ensidig fremtrådte som en udvidelse af administrationen. Handelsministeriets udvidelse kunne begrundes erhvervspolitisk. Lenskontorets oprettelse belastede ikke finanserne. Men begge dele gjorde det muligt at aflaste

1. Justitsmin. 1. kt. 1914 nr. P 2360.

2. Betænkning afgiven af den ved Lov nr. 32 af 5. Marts 1909 nedsatte Kommission, Kbh. 1913 (Svennevig nr. 590).

Justitsministeriets departement. I bemærkningerne til lovforslaget anslås det, at ministeriets 2. kontor ved oprettelse af en særlig lenskontrol ville blive lettet for ca. 3.000 ekspeditioner om året. Der stilledes en besparelse i udsigt, både for medhjælpssum og kontorhold, men med den tilføjelse, at det »maa herved dog ikke glemmes, at Forretningernes Antal er stadig voksende i de Administrationsgrene, som henligger under Justitsministeriet«³.

Tilsyneladende indgik lovforslaget i en plan, der sigtede mod at forene Justitsministeriets to kontorer under én departementschef, måske også mod at løse et personligt problem med hensyn til Rentzmann, der stadig fungerede som departementschef for en kontorchefs løn. Det var nemlig meningen, at lenssekretæren skulle lønnes som departementschef, og at Rentzmann skulle have jobbet.

I Landstinget, hvor forslaget blev forelagt, undrede man sig over, at det angivelige formål: at lade majoratsbesidderne betale kontrolomkostningerne, krævede, at man ligefrem oprettede en slags departement med en lenssekretær, der under sig skulle have en landbrugskyndig kontorchef og en fuldmægtig. Ordføreren for Højre, grev Knuth, der selv var majoratsbesidder, mente man kunne nøjes med at regne ud, hvor meget det kostede at administrere lenskontrollen i Justitsministeriet og så lade majoraterne refundere beløbet, gerne for en sikkerheds skyld rundet lidt af opefter. Men ministeren insisterede på at få oprettet en lenskontrol under særlig ledelse. Han måtte dog droppe den landbrugskyndige kontorchef, men Rentzmann fik sin departementschefgæge⁴.

Ministeriet foretog i forbindelse med lovforslaget en analyse af ekspeditionerne i 2. kontor siden 1906. Antallet af sager var vokset med 44% og antallet af udgående skrivelser med 34%. I 1913 var kontorets samlede antal af sager ca. 11.800 og antallet af breve ca. 26.800. Tallene fordelte sig procentvis på følgende saggrupper:

	sager		breve	
	1906	1913	1906	1913
Lenssager	27,6	25,4	36,0	40,3
Udskrivningssager	40,6	28,0	22,7	15,3
Andre sager	28,4	43,2	38,0	41,4
Færø-sager	3,4	3,4	3,3	3,0
	100,0	100,0	100,0	100,0

Til »andre sager« regnedes sundhedssager, adoptionssager, navnesager, overformyndersager m.v. Det var disse sager, som var i

3. Rigsdagstidende 1913/14, tillæg A sp. 3115–22.

4. Rigsdagstidende 1913/14, Landstingets forh. sp. 476 ff.

stærkest vækst. Lenssager udgjorde en fjerdedel af kontorets sager, men en forholdsvis større og stigende del af brevene, hvoraf mange dog var rene rutineekspeditioner, f.eks. prohibitivpåtegninger. I alt var det godt og vel halvdelen af 2. kontors ekspeditioner, der var bestemt til afgivelse, dels til Indenrigsministeriet (udskrivningsvæsen), dels til Lenskontrollen⁵.

Det havde vistnok først været tanken at give Lenskontrollen en direktoratslignende stilling (netop som Forsikringsrådet og Sparekassetsilsynet). Det oprindelige udkast taler om »en selvstændig Myndighed ... der underlægges Justitsministeren«. I det endelige forslag kom der til at stå »et særskilt, direkte under Justitsministeren hørende Kontor«.

Denne formulering er ikke helt entydig. I den skrivelse, hvormed Rentzmann modtog den kgl. udnævnelse til lenssekretær, gjorde man et mindre vellykket forsøg på at fortolke den. I brevet, der er dateret den 16. juni 1914, stod der:

»Samtidig skal man til Klargørelse af Lenskontrollens og Lenssekretærens fremtidige Stilling fastslaa, at Lenskontrollen fra den 1. Januar 1915 er udskilt fra Justitsministeriet og henlagt til et direkte under Justitsministeren, d.v.s. Justitsministeriet, hørende Kontor. Sager vedrørende de i Lov af 2. Maj 1914 til Justitsministeren særlig henlagte Afgørelser vil derfor være at indsende til Justitsministeriet, ligesom det er en Selvfølge, at enhver Sag, hvori kgl. Resolution skal erhverves, vil være at forelægge gennem Justitsministeriet.« I realiteten ville dette placere Lenskontrollen som et direktorat uden for ministeriet som f.eks. Forsikringsrådet⁶.

Det kan ikke undre, at denne »klargørelse« medførte en såkaldt meningsulighed mellem Schrøder og Rentzmann. Det var hverken første eller sidste gang, der opstod tvivl om forståelsen af udtrykket »direkte under ministeren«, eftersom dansk forvaltningsret ikke opererer med nogen formel sondring mellem »ministeren« og »ministeriet«⁷. Lovens ord dækker både den mulighed, at Lenskontrollen blev en institution uden for og under ministeriet, og at den blev en del af ministeriets departement, og endelig at den i forhold til ministeren blev uafhængig af og ligestillet med departementet, som f.eks. Direktoratet for fængselsvæsenet.

Enkelthederne i meningsuligheden mellem de to herrer kendes ikke, men den blev bilagt til fordel for Rentzmann, måske på grund af hans hidtidige stilling som faktisk departementschef. I et personligt brev af 23. december 1914 til Rentzmann erklærede Schrøder at

5. Justitsmin. 1. kt. 1913 nr. 0 7001.

6. Justitsmin. 1. kt. 1914 nr. P 3387.

7. Jfr. Poul Meyer, Offentlig forvaltning, Kbh. 1970, s. 51.

Frits Schrøder (1866–1936), departementschef i Justitsministeriet 1911–25. Han blev 5. april 1920 justitsminister i det forretningsministerium, hans forgænger dannede.

ville stille sig over for Lenskontrollen, »i alt Fald saalænge De er Lensesekretær«, på den måde, at ministeriet kun *formelt* beskæftigede sig med de sager, der måtte passere det, fordi der skulle erhverves kgl. resolution. Disse sager kunne afleveres i renskrift. En skrivelse af 16. september 1916 fra Rentzmann til kontorchef Lundbye i 2. kontor viser imidlertid, at der alligevel kunne opstå spørgsmål om Lenskontrollens adgang til at brevveksle med andre ministerier uden om Justitsministeriets departement⁸.

En ny omfordeling af forretningerne mellem 1. og 2. kontor kunne nu gennemføres. Det skete ved bekendtgørelse nr. 312 af 28. december 1914 med virkning fra 1. januar 1915, dvs. samtidig med at Lenskontoret trådte i funktion. Den vigtigste forandring bestod i, at den kriminelle retspleje (med undtagelse af benådninger og æresoprejsning) samt politivæsenet blev flyttet fra 1. til 2. kontor. Bekendtgørelsen fortalte også, at departementschefforretningerne nu blev samlet på én hånd. I sagen om denne omordning ligger et udkast til fordeling af sager og personale på tre ekspeditionskontorer. Oprettelse af et tredje kontor må altså allerede dengang have været på tale. Det kom først i 1919⁹.

Den ordning, der hermed gennemførtes, forudsatte en ændret opfattelse af, hvordan ministeriets forretninger kunne afvikles. Det

8. Justitsmin. 1. kt. 1913 nr. O 7001.

9. Justitsmin. 1. kt. 1914 nr. P 9165.

sagområde, Schrøder nu overtog som eneste departementschef, var i henseende til ekspeditionernes antal langt større end det, der i 1897 gjorde det nødvendigt at finde udvej for at dele departementschefforretningerne mellem to. Siden 1915 har Justitsministeriet trods senere betydelig vækst altid kun haft én departementschef, bortset fra et specielt arrangement foranlediget af den tyske besættelse.

Vækst i sagsantallet krævede ikke længere flere departementschefer, men muligvis flere kontorchefer. Departementschefen skulle ikke længere se alle sager eller i hvert fald underskrive dem, når ministeren ikke selv gjorde det. Ekspeditionskontorerne blev mere selvstændige enheder, der inden for internt aftalte rammer ikke blot behandlede, men afgjorde en stor del af sagerne. Langt de fleste af Justitsministeriets skrivelser blev nu underskrevet af kontorcheferne.

Dette muliggjorde en større organisatorisk smidighed. Nu var det kontorcheferne, der blev flaskehals for et voksende antal sager. Men kunne man delegere beslutningskompetence til en kontorchef, var der i og for sig intet i vejen for at gå et skridt videre, hvis omstændighederne krævede det, og bemyndige en embedsmand, der ikke var kontorchef, til at fungere som sådan for visse sagers vedkommende.

Det første eksempel på dette forekom netop i 1914 efter krigsudbruddet. Ved lov nr. 159 af 6. august s.å. om forbud mod udførsel af visse varer bemyndigedes justitsministeren til inden for nogle i loven fastsatte rammer at udstede udførselsforbud. Til at administrere denne lovgivning med dertil hørende talrige fortolknings- og dispensationssager oprettedes et særligt kontor, Udførselskontoret, under ledelse af en af ministeriets assistenter (sekretærer), den 32-årige N. V. Boeg. Beslutningen herom må være truffet hurtigt. En bekendtgørelse nr. 168 af 8. august 1914 om udførselsforbud er paraferet af V. Topsøe-Jensen, chef for 1. kontor. Den næste bekendtgørelse, nr. 176 af 15. august, er paraferet af Boeg.

Kilderne til de interne forhold i Justitsministeriet er (som i andre ministerier) sparsomme. Ofte må man drage sandsynlighedsslutninger fra forandringer i sagernes ydre kendemærker uden nøjagtigt at kunne bevise, hvad der har forårsaget dem. Meget taler dog for, at departementscheferne Friis og Schrøder hver på sin måde overvandt hævdvundne forestillinger, den første ved en mere rationel fordeling af sagområderne, den sidste tillige ved at delegere beslutningskompetencen.

8. Justitsministeriet 1914–1924

Fra denne periode har vi en kilde til Justitsministeriets interne forhold i 3. betænkning fra Administrationskommissionen af 1923¹. Det var første gang nogensinde her i landet, at der gennemførtes en analyse af hele den øverste statsadministration. I betænkningen findes s. 267 en opgørelse over det faktiske (ikke det normerede) personale i Justitsministeriet på fem forskellige tidspunkter med udgangspunkt i 1914.

	1.4.14	1.4.20	1.7.23	1.4.24	1.1.25
Departementschef	1	1	1	1	1
Kontorchefer	2	4	4	4	3
Fuldmægtige	6	9	9	9	8
Kasserer	1	1	1	1	1
Sekretærer	20	28	26	22	16
Juridiske medarbejdere	30	43	41	37	29
Kontorassistenter og kontorister	19	43	26	25	19
	49	86	67	62	48

I denne opgørelse er der set bort fra Lenskontoret, Udførselskontoret og Direktoratet for Fængselsvæsenet. Tallene viser, at personalet i 1920 var vokset med 76% sammenlignet med 1914. For det juridiske personale var tilvæksten 44%, for kontorpersonalet 126%. Men ved periodens slutning var personalet reduceret til omtrent samme størrelse som ved dens begyndelse, endda med samme fordeling mellem juridisk personale og kontorpersonale. Inden for juristerne var der sket en forskydning, idet den yngste gruppe, sekretærerne, havde formindsket sin andel fra $\frac{2}{3}$ til godt halvdelen. Det tyder på forbedrede advancementsmuligheder. De var i øvrigt ikke dårlige i Justitsministeriet. I hele perioden var der ialt ni, der beklædte kontorchefstillinger, og af dem avancerede de syv ud af ministeriet.

De ændringer, der var gennemført i 1914, medførte umiddelbart en nedgang i ministeriets forretninger, nemlig fra ca. 50.000 udgående breve i 1914 til ca. 33.000 i 1915, i begge år nogenlunde lige fordelt mellem de to kontorer. I de følgende år voksede tallene påny, men mest i 2. kontor, hvis vigtigste områder var sundhedsvæsen og politivæsen. I 1918 var det samlede antal af udgående breve ca.

1. 3die Betænkning afgivet af Administrationskommissionen af 30. Juni 1923, Kapitel X-XVII med Bilag 7, Kbh. 1925. (Svennevig nr. 707). Justitsministeriet er behandlet s. 265–89.

54.000, altså højere end i 1914. De var fordelt med ca. 21.000 i 1. kontor og ca. 33.000 i 2. kontor.

For første gang blev der nu taget skridt til oprettelse af et *tredje kontor* i Justitsministeriets departement. Det skete i form af et forslag til lov om oprettelse af et nyt kontorchefembede. I det første udkast til lovforslaget blev det oplyst i bemærkningerne, at det i 2. kontor havde været nødvendigt at lade en fuldmægtig varetage en væsentlig del af kontorchefforretningerne. Ved en deling af kontoret kunne man opnå en mere rationel sagfordeling. Det var hensigten at skabe ét kontor væsentligt for sundhedsvæsenet og ét væsentligt for politivæsenet.

Dette kom ikke med i bemærkningerne til det endelige lovforslag. Her omtales kun forholdene i begge kontorer taget tilsammen, vel nok ud fra det princip, at sagfordelingen mellem kontorerne var et internt anliggende, som ministeriet ikke behøvede at gøre rede for udadtil. I en skrivelse af 28. november 1918 spurgte imidlertid folketingsudvalget, hvilke forretninger man havde tænkt sig at henlægge under en eventuel ny kontorchef. Hertil svarede, at der navnlig var tænkt på sager vedrørende politiet, »idet dog bemærkes, at man maa forbeholde sig at træffe nærmere Bestemmelse om den rent administrative Fordeling af Forretningerne mellem Ministeriets forskellige Kontorer«. Lovforslaget gik igennem og blev stadfæstet den 21. december 1918. Fra nytår 1919 var 3. kontor en realitet. Dets område blev politi, herunder tilsynet med udlændinge, den kriminelle retspleje, sprængstoffer, motorkøretøjer samt nogle mindre saggrupper².

Da retsplejereformen var vedtaget i 1916, blev der i 1. kontor oprettet en særlig afdeling til at forberede dens gennemførelse. Den gik under navnet *Retsplejereformkontoret* (RR) eller blot Retsplejekontoret, men havde ikke nogen officiel status. Kontoret blev ledet af en fuldmægtig. Men fra nytår 1921 blev der, efter at der på normeringsloven var bevilget endnu en kontorchef, officielt oprettet et 4. kontor med retsplejen, bygningsvæsen og brandvæsen som vigtigste sagområder.

Hermed toppede Justitsministeriet foreløbig. Antallet af udgående skrivelser satte rekord i 1919 med ca. 104.000, hvilket var næsten en fordobling sammenlignet med året før. Det nye 3. kontor tegnede sig med over 59.000 skrivelser for mere end halvdelen. Det skyldtes især, at sager vedrørende pas og visum i årene nærmest efter 1. verdenskrig løb op i meget store tal. Endnu 1921 lå det samlede antal

2. Rigsdagstidende 1918/19, Folketingets forh. sp. 1713–16, tillæg A sp. 2981 f. Justitsmin. 1. kt. 1918 nr. T 7004.

af skrivelser på ca. 94.000. Men derefter gik det rask nedad til 78.500 i 1922, 68.300 i 1923 og 50.300 i 1924, omtrent det samme som i 1914.

Årsagen var først og fremmest, at de ekstraordinære opgaver skrumpede ind, efterhånden som restriktioner afvikledes. Det medførte bl.a., at Udførselskontoret, hvis ekspeditioner ikke er medregnet i ovennævnte tal, forsvandt i 1921. En del betød det også, at retsplejereformen efterhånden var kørt ind. Der var imidlertid andre forhold, der bidrog stærkt til at formindske Justitsministeriets forretninger. Det var administrative rationaliseringsforanstaltninger, tildels støttet eller fremkaldt af Administrationskommissionen af 1923.

En tidligere prøvet vej, den såkaldte *udlægning af sager*, blev taget op påny. To nye love kom i den henseende til at spille en betydelig rolle. Hidtil havde bevillinger til skilsmisse og adoption kun kunnet meddeles af Justitsministeriet, skilsmisse ved kgl. resolution, adoption ved ad mandatum-bevilling. Ved lov nr. 276 af 30. juni 1922 om ægteskabers indgåelse og opløsning, jfr. cirkulære af 1. december s.å., samt ved lov nr. 87 af 26. marts 1923 om adoption, jfr. cirkulære nr. 83 af 27. s.m., blev et stort antal af disse afgørelser lagt ud til overøvrighederne. På andre områder gennemførtes udlægninger administrativt, forudsat at der kunne gives så faste generelle retningslinjer, at de lokale afgørelser blev nogenlunde ensartede. I modsat fald ville virkningen delvis blive ophævet af et stigende antal forespørgsler og klager. Man fulgte også det princip, at administrativ udlægning af sager kun burde finde sted, når det kunne ske uden forøget arbejde hos de lokale myndigheder. Det fremgår af Administrationskommissionens betænkning, at den var tilbøjelig til at anbefale udlægning i noget videre omfang, end ministeriet fandt rimeligt.

En anden rationaliseringsforanstaltning gik ud på at *forenkle kommunikationen* mellem statens myndigheder. Fra gammel tid var det praksis, at offentlig brevveksling foregik ét trin ad gangen op eller ned ad den hierarkiske pyramide. Hvis der mellem et ministerium og en underordnet myndighed eller institution fandtes en melleminstans, passerede normalt al kommunikation gennem denne. Et ministerium brevvekslede normalt heller ikke med andre ministeriers underordnede myndigheder, men gik vejen over vedkommende ressortministerium. Det havde den betydning, at de led, kommunikationen passerede, blev orienteret og fik mulighed for at komme med bemærkninger. Men i talrige tilfælde var der kun tale om en automatisk videresendelse af materiale, som alene var af interesse på det sted, det var bestemt for. Administrationskommissionen interes-

serede sig meget for at forenkle denne procedure, hvor det var muligt.

En begyndelse var allerede gjort forinden. Efter mundtlig forhandling mellem udenrigsministeren og justitsministeren foreslog Udenrigsministeriet i en skrivelse af 24. januar 1923, at det inden for visse sagområder kunne brevveksle direkte med de under Justitsministeriet sorterende myndigheder. Det drejede sig bl.a. om søfartsbøger fra rømte sømænd, som Udenrigsministeriet modtog fra konsullaterne, og som skulle tilstilles de lokale politimyndigheder med henblik på eventuel tiltalerejsning. Endvidere såkaldte politioplysninger, hvorunder nævntes de fortrolige lister over kommunistiske agitatorer, der i henhold til en aftale om udveksling mellem dansk og britisk politi af oplysninger om politisk mistænkelige personer regelmæssigt tilstilledes Justitsministeriet, og som man mente kunne sendes direkte til Statspolitiet³. Ligeledes mente man, at specialværker om hygiejniske forhold, indkøbt i udlandet til brug for Sundhedsstyrelsen, kunne sendes direkte til denne fra Udenrigsministeriet eller fra vedkommende repræsentation i udlandet. Ved skrivelser af 23. maj og 30. november 1923 besvarede Justitsministeriet disse forslag imødekommende⁴.

Efter henstilling fra Administrationskommissionen blev det yderligere ved cirkulære nr. 4 af 21. januar 1924 bestemt, at en lang række indberetninger m.v. fra politimestrene og byrådene fremtidig skulle indsendes direkte til ministeriet og ikke gennem amterne. Indberetninger bestemt for Det statistiske Departement kunne indsendes direkte til dette⁵.

En tredje udvej til aflastning af Justitsministeriets departement var *afgivelse af sagområder til andre ministerier*. I 1920 flyttedes sager om kødkontrol til Landbrugsministeriet og i 1921 sager om stempling af guld og sølv til Handelsministeriet. Omtrent samtidig overtog departementet imidlertid fra Direktoratet for Fængselsvæsenet en del sager, fortrinsvis vedrørende eftergivelse og formildelse af straffedomme (benådningssager), bortset fra benådning af fanger, der afsonede i straffeanstalter (se nedenfor s. 92f). Benådningssagerne kom til 3. kontor, hvor de kom til at udgøre et særligt referat for ministeren, varetaget af en fuldmægtig⁶.

Af større betydning blev det, at kgl. resolution af 23. april 1924

3. Justitsmin. 3. kt. 1920 nr. 853.

4. Justitsmin. 1. kt. 1923 nr. Z 709 og 3. kt. 1923 nr. 156. Administrationskommissionens 3. betænkning s. 269.

5. Justitsmin. 1. kt. 1923 nr. Z 4834.

6. Bekendtgørelse nr. 735 af 30.12.1920. Justitsmin. 1. kt. 1920 nr. V 10354. Administrationskommissionens 3. betænkning s. 267.

flyttede alle sager vedrørende sundhedsvæsenet samt sager vedrørende bygningsvæsenet, herunder en talstærk gruppe af dispensationssager, til Indenrigsministeriet. Samtidig overgik det ved lov nr. 262 af 6. maj 1921 oprettede Direktorat for sindssygehospitalerne til Socialministeriet. Det var Socialministeriets oprettelse i 1924, der banede vej for store saggruppers flytning fra Justitsministeriet til Indenrigsministeriet. Sundhedssagerne var allerede i 1848 udpeget som et naturligt område for Indenrigsministeriet. Dengang kom de til Justitsministeriet, som ellers ville blive for lille. I 1924 forlod de Justitsministeriet for at det ikke skulle blive for stort. Omgrupperingerne i 1924 medførte, at Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Socialministeriet blev omtrent lige store.

Direktoratet for Sindssygehospitalerne hørte kun i godt og vel et par år til Justitsministeriet, men det har en vis interesse på grund af den ikke helt klare stilling, det fik i forhold til ministeriets departement. Indtil direktoratets oprettelse sorterede sindssygehospitalerne under Justitsministeriets 2. kontor. I 1920 havde Medicinalkommissionen af 1908 i sin 10. betænkning (Svennevig nr. 1146)⁷ anbefalet at oprette et særligt centralstyre for disse hospitaler for at opnå en mere økonomisk styring af dem og en rationel udnyttelse af deres pladsressourcer. En sådan overbestyrelse »vil være i høj Grad ønskelig og nyttig, ja i Længden vistnok aldeles nødvendig« står der på side 5 i betænkningen.

Kommissionen havde udarbejdet et lovforslag, som blev forelagt næsten uændret i Rigsdagen. Ifølge det skulle der under Justitsministeriet oprettes en stilling som direktør for statens sindssygehospitaler. Forslaget fik en positiv modtagelse, men i Folketingets udvalg var der enighed om at ændre ordet »Justitsministeriet« til »Justitsministeren« for at gøre det klart, at direktøren var stillet i et personligt forhold til ministeren, hvilket svarede til, hvad Medicinalkommissionen havde tænkt sig. Dette blev yderligere understreget ved, at den foreslåede løn til direktøren blev hævet, så den blev lig en departementschefs løn⁸.

Det nye direktorat startede nytår 1922 med et personale på fire personer. Det fik ikke helt den selvstændige stilling, der havde været meningen. En instruks til direktøren af 1. juni 1922 bestemte, hvilke sager direktøren selv kunne afgøre, hvilke han skulle forelægge

7. Medicinalkommissionens X. Betænkning angaaende Overbestyrelsen af Statens Sindssygehospitaler m.v. Afgiven af den i Medfør af Lov nr. 49 af 13. Marts 1908 nedsatte Kommission til at forberede en Omordning af Statens civile Sundhedsvæsen. Kbh. 1920 (Svennevig nr. 1146).

8. Rigsdagstidende 1920/21, Folketingets forh. sp. 4535, tillæg B sp. 4075. Justitsmin. 2. kt. 1921 nr. 172.

Sundhedsstyrelsen (direktoratet havde ingen lægekyndig medarbejder), og hvilke han skulle forelægge ministeren. De sidste opregnedes i fem punkter, hvorefter det hedder: »Medens Forelæggelse af Sager for Justitsministeren som Regel sker mundtligt, skal Direktøren angaaende de foran under Punkt I–IV anførte Sager afgive skriftlig Indstilling til Ministeren«. Det var budgetter, udnævnelser, lovændringer m.v. samt principielle sager, der ville medføre brevveksling med andre ministerier⁹.

Skriftlige indstillinger til en minister får let karakter af en ekstern kommunikation med den følge, at der sker en overordnet sagsbehandling i ministerens departement, hvilket også blev tilfældet her. Dette blev kritiseret af Administrationskommissionen, som både generelt tog stilling til spørgsmålet om direktorats placering i forhold til departementer og til det konkrete tilfælde om graden af et direktorats ministerumiddelbarhed¹⁰. Men på dette tidspunkt var direktoratet flyttet bort fra Justitsministeriets område. Det vil derfor ikke blive videre omtalt her.

Som foran omtalt (s. 43f) havde der også ved Lenskontrollens oprettelse været problemer om dens forhold til departementet. Reelt havde Lenskontrollen en mere selvstændig stilling end Direktoratet for Sindssygehospitalerne, idet lenssekretæren generelt havde direkte referat til ministeren. Dog benyttede man ved forestillingerne til kongen den fremgangsmåde, at Lenskontrollens renskrevne forestillinger blev afgivet til departementets 2. kontor, hvor de blev paraferet af kontorchefen og, efter at den kgl. resolution var indhentet, sat ind i 2. kontors forestillingsprotokoller. Administrationskommissionen tog under overvejelse, om denne fremgangsmåde var påkrævet, og kom til følgende resultat: »Da en Ændring heraf imidlertid vilde betyde, at Lenskontoret blev stillet som Departement, og da dette paa Grund af Institutionens specielle Karakter og lidet omfattende Sagomraade ikke findes tilraadeligt, finder Kommissionen ikke Anledning til at stille Forslag om nogen Forandring i den omhandlede Henseende«¹¹.

Denne betragtning forekommer ikke helt klar, eftersom den departementale stillings væsentligste indhold er det direkte referat til ministeren. Det kan være problematisk at oprette små ministerumiddelbare organer, bl.a. fordi eventuelle koordinationsproblemer i princippet vil komme til at hvile på ministeren alene. De har dog næppe spillet nogen større rolle med hensyn til Lenskontrollen. Det er svært at se nogen reel forskel i, om det er lenssekretæren, der

9. Justitsmin. 2. kt. 1921 nr. 2498.

10. Administrationskommissionens 3. betænkning s. 341 ff.

11. Sammet. s. 288 f.

paraferer og arkiverer forestillingerne, eller om det er en kontorchef, der gør det uden at blande sig i, hvad der står i dem.

De forskellige aflastninger af Justitsministeriets departement medførte, at 4. kontor kunne nedlægges i 1924. De fleste af dets sager overgik til 2. kontor. Foreløbig beholdt ministeriet dog de normerede fire kontorchefer. Den overtallige stilledes »til rådighed« og beskæftigedes med forarbejder til en ny straffelov. Ministeriet havde planer om at bruge stillingen til oprettelse af et lovkontor, som skulle bistå alle ministerier med udarbejdelse af lovforslag. Administrationskommissionen tog imidlertid afstand fra denne tanke, og Justitsministeriets antal af kontorchefer blev ved normeringsloven for 1926/27 reduceret fra fire til tre¹².

I Administrationskommissionens 3. betænkning s. 266–69 findes en redegørelse for forretningsgangen i Justitsministeriet ved 1920ernes midte. Af denne fremgår, at de sager, der forelægges departementschefen alene eller denne og ministeren, i hovedtræk er sager, der kræver kgl. resolution, lovsager, udnævnelse og afskedigelse af tjenestemænd, udfærdigelse af bekendtgørelser og cirkulærer, sager der kræver finanslovbevilling samt sager af større omfang eller principiel betydning. Forelæggelse for minister og departementschef skete som regel ved mundtligt referat. I visse rutinemæssige sager træffes afgørelsen af fuldmægtige, ellers af kontorchefer. Som regel underskriver minister og departementschef i de sager, de selv har afgjort. I øvrigt underskrives posten af kontorchefer.

Denne forretningsgang afviger meget fra den, der anvendtes blot 20 år tidligere. Dengang var beslutningskompetencen i hvert fald formelt begrænset til minister og departementschef. Nu var den øverste ledelse aflastet for beslutninger, der kunne udledes af gældende love og forskrifter eller en fastlagt praksis.

9. De færøske sager

Siden oprettelsen af Ministeriet for Island i 1874 havde Justitsministeriets departement varetaget næsten alle færøske anliggender med undtagelse af kirke- og skolesager. Dog havde de som nævnt i en årrække været behandlet i Islands ministeriums ekspeditionskontor, men siden dettes udflytning til Reykjavik blev de behandlet i Justitsministeriets 2. kontor. De havde stedse udgjort et afsondret sagområde med egen arkivdannelse.

Denne ejendommelighed var en sen rest af den topografiske fordeling af forretningerne mellem de renteskriverkontorer, der

12. Administrationskommissionens 2. betænkning s. 98 ff og 3. betænkning s. 283.

oprettedes i 1679. Et af disse kontorer havde som område det nordenfjeldske Norge, Færøerne og Island, senere også Grønland. Ved Rentekammerets reform i 1841, hvor de regionale renteskriverkontorer for kongeriget bortfaldt, opretholdtes et kontor for islandske, færøske og grønlandske sager. Ved ministerialreformen blev det gjort til et departement. Det er tidligere vist, hvorledes dette centralstyre for de nordatlantiske landsdele efterhånden blev opløst, så at Island, Færøerne og Grønland efterhånden kom til at sortere under hver sit ministerium. Når de fleste færøske sager et stykke ind i 1900-tallet sorterede under netop Justitsministeriet, er der ingen anden forklaring på det end de tilfældigheder og den træghed, der ofte har kendetegnet den administrative udvikling.

Det var ikke alle færøske sager, der hørte under Justitsministeriet. Kirke- og skolesager er allerede nævnt. Det færøske fyrvæsen havde hele tiden hørt under Marineministeriet. Post og telegraf var integreret i de tilsvarende danske etater. Søfartsspørgsmål var i 1919 overgået til Handelsministeriet, havne- og vejsager i 1921 til Ministeriet for offentlige arbejder. Landbrugsforsøgsvirksomheden på Færøerne var henlagt under Landbrugsministeriet¹.

I mange tilfælde var Justitsministeriets beskæftigelse med færøske sager rent formel, idet afgørelsen først blev truffet efter korrespondance med vedkommende fagministerium, ligesom administrationen foregik gennem de inspektorater, tilsyn m.v., der sorterede under disse.

Ved bekendtgørelse nr. 185 af 26. juni 1926 blev på én gang en række færøske sagområder overført til Landbrugsministeriet, Handelsministeriet og Socialministeriet. Dette udløste en protest fra Lagtinget. I en skrivelse af 17. september 1926 erklærede tinget med henvisning til § 17 i lov nr. 124 af 28. marts 1923 om Færøernes Lagting, at en sådan beslutning ikke kunne træffes, uden at tinget var hørt. Denne lovbestemmelse havde følgende indhold: »Endvidere vil Lagtingets Betænkning være at indhente over andre Sager (end lovforslag), der kan anses for at være af indgribende Betydning for Øernes Velfærd, eller ved hvis Bedømmelse den Indsigt og Erfaring, der kan forudsættes hos Tinget, iøvrigt anses for at være af Vigtighed«.

Heroverfor gjorde ministeriet i en skrivelse af 25. november s.å. gældende, at lagtingsloven ikke forpligtede regeringen til at forelægge en sådan sag til tingets høring. Kongens (regeringens) ret til at fordele forretningerne mellem ministrene er grundlovsumiddelbar

1. Rigsdagstidende 1921/22, tillæg B sp. 1081 f, bilag 128 til ændringsforslag til 2. behandling af finansloven for 1922/23.

og kan ikke begrænses af nogen lov. Men selv om regeringen ikke mente sig forpligtet til at forelægge sagen til Lagtingets udtalelse, kunne den naturligvis godt have gjort det for at blive orienteret om færøske synspunkter. I skrivelsen siger ministeriet, at det ville man også have gjort, hvis ikke omstændighederne havde gjort det ønskeligt, at omlægningen skete så hurtigt som muligt, idet man henviste til en udtalelse i Landstinget af dettes medlem for Færøerne, der havde bibragt regeringen det indtryk, at omlægningen havde bred tilslutning på øerne². Det ordskifte i Landstinget, hvorunder denne udtalelse faldt, har måske ligefrem været anledning til omlægningen.

Justitsminister K. K. Steincke havde kort forinden fremsat forslag til lov for Færøerne om foranstaltninger til husdyravlens fremme m.v. Under forslaget's 1. behandling i Landstinget udtalte det færøske medlem, O. Effersøe, den 23. marts 1926, at denne sag efter sin beskaffenhed burde have hørt under Landbrugsministeriet. Senere bemærkede han, at »det er hensigtsmæssigt og naturligt, at enhver Sag, der angaar Færøerne, henhører under det Ministerium, som den efter sin Natur bør høre under, og at der ikke er nogen særlig Grund, ud over den, at det har været Skik, at disse Sager henhørte under Justitsministeriet, til at fastholde, at de vedblivende skal henhøre under dette«. Steincke svarede lidt uforbindende, at det var muligt, at udviklingen ville gå i den retning, og at det ville være en lettelse for Justitsministeriet, men at der på den anden side var en fordel ved at samle de færøske sager i ét ministerium, hvor der var oparbejdet en vis indsigt i dette særlige sagområde³.

Imidlertid blandede Edvard Brandes sig i sagen. Under 3. behandling den 27. marts oplyste han, at det i ministeriet Zahle hyppigt havde været på tale at fordele de færøske sager på de ministerier, som de tilsvarende danske sager hørte under. Men de vanskelige forhold under krigen bevirkede, at man måtte udskyde det. Justitsministeren i ministeriet Neergaard, Svenning Rytter, der selv havde været amtmand på Færøerne, havde ikke haft noget imod at beholde disse sager i sit ministerium, men Brandes opfordrede Steincke til nu at tage denne sag op. »Det er naturligt, at Færøerne, som er et Amt, behandles som alle andre Amter, og at de færøske Sager fordeles mellem Ministerierne«. Effersøe udtrykte glæde over, at Brandes støttede hans synspunkter⁴.

Steincke gav tilsagn om at tage sagen under overvejelse, selv om han var betænkelig ved med ét slag at overføre alle færøske sager til

2. Justitsmin. Færø-j. XVII nr. 485.

3. Rigsdagstidende 1925/26, Landstingets forh. sp. 1472 ff.

4. Sammest. sp. 1702 ff.

de respektive ministerier. Bekendtgørelsen af 26. juni s.å. må ses som et resultat af denne forhandling.

Det kan derfor ikke undre, at regeringen blev overrasket over den negative reaktion, der viste sig i Lagtinget og den færøske presse. Steincke måtte rykke ud med en erklæring om, at Justitsministeriet stadig var Færøernes særlige ministerium. Men det var mest Effer-søe, der var kommet i klemme. Man kunne vanskeligt bebrejde regeringen, at den havde imødekommet hans ønsker, især da han tillige var formand for Lagtinget. I en artikel i »Dimmalætting« den 22. september 1926 prøvede Effersøe at lægge afstand mellem sine udtalelser i Landstinget og regeringens senere beslutning. Det endte med, at Lagtinget henstillede til regeringen, at nyordningen blev stillet i bero, indtil tingets betænkning var indhentet.

Sagen sluttede med en skrivelse af 16. december 1927 fra Justitsministeriet til formanden for Lagtinget. Det var nu igen Svenning Rytter, der var justitsminister. Her blev det meddelt, at »Justitsministeriet, saafremt der i Fremtiden maatte blive Spørgsmaal om en væsentlig Omlægning mellem Ministerierne af færøske Sager, vil være sindet at forelægge Sagen for Lagtinget, forinden endelig Afgørelse træffes«. Der er sandsynligvis tale om en personlig ministerbeslutning. Færø amt havde indstillet, at man henlagde sagen. Sagsbehandlingen i ministeriet pegede i retning af at fastholde fortolkningen af lagtingslovens § 17. Dette sidste var indflettet i koncepten til skrivelser af 16. december 1927, men er udstreget⁵.

Justitsministeriet begik imidlertid den fejl ikke at gøre Statsministeriet bekendt med dette tilsagn. Forretningernes fordeling mellem ministerierne hører til Statsministeriets ressort. Det pågældende tilsagn burde vel i det hele taget være givet gennem dette ministerium. Det fik betydning, da det i forbindelse med ministeriet Staunings rekonstruktion i 1935 ved bekendtgørelse nr. 297 af 9. november s.å. blev bestemt, at alle færøske sager skulle henlægges under vedkommende fagministerier, medens sådanne færøske sager, som enten vedrørte flere ministerier eller ikke henhørte under noget fagministerium, henlagdes til Statsministeriet.

Ved samme lejlighed blev Zahle afløst af Steincke som justitsminister. Færø-sagernes omlægning skyldtes dog næppe dette personskifte, men var snarere statsminister Th. Staunings personlige opfindelse. Der skete i 1935 det, at Ministeriet for Søfart og Fiskeri, som Stauning havde lavet til sig selv i 1929, og hvortil han også havde fået Grønlands styrelse henlagt fra Indenrigsministeriet, blev ophævet. Indtil da havde statsministeren næsten altid haft et fagministerium

5. Justitsmin. Færø-j. XVII nr. 485 og XVIII nr. 59.

ved siden af. Det gik man bort fra i 1935. Siden blev det noget, der kun undtagelsesvis forekom.

Til gengæld fik Statsministeriet et væsentlig større sagområde end før. Dets sammensætning blev præget af Staunings personlige interesser. En af hans hjertesager, naturfredningen, blev flyttet fra Justitsministeriet til Statsministeriet. Stauning var også meget optaget af Grønland. Derfor trak han Grønlands styrelse over til Statsministeriet. Der var en vis logik i samtidig at lade sager om Færøernes almindelige forhold og stilling i riget følge samme vej. De to nordatlantiske landsdele fik dog ikke samme forvaltningsmæssige stilling. På en måde lod man dem gå hver sin vej.

Som nævnt blev de færøske sager fordelt til fagministerierne, hvilket videreførte en allerede påbegyndt udvikling, men forholdet til Lagtinget og amtmanden over Færøerne kom under Statsministeriet. Derimod blev samtlige grønlandske anliggender behandlet i Grønlands styrelse. Ingen fagminister havde efter 1935 grønlandske sager under sig. Årsagen til denne forskel må søges i de to landsdeles helt forskellige situation. Grønland var en koloni, hvilket betød, at den hjemmehørende befolkning ikke var danske borgere, og tillige var Grønland dengang i ét og alt en statsvirksomhed. Færøerne var derimod en del af riget med et politisk og økonomisk system, især hvad angår forholdet mellem offentlig og privat sektor, der svarede til det danske.

Der er ingen tvivl om, at det var Staunings hensigt at forbeholde sig den overordnede styrelse af færøske anliggender. I en cirkulæreskrivelse af 30. november 1935 blev det pålagt de øvrige ministerier at forelægge Statsministeriet alle færøske sager til udtalelse, for så vidt de var af væsentlig betydning for Færøerne, for Lagtingets stilling eller for forholdet til den færøske befolkning. Alle afgørelser, bortset fra sædvanlige bevillinger, anvisninger og lignende sager, skulle meddeles Statsministeriet, om fornødent med supplerende oplysninger. Færø amt skulle sende Statsministeriet genpart af de fra amtet udgåede skrivelser. Det oplystes samtidig, at der i Statsministeriet ville blive ført en særlig journal for Færøerne, og at færøske sager arkivmæssigt ville blive ordnet i en særlig afdeling.

Statsministeriet havde hermed afløst Justitsministeriet som særligt ministerium for færøske anliggender og det på en måde, der understregede øernes særstilling i riget. Ordningen synes ikke at være blevet kritiseret fra færøsk side, selv om måden den gennemførtes på ikke respekterede tilsagnet fra 1927. Justitsministeriet gjorde allerede i en skrivelse af 7. november 1935 Statsministeriet opmærksom på dette. Statsministeriet reagerede omgående ved i en skrivelse af 9. november til Færøernes Lagting at meddele, at man ikke havde

været bekendt med det givne tilsagn, hvorfor man beklagede ikke at have kunnet tage hensyn til det.

På den kopi af skrivelsen, der tilstilledes Justitsministeriet, tilføjede Statsministeriet, at »man under Hensyn til, at Spørgsmaalet om Ministeriernes Ressortforhold henhører under Statsministeriet, henleder Opmærksomheden paa Ønskeligheden af, at Statsministeriet underrettes om Forhold, som vil være af Betydning i Tilfælde af Ressortændringer. Man er iøvrigt af den Opfattelse, at § 17 i Lov nr. 124 af 28. Marts 1923 ikke hjemler Lagtinget nogen Ret til at kræve en Sag af denne Art forelagt til Betænkning«.

Samtidig med, at Justitsministeriet hermed fik en »næse«, anerkendte Statsministeriet dets fortolkning af § 17, men dette indgik ikke i skrivelsen til Lagtinget. Dermed opnåede man, at Lagtinget kunne lade det bero med beklagelsen. Fortolkningen af § 17 havde færingerne næppe kunnet anerkende. Det er også et spørgsmål, om den er holdbar. Udtrykket »andre Sager« i § 17 skal ses i forbindelse med paragraffens forudgående tekst, der alene omhandler lovudkast. Ganske vist gennemførtes ressortændringer forfatningsmæssigt uden at Rigsdagen blev spurgt, men Rigsdagen kunne altid gøre den slags spørgsmål til genstand for forhandling og havde flere gange gjort det. Det ville, medmindre der blev vedtaget et mistillidsvotum, lige så lidt som en udtalelse fra Lagtinget binde regeringen. Lagtingslovens § 17 lader sig uden vanskelighed fortolke som en ret for Lagtinget til at få forelagt til udtalelse enhver regeringsforanstaltning af betydning for Færøerne, også ressortændringer⁶.

Da Færøerne i 1948 fik hjemmestyre, indskrænkedes efterhånden de danske fagministeriers beskæftigelse med færøske anliggender. For Justitsministeriet gjaldt dog, at rets- og politikvæsen fremdeles blev rigsanliggender, og at de bevillinger, der udleveredes gennem overøvrighederne, på Færøerne ekspederedes af rigsombudsmanden, der i så henseende, ligesom amtmændene i Danmark, sorterede under Justitsministeriet.

10. Fra tre til seks kontorer

I årene før 1939 bestod Justitsministeriets departement af tre kontorer. Det var ét mere end ved dets oprettelse ca. 90 år tidligere, når vi ser bort fra de kontorer, der dengang beskæftigede sig med brandforsikring, regnskabsrevision o.l. I løbet af dette tidsrum havde departementet afgivet flere store sagområder til andre ministerier (og til

6. Justitsmin. 1. kt. 1935 nr. K 5373, Færø-j. XX nr. 532. Statsmin. FJ 1949 nr. 106.

Direktoratet for Fængselsvæsenet), hvorimod det ikke havde modtaget områder af større betydning fra andre ministerier.

Lenssagerne, som departementet var blevet aflastet for i 1914, var tildels vendt tilbage. Lenskontrollens forretninger var blevet stærkt indskrænket, efterhånden som lensafløsningen i henhold til lov nr. 563 af 4. oktober 1919 var blevet iværksat. Den sidste afløsning fandt sted i 1930. Ved lov nr. 6 af 23. januar 1931 nedlagdes Lenskontoret. Dets forretninger deltes mellem Overformynderiet og Justitsministeriet, hvis 2. kontor overtog kontrollen med de såkaldte pengefideikommiser, som stadig kunne oprettes, indtil også de ved lov nr. 139 af 1. maj 1954 overgik til fri ejendom.¹

Dette var undtagelsesvis et sagområde under afvikling. Ellers havde samfundsudviklingen dels medført en stærkt øget aktivitet på ministeriets traditionelle sagområder, dels skabt helt nye. Adoption, skilsmisse, navneforandring o.l. inden for personretten forekom stadig hyppigere. Mange af den slags sager var lagt ud til underordnede myndigheder, men under visse omstændigheder og altid i tvivlstilfælde endte sagerne i ministeriet.

Udlændinges ophold i Danmark var i ældre tid et anliggende, der ikke i nævneværdig grad beskæftigede Justitsministeriet. Der krævedes ikke nogen speciel tilladelse til indrejse og ophold i landet. De lokale politimyndigheder førte tilsyn med såvel indfødtes som udlændinges vandring fra sted til sted. Lov nr. 52 af 15. maj 1875 om tilsynet med fremmede og rejsende m.v. indskrænkede tilsynet med indenlandske vandring til hvad der faldt under tyendeloven. Det blev i den følgende tid stadig mere almindeligt, at udlændinge (især svenskere og polakker) søgte arbejde i Danmark. I 1910 oprettedes et statspoliti, hvis opgave det bl.a. blev at føre tilsyn med udlændinge, men en skærpet kontrol med udlændinges ophold i Danmark indførtes først under krigen 1914–18. Hidtil havde færdslen over landets grænser i princippet været temmelig fri. Nu blev pas og i visse tilfælde visum en betingelse for udlændinges indrejse. Danske statsborgere, der ville til udlandet, skulle nu forsynes med pas. Den umiddelbare administration påhvilede politimyndighederne, men fastlæggelse af retningslinjer og afgørelse i tvivlstilfælde var Justitsministeriets sag.

Retsplejereformen havde bl.a. den praktiske følge, at én gruppe af embedsmænd, retsbetjentene, afløstes af to: politimestre og dommere, hver med sit personale, kontorhold og bygningsvæsen, for hvilket Justitsministeriet var øverste administrative myndighed.

Indtil dette århundrede var *færdsel på offentlige veje* ikke et

1. Justitsmin. 2. kt. 1930 nr. 2485. Birgit Bjerre Jensen, Kilder til belysning af len, stamhuse og fideikommiser, Arkiv 3. bd. 1971 s. 223–41.

Selv om trafikintensiteten i begyndelsen af det 20. århundrede var for intet at regne mod den nuværende, kunne der nok være brug for en lovregulering af færdselen. På dette billede af Københavns Rådhusplads ca. 1913 ser man, hvordan bilerne måtte sno sig gennem et mylder af uforfærdede fodgængere. - Foto i Kgl. Bibl.

spørgsmål, der i henseende til lovgivning og administration rejste problemer af større betydning. Løbske heste har vel dengang været den største sikkerhedsrisiko i trafikken. Men da automobiler og cykler begyndte at vise sig på vejene og kunne præstere hastigheder på over to mil i timen, opstod nye sikkerhedsproblemer. Det krævede regler dels om de nye køretøjers udstyr, dels om den måde de skulle opføre sig på i færdslen. Den første automobillov kom i 1903 (lov nr. 124 af 15. maj) og den første egentlige færdselslov i 1923 (lov nr. 164 af 1. maj). Dermed skabtes et nyt og hastigt voksende sagområde med et stort antal detailproblemer (katteøjler på cykler, bilers tegngivning ved ændring af færdselsretning m.m.). Vejenes anlæg og tilpasning til de nye trafikmidler hørte dog ikke under Justitsministeriet, men under Ministeriet for offentlige arbejder.

Et andet sikkerhedsproblem, der var af gammel dato, men på grund af den tekniske udvikling fik voksende betydning, var de risici, der var forbundet med *brandfare, sprængstoffer og skydevåben*. Anvendelsen af elektricitet skabte behov for forebyggende foranstaltninger, og en generelt voksende tilbøjelighed til at forebygge

ulykker og misbrug medførte, at privates brug af sprængstoffer og skydevåben underkastedes øget kontrol og begrænsninger.

Det var fra gammel tid politiets opgave at sørge for, at borgernes trang til *forlystelser* ikke overskred den til enhver tid anerkendte grænse for det sømmelige. Flertallets forlystelser besørgedes af omreisende cirkus, markedsgøglere o.l. og skabte som regel ikke flere problemer, end det lokale politi kunne klare. Private teatre, varietéer o.l. var underkastet et bevillingssystem. Uden for dette stod Det kgl. Teater, som var ej blot til lyst og derfor sorterede under Kultusministeriet. I begyndelsen af 1900-tallet dukkede biograferne op og tiltrak et massepublikum. Det medførte ny lovgivning med administration af bevillinger og afgifter, kontrol med repertoire, censur m.v.

Endelig kan nævnes nye sagområder som *ligbrænding*, *sterilisation* og *dyreværn* som eksempler, på, hvorledes samfundsudviklingen frem til 1930erne præsenterede Justitsministeriet for problemer, som tidligere havde haft ingen eller meget ringe betydning.

Til alt dette må føjes en mere generel virkning af samfundsudviklingen. Efterhånden som demokratiet slog igennem, stilledes der større krav til beslutningsprocessen i ministeriet. Det var en arv fra enevælden, at der ikke var nogen pligt til at begrunde afgørelser. Ministeriets fortolkning af loven var som den enevældige konges autentisk. Kun lovmedholdeligheden kunne ifølge grundloven anfægtes. Ministeren kunne i Rigsdagen blive afkrævet forklaring om et hvilket som helst administrativt anliggende, men i praksis skete det så sjældent, at det ikke medførte nogen større belastning af administrationen.

En belastning blev derimod det store antal interesseorganisationer, der voksede frem under den demokratiske udvikling. Hvor en privat borger som regel fandt sig i et afslag uden at gøre videre ved sagen, kunne en organisation mobilisere ekspertise, pressestøtte og politiske aktioner. En dyremishandling, der anmeldtes af en privat borger, skabte ikke nær så store problemer, som hvis en landsdækkende dyreværnsforening, et dagblad og et par indflydelsesrige politikere tog sagen op. På det administrative plan medførte det en langt mere omfattende bearbejdelse af problemerne, end det havde været nødvendigt tidligere.

Samfundsudviklingens voksende krav til administrationen gjorde sig naturligvis også gældende på andre forvaltningsområder, men i slutningen af 1930erne mente Justitsministeriet, at dets rammer i mindre grad end andre ministeriers var blevet tilpasset denne udvikling. Man ønskede på ny at få et *fjerde kontor*. Ikke for at opnå en personaleudvidelse. Ministeriet havde ved normeringslovene for

1937/38 og 1938/39 fået antallet af fuldmægtige og sekretærer forøget fra 21 til 27. Men for at skaffe ministeriet en mere hensigtsmæssig ledelsesstruktur.

Til den ende havde ministeriet udarbejdet en statistik, der viste forholdet mellem kontorchefer og underordnet juridisk personale i Justitsministeriet sammenlignet med andre ministerier og departementer. Den viste, at forholdet de fleste steder var mellem 1 : 4 $\frac{1}{3}$ og 1 : 6 $\frac{1}{3}$. Herfra var der et spring til Socialministeriet med 1 : 7 $\frac{3}{4}$, Indenrigsministeriet med 1 : 8 og Justitsministeriet med 1 : 10. Højere lå kun Kirkeministeriet med 1 kontorchef og 11 ekspeditionssekretærer, fuldmægtige og sekretærer. Det sidste blev forklaret med, at Kirkeministeriets kontorchef – der var kun ét kontor – på forskellig måde blev aflastet, men iøvrigt krævede det vel ikke videre forklaring, at netop dette ministerium ikke var synderlig belastet af samfundets almindelige udvikling.

Man brugte også den traditionelle påvisning af vækst i antallet af journal- og brevnumre. Antallet af journalnumre i departementet var fra 1925 til 1937 steget med 22%, brevnumrene med næsten 44%. Da formålet ved denne lejlighed ikke var at få mere personale, men at skaffe »opnormering«, spillede disse tal ikke så stor rolle. Fra et arkivsynspunkt er det af interesse, at forskellen i relativ vækst af journal- og brevnumre forklarede med, at der i 3. kontor var en stærk tilbøjelighed til »at sætte en Sag paa gammelt Nr.«

Vigtigere til formålet var det at påpege, at mange sager afgjordes uden at passere kontorcheferne, idet de forelagdes mundtligt for minister eller departementschef af vedkommende fuldmægtig. Ulempen herved bestod vel snarest i, at embedsmænd udførte kontorcheferarbejde uden at få den til funktionen hørende løn og status.

Som en yderligere, ikke statistisk påviselig, årsag til det øgede arbejdspress nævntes den ændrede fremgangsmåde ved besvarelse af skrivelser. Mange sager, som tidligere afvistes efter en forholdsvis kort undersøgelse (»ikke finder Anl. til at foretage videre«), medførte nu dybtgående undersøgelser med udarbejdelse af redegørelser. Afgørelserne blev nu ofte begrundet i svarskrivelserne, hvad så at sige aldrig skete »i gamle Dage«.

Hvorom alting er: Justitsministeriet fik pr. 1. april 1939 på ny et 4. kontor. Sagfordelingen mellem kontorerne blev i hovedsagen den, at 1. kontor foruden sekretariatssager overvejende havde borgerlig retspleje og familieretlige sager, 2. kontor legater, forlystelser, færdsel, brandvæsen og benådning, 3. kontor politivæsen, anklagemyndighed, strafferet m.v. og 4. kontor retsvæsen og domstole.²

2. Justitsmin. 1. kt. 1938 nr. N 4710.

Besættelsestiden stillede Justitsministeriet over for nye opgaver. Krigstidens kriselovgivning og restriktioner skabte nye former for kriminalitet. Politistyrken blev udvidet, anklagemyndighedens aktivitet øget. Af hel speciel karakter blev de sager, der opstod ved sammenstød af forskellig karakter mellem befolkningen og besættelsesmagten. Regeringens bestræbelser gik ud på at fastholde disse sagers behandling under dansk jurisdiktion, hvilket til gengæld medførte betydelige indrømmelser til besættelsesmagten i henseende til lovgivning og administration.

Ved kgl. resolution af 21. juni 1941 beskikkedes politiinspektør og kst. statsadvokat Eivind Larsen som departementschef for »visse politiet vedrørende sager«, hvilket i tidens sprogbrug betød sager, hvor tyske interesser var impliceret. I forestillingen begrundedes beskikkelsen således: »Under de Forhold, der for Tiden hersker her i Landet, maa Justitsministeriet anse det for hensigtsmæssigt, at de Politivæsenet vedrørende Sager, der er foranlediget af den foreliggende ekstraordinære Situation, henlægges til et særligt Departement under Ledelse af en dertil midlertidig beskikket Departementschef«. Formelt blev der dog ikke oprettet noget 2. departement, og der skete ingen ændringer i kontororganisationen.

Forholdet var det, at Justitsministeriets departementschef siden 1925, Aage Svendsen, aldrig havde været politijurist. Det var derimod Eivind Larsen. Han havde desuden siden besættelsens begyndelse fungeret som »statsadvokat for særlige anliggender«, et embede specielt oprettet til direkte under Justitsministeriet at forestå såvel den politimæssige efterforskning som retsforfølgelsen af handlinger rettet mod besættelsesmagten.

Beskikkelsen af Eivind Larsen faldt tidsmæssigt sammen med et justitsministerskifte, idet Harald Petersen afløstes af rigspolitichef E. Thune Jacobsen. Ministerskiftet fandt først sted den 9. juli, men var allerede besluttet, før beskikkelsen af den ekstra departementschef fandt sted. Baggrunden var en gennem nogen tid voksende tysk utilfredshed med de danske myndigheders behandling af sager om forulempelse af besættelsesmagten, en utilfredshed, der kulminerede i begyndelsen af juni. Den umiddelbare anledning var demonstrationer i Københavns Idrætspark den 4. juni under en fodboldkamp mod et østrigsk hold.

Den danske reaktion bestod i at markere en skarpere kurs ved både politisk og administrativt at lægge ansvaret for disse sager i hænderne på fremtrædende politiembedsmænd. Disse personskifter har således intet at gøre med den situation, der opstod efter det tyske angreb på Sovjetunionen den 21. juni 1941 og den derved fremkaldte forfølgelse af kommunister.

Der vedblev også efter krigen i nogle år at være to departementschefer i Justitsministeriet. Eivind Larsen varetog stadig sager vedrørende politiet, som voksede yderligere i forbindelse med retsforfølgningen af landssvigere. Da Aage Svendsen med udgangen af februar 1950 faldt for aldersgrænsen, afløstes han af Vilhelm Boas. Eivind Larsen, der 1. april 1943 havde fået kgl. udnævnelse som departementschef, vedblev som sådan til januar 1951, da han blev politidirektør i København. Siden da har Justitsministeriet igen kun haft én departementschef.

På kontorplanet fik ministeriet derimod kort efter krigen en varig udvidelse. Som det før var sket, startede det med, at det overdroges en lavere placeret embedsmand at udføre en kontorchefs arbejde. *I 1946 deltes 3. kontor i to, der kaldtes 3 A og 3 B.* De fik hver sin journal og kopibog, men fælles forestillingsprotokol og registrant. 3. kontor A fik politi og fremmedtilsyn, 3. kontor B anklagemyndighed, benådning og strafferet. Rimeligvis har man da allerede vidst, at der i tjenestemandsløven af 1946 ville blive givet ministeriet en ny kontorchefstilling. Ydermere fik ministeriet ved tekstanmærkning til finansloven for 1947/48 bemyndigelse til at udbetale en ekspeditionssekretær løn som kontorchef. På samme finanslov blev antallet af kontoriststillinger forhøjet fra 12 til 18.³

Hermed var grundlaget skabt for en ny kontorstruktur i Justitsministeriet. I 1947 blev 3. kontor A til 5. kontor og 3. kontor B til 6. kontor. 2. kontor blev delt, således at der opstod et helt nyt 3. kontor, hvis vigtigste område blev brandvæsen, færdsel og retslægevæsen, medens 2. kontor beholdt arveret, forlystelser, legater og overformynderi. På mindre end ti år var antallet af kontorer i Justitsministeriets departement blevet fordoblet.

Siden ministeriet i 1935 ophørte med at være ministerium for færøske anliggender, er der sket flere andre ændringer i dets forretningsområde. Det drejede sig i de fleste tilfælde om afgivelse af sagsområder til andre ministerier, men kun i ét tilfælde af større omfang. Det var da *Ministeriet for kulturelle anliggender* blev oprettet ved kgl. resolution af 20. september 1961. Skuespilbevillinger, teatervæsen, film- og biografvæsen (med undtagelse af Statens filmcensur) blev afgivet til det nye ministerium. Dette er et eksempel på, hvordan en ændret opfattelse af fænomener i samfundet influerer på opgavefordelingen mellem ministerierne. Mange forlystelser, som tidligere var noget, politiet skulle passe på ikke blev alt for morsomt, vandt nu anerkendelse som positive kulturfænomener. Denne udvikling skred videre frem. Ved bekendtgørelse nr. 23 af 11. januar 1973

3. Justitsmin. 1. kt. 1947 nr. X 33.

blev cirkussager flyttet fra Justitsministeriet til Kulturministeriet. Det samme skete med Statens filmcensur ved bekendtgørelse nr. 203 af 28. marts 1974. Filmcensuren er nu udelukkende et spørgsmål om, hvad mindreårige må få lov at se i biografen.

Men det er stadig sådan, at ikke al morskab er kultur. Forlystelser, som ikke har fået statsanerkendelse som kulturfænomen, hører fremdeles under Justitsministeriet. Det gælder f.eks. gynger, karruseller og enarmede tyveknægte. De forlyster ganske vist en stor del af befolkningen, men anses for at være af en så simpel karakter, at de ikke kan gøre sig fortjent til Kulturministeriets omsorg, men må nøjes med at blive overvåget af politiet og derigennem af Justitsministeriet.

Ved oprettelsen af Ministeriet for Grønland i 1955 blev alle grønlandske sager henlagt til dette ministerium, medmindre andet blev bestemt. Det betød ingen ændringer for Justitsministeriets vedkommende, idet Grønlands styrelse (Grønlandsdepartementet) i forvejen varetog de anliggender, der i Danmark hørte under Justitsministeriet. Siden er efterhånden en del grønlandske anliggender flyttet fra Grønlandsministeriet til vedkommende fagministerier. For Justitsministeriets vedkommende gjaldt det således politiet i Grønland, som hidtil havde været underlagt landshøvdingen, men pr. 1. januar 1965 overgik til dette ministerium. Det var en følge af lov nr. 200 af 4. juni 1964 om ændring af lov om rettens pleje i Grønland, hvorved det grønlandske politi i det væsentlige blev ordnet som politiet i Danmark med rigspolitichefen og justitsministeren som øverste myndigheder. Endelig blev den grønlandske kriminallovgivning, som på flere områder afviger fra den danske, ved bekendtgørelse nr. 426 af 2. juli 1973 overført til Justitsministeriet.

Af *mindre ressortændringer* kan nævnes, at sager vedrørende udførselsforbud, der under 1. verdenskrig havde medført oprettelsen af et særligt kontor i Justitsministeriet, ved bekendtgørelse nr. 312 af 20. november 1935 gik over til Handelsministeriet. Endvidere blev undersøgelse af levnedsmidler ved bekendtgørelse nr. 372 af 3. oktober 1939 overført til Indenrigsministeriet, retsforholdet mellem husbond og medhjælper (tidligere tyendesager) ved bekendtgørelse nr. 505 af 4. december 1942 til Socialministeriet, og lovgivningen om hyrevogne ved bekendtgørelse nr. 203 af 28. marts 1974 til Ministeriet for offentlige Arbejder. Til gengæld modtog Justitsministeriet fra dette ministerium sager om vejafmærkning ved bekendtgørelse nr. 417 af 30. juli s.å.

Udgivelsen af Lov- og Ministerialtidende blev – under kraftig

protest fra justitsminister Hans Hækkerup – ved bekendtgørelse nr. 171 af 4. juni 1954 afgivet til Statsministeriet.⁴

Da Jens Otto Krag blev statsminister, flyttedes flere sagområder, som tidligere statsministre havde samlet hos sig, over til fagministerier. For Justitsministeriet betød det, at bekendtgørelse nr. 301 af 9. oktober 1964 ikke blot bragte Lov- og Ministerialtidende tilbage til ministeriet, men også overlod det sager om flagning, som især angår hejsning af udenlandske flag, hvilket kræver ministeriel tilladelse.⁵

Ellers har Justitsministeriet kun sjældent modtaget sagområder fra andre ministerier. Et vigtigt eksempel er dog bekendtgørelse nr. 29 af 15. februar 1965, hvorved ændring af testamenter, gavebreve eller tilsvarende dokumenter til fordel for legater, stiftelser m.v. (*permutation*), der hidtil var foretaget af de ministerier, under hvilke disse blev forvaltet, nu blev gjort til et udelukkende justitsministerielt anliggende. Dette var en følge af § 69 i lov nr. 215 af 31. maj 1963 om arv, der bemyndigede justitsministeren til under visse omstændigheder at tillade afvigelser fra testamentariske bestemmelser, for så vidt de ikke fraveg testationens formål og karakter. Derved blev det muligt at sammenlægge legater, der f.eks. uddeler 20 kr. til brudeudstyr for husmandsdøtre med sædelighedsattest fra sognepræsten, med andre legater og give dem beslægtede, men mere tidssvarende opgaver og midler.

Endelig skal nævnes, at de *benådningssager*, der siden 1923 blev behandlet i Justitsministeriets departement, fra 1. maj 1969 (cirkulære nr. 78 af 23. april) gik over til Direktoratet for Fængselsvæsenet (nu: for Kriminalforsorgen), der herefter alene varetager de beføjelser, grundlovens § 26 tillægger kongen (justitsministeren). Se nedenfor s. 97.⁶

Fra den sidste del af den periode, der er behandlet i dette kapitel, har vi en lidt usædvanlig kilde til den interne forretningsgang i Justitsministeriet. Efter henstilling fra Nordisk råd var der skabt mulighed for udveksling af tjenestemænd inden for medlemslandenes centraladministrationer. Konsulent i det norske Justisdepartement, Anders Melteig, fik derved lejlighed til i 1959 at arbejde 8 måneder som sekretær i det danske justitsministerium. Om sine erfaringer har han afgivet en indberetning til sit norske tjenestested. En del af denne har han offentliggjort i Nordisk administrativt tidsskrift⁷ under titlen »En norsk tjenestemanns inntryk og erfaringer

4. Justitsmin. 1. kt. 1954 nr. C 986, brev nr. 9092 af 18.5. s.å. Statsmin. 1954 nr. 30-02, brev nr. 1925 af 26.5. s.å. Begge sager er bortkommet!

5. Justitsmin. 1. kt. 1964 nr. N 768.

6. Justitsmin. 6. kt. 1969 nr. 946-31.

7. Nordisk Administrativt Tidsskrift 1961, s. 39-46.

ger fra arbeid i den danske sentraladministration«. I denne artikel gives oplysninger om Justitsministeriets beslutningsproces, som man ikke finder andre steder. De dele af artiklen, hvori denne proces er beskrevet, gengives nedenfor som bilag 9. Forfatteren siger om baggrunden for sin analyse: »Arbejdsplikten, altså det å måtte løse enkeltsaker, medfører, at man tvinges til å sette seg inn i det annet lands rettssystem, administrasjonsforhold og alminnelige forhold på en ganske anderledes måte enn om man bare var iakttager«. Hvis dette er betingelsen for at kunne bevare for eftertiden en indsigt i, hvordan vore regeringsorganer arbejder, må man ønske, at Nordisk råd gør mere ved sagen. Anders Melteig synes ikke at have fået efterfølgere.

11. Strukturel ekspansion

I 1954 nedsattes en lønningskommission til at udarbejde forslag til en ny lov om statens tjenestemænd. Kommissionens 2. betænkning, der udkom 1958, oplyser om Justitsministeriet,¹ at det på dette tidspunkt var normeret med 1 departementschef, 6 kontorchefer, 6 ekspeditionssekretærer, 19 fuldmægtige, 42 sekretærer og 34 sekretærspiranter. Det var en gevaldig udvidelse på de 20 år siden 1938, da der var 9 fuldmægtige og 18 sekretærer. Det blev dog bemærket, at en del af sekretærspiranterne var udstationeret til dommerkontorer o.l. Medens forholdet mellem kontorchefer og sekretærer i 1938 havde været 1:10, var det nu 1:17 eller 1:11, hvis man ser bort fra aspiranterne.

Justitsministeriet bad ikke om flere kontorchefstillinger, men derimod om to stillinger som *afdelingschefer*. Det var en stillingskategori, der første gang forekom i Udenrigsministeriet i 1921. Samtidig med at der oprettedes en stilling som direktør for hele ministeriet til afløsning af to departementschefer, samledes kontorerne i to afdelinger. Stillingerne som afdelingschef betragtedes som en aflastning for den øverste departementale embedsmand (direktør eller departementschef), samtidig med at det gav avancementsmuligheder for den jævnt voksende skare af kontorchefer.

I 1930'erne fik Finansministeriet sine første afdelingschefer. Det samme gjaldt efterhånden andre større ministerier. I forslaget fra Lønningskommissionen af 1954, hvor man regnede med 24 departementschefer og 118 kontorchefer, accepteredes også 12 afdelingschefer, nemlig 4 i Finansministeriet, 3 i Forsvarsministeriet, 2 i Han-

1. 2. betænkning afgivet af lønningskommissionen af 1954, betænkning nr. 197, Kbh. 1958, s. 97. (Svennevig nr. 861).

delsministeriet samt en enkelt i tre andre ministerier. (Lønningskommissionen beskæftigede sig ikke med Udenrigsministeriet). Af de 12 afdelingschefstillinger foresloges de to nedlagt ved ledighed. Stemningen i kommissionen synes at have været imod en videre udbygning af denne stillingsgruppe. Justitsministeriets ønske om afdelingschefer blev derfor ikke imødekommet. Derimod blev ministeriets ønske fra 1920'erne om et lovkontor nu opfyldt. Der blev i 1958 oprettet en stilling som *kommitteret i lovgivningsanliggender*, lønnet som afdelingschef.²

Egentlig tog stillingen kun sigte på Justitsministeriets eget lovgivningsarbejde. Men da justitsminister Hans Hækkerup gjorde det til en regel, når der i ministermøder forhandlede om lovforslag under andre ministerier, at forbeholde sig rådførelse med sit ministeriums lovkontor, førte det til, at et cirkulære fra Statsministeriet af 16. maj 1960 henstillede til samtlige ministerier at forelægge deres udkast til love og bekendtgørelser for Justitsministeriets lovafdeling til juridisk prøvelse og at rådføre sig med denne angående lovfortolkninger. Den funktion, Justitsministeriets lovafdeling derved fik, minder lidt om det gamle generalprokurørembede. Justitsministeriet har således i henseende til loves formulering fået en vis overministeriel kompetence, der kan sammenlignes med den, Finansministeriet længe har haft på det bevillingsmæssige område.³

Først i 1967 fik Justitsministeriet den attråede opdeling i afdelinger. Forinden var 1. kontor fra 1. oktober 1964 blevet delt i to, kaldet 1. kontor A og B. Det første fik ministeriets sekretariatssager, domstolenes organisation samt bygningssager vedrørende rets- og politivæsenet. 1. kontor B fik de familieretlige sager og blev i 1967 omdøbt til 7. kontor.

Fra 1. juli 1967 fordeltes departementets 7 kontorer på to afdelinger, nemlig 1. afdeling med 1., 2., 5. og 7. kontor og 2. afdeling med 3., 4. og 6. kontor. Hertil kom lovafdelingen. Men der var i begyndelsen ikke normeret stillinger som afdelingschefer, bortset fra den kommitterede. Statens Administrationsråd havde ikke villet tiltræde en ændret opbygning, som forudsatte oprettelse af 3 afdelingschefstillinger og 4 kontorchefstillinger, »selv om forslaget måtte ses på baggrund af en gennemført væsentlig reduktion af det akademiske personale«.⁴ I stedet blev en af kontorcheferne i hver afdeling gjort til »koordinerende kontorchef«.

2. Sammemst. s. 6 ff og 93 f. Justitsmin. 1. kt. 1954 nr. C 1951.

3. Statsmin. 1959 nr. 90-21. Justitsmin. L. A. 1958 nr. 92. Cirkulæret findes ikke i Ministerialtidende. En kort beskrivelse af, hvordan Lovafdelingen har udviklet sig, findes i Weekendavisen 26.11.1971 med overskriften »Grundlovens linievogtere«.

4. Årsberetning for Statens Administrationsråd for 15. september 1966 - 30. september 1967, s. 24.

Nu bor Justitsministeriets departement Slotsholmsgade 10. Dog bor Færdelssikkerhedsafdelingen for sig selv i Købmagergade 48, hvor den er-nabo til Direktoratet for Kriminalforsorgen i Klareboderne 1.

Alligevel fik Justitsministeriet på normeringsloven for 1968/69, der først blev stadfæstet den 11. november 1968, optaget 3 afdelingschefer. Den ene var den hidtidige stilling som kommitteret, der herefter forsvandt. De to andre oprettedes »til varetagelse af koordinerende og planlæggende arbejdsopgaver inden for henholdsvis det offentligretlige og det civilretlige område«. ⁵

5. Folketingstidende 1968/69, tillæg A, sp. 74.

I praksis må afdelingscheferne have været i funktion tidligere. Den næste årsberetning fra Statens Administrationsråd noterer under Justitsministeriets departement – uden forbindelse med oplysningerne i foregående års rapport – følgende korte bemærkning: »Rationaliseringsarbejdet ledes af 3 afdelingschefer i samarbejde med departementschefen«. ⁶

På ni år, fra 1958 til 1967, var antallet af akademiske medarbejdere under chefniveau (ekspeditionssekretærer, fuldmægtige og sekretærer) i Justitsministeriets departement nedbragt fra 71 til 47, hvilket sidste tal er omtrent det samme som i 1947. Som årsag til dette angives, at der i årene 1961–65 i 45 tilfælde var henlagt sagområder fra departementet til underordnede myndigheder, og at man i stigende grad havde inddraget kontorpersonale i sagsbehandlingen. ⁷

Pr. 1. april 1975 havde Justitsministeriets departement et personale bestående af 1 departementschef, 3 afdelingschefer, 10 kontorchefer, 61 fuldmægtige og sekretærer samt 79 i kontormedarbejdergruppen. Sidstnævnte gruppe var i 1946 kun på 16. Tallet for 1946 er dog nok for lavt, da eventuelle løst ansatte medarbejdere ikke er medregnet, hvad de derimod er i de nyere opgørelser.

Når antallet af akademiske medarbejdere påny var steget, skyldtes det en organisatorisk nydannelse i departementet, idet der i 1974 oprettedes en færdselssikkerhedsafdeling. I årsberetning fra Administrationsdepartementet for 1971–72⁸ omtales en regeringsbeslutning om at oprette et færdselssikkerhedsdirektorat. Det fremgår ikke, hvilken placering i systemet, der var tiltænkt dette direktorat. Idéen var at samle sagområder, der var relevante for færdselssikkerheden, men sorterede under forskellige myndigheder, i én fælles administration. Et direktorat blev det i hvert fald foreløbig ikke til, men ved cirkulæreskrivelse af 23. september 1974⁹ oprettedes fra 1. oktober s.å. en færdselssikkerhedsafdeling inden for Justitsministeriets departement. Nogen afdeling i sædvanlig forstand blev det ikke i første omgang. Den fik i hvert fald ingen særlig afdelingschef. På en måde var det en udvidelse af 3. kontor, der nu fik tilført opgaver, der hidtil havde hørt under Statens biltilsyn (der samtidig blev nedlagt), rigspolitichefembedet og Vejdirektoratet (sager om vejafmærkning). Færdselssikkerhedsafdelingen blev organiseret i tre kontorer, et juridisk, et bilteknisk og et trafikantkontor (for færdselskontrol

6. Årsberetning for Statens Administrationsråd 1. oktober 1967 – 30. september 1968, Kbh. 1968, s. 40.

7. Årsberetning for Statens Administrationsråd for 15. september 1966 – 30. september 1967, s. 44. Årsberetning fra Administrationsdepartementet for 1970–71, s. 55.

8. S. 44.

9. Justitsmin. 3. kt. 1973 nr. 221–44.

m.v.). De to sidste kontorer blev ledet af ingeniører. Desuden ansattes en trafikteknisk konsulent, ligeledes ingeniør.

Fra 1. januar 1976 gennemførtes en strukturændring i departementet, der nu kom til at bestå af følgende tre afdelinger: 1. afdeling, lovafdelingen og færdselssikkerhedsafdelingen. Hovedparten af det gamle justitsministerielle ressort blev samlet i 1. afdeling, der kom til at bestå af fire kontorer, hvis sagområder i korthed kan angives således:

1. kontor: domstole samt bygninger under rets- og politivæsenet.
2. kontor: arv og skifte, konkurs, advokater, auktioner, umyndige, borteblevne, legater, formueret, udlændinge, pas samt forlystelser, der ikke hører under Kulturministeriet.
3. kontor: politi, anklagemyndighed, straffelov, retslægevæsen og sikkerhedsforanstaltninger overfor sindssyge og åndssvage.
4. kontor: borgerlig retspleje, tinglysning, registrering af luftfartøjer, Statstidende, Lovtidende, Ministerialtidende, husdyrvoldgift, privat vejret, brand og brandforsikring, våben, sprængstoffer, dyreværn, hunde, stranding, redningsbelønninger, lotterier, indsamlinger, flagning, helligdagslovgivning.

Direkte under chefen for 1. afdeling hører sekretariatssager for hele Justitsministeriets departement.

De to andre afdelinger omfatter nydannelserne på departementets forretningsområde. Lovafdelingen er fra den beskedne begyndelse i 1958 ekspanderet stærkt og har nu foruden afdelingschefen fire kontorchefer. Færdselssikkerhedsafdelingen har fået sin egen afdelingschef, men under denne hører desuden et kontor, der ikke har noget med færdsel at gøre, nemlig familieretskontoret (tidligere 7. kontor). Dettets område er ægteskab, børns retsstilling, adoption, forældremyndighed, svangerskabslovgivning og navnelovgivning.

Denne sammenføring af offentlige og private samlivsproblemer, der kan fremkalde muntre associationer¹⁰, synes at stå i forbindelse med tanker om at oprette et familieretsdirektorat, hvilket igen står i forbindelse med planer om at afvikle Overformynderiet. Denne institution har varetaget det offentliges historiske forpligtelse til at forvalte midler tilhørende umyndige og borteblevne personer. Desuden påtog den sig at forvalte båndlagte kapitaler. Alt dette stammer fra en tid, hvor der ikke fandtes private pengeinstitutter, som man med fornøden sikkerhed kunne betro disse opgaver.

10. F.eks. Virtus Schades interview med departementschef Niels Madsen i Weekendavisen 31.3.1978.

Overformynderiets bygning Holmens Kanal 20 i København blev taget i brug 1937.

Denne forudsætning er nu til stede og dermed også muligheden for at afvikle Overformynderiets forvaltningsfunktioner og indskrænke dets virksomhed til en tilsynsfunktion. Begyndelsen blev gjort med lov nr. 219 af 8. juni 1966, hvorved forvaltningen af båndlagte kapitaler blev henvist til pengeinstitutter. Loven indeholdt en bestemmelse om, at forslag til dens revision skulle forelægges i 1974/75. Revisionen blev imidlertid udskudt. I bemærkningerne til lovforslaget herom stod der bl.a.: »Spørgsmålet om afgrænsningen og fastlæggelsen af overformynderiets fremtidige arbejdsområder bør efter justitsministeriets opfattelse ikke endeligt afgøres nu, men indgå i mere generelle overvejelser om fordelingen af forvaltningsopgaver under ministeriets ressort. Navnlig på det familieretlige område kan udviklingen inden for ægteskabslovgivningen og afklaringen af statsamternes fremtid få betydning for overformynderiets sagsområde«. ¹¹

Afklaringen på disse områder trak ud, så revisionen af overformyndertiloven flere gange blev udsat, indtil justitsministeren 30. januar 1981 kunne fremsætte to lovforslag henholdsvis om anbringelse og bestyrelse af umyndiges midler m.v. og om ændring af myndighedsloven og af forskellige lovbestemmelser om Overfor-

11. Folketingstidende 1974/75 (2. samling), tillæg A, sp. 1551 f.

mynderiets virksomhed. I bemærkningerne til det første lovforslag redegøres for planerne om oprettelse af et direktorat for familieretlige sager. Om direktoratets stilling i forhold til departementet bemærkedes: »Spørgsmålet om, i hvilket omfang en eventuel kommende leder af et sådant direktorat i sit embede skal stå direkte under justitsministeren, forudsættes fastlagt ved en skrivelse fra justitsministeren til direktøren«.

Dette medførte, at Folketingets retsudvalg udbad sig en redegørelse for overvejelserne om oprettelse af et familieretsdirektorat. I sit svar erklærede ministeren, at formålet med denne strukturændring skulle være, at lovgivnings- og planlægningsopgaver koncentreredes i Justitsministeriets departement, medens hovedparten af de konkrete rekursager skulle afgøres i direktoratet.¹² Det understregedes, at der alene var tale om en samling af eksisterende administrative funktioner på grundlag af allerede foreliggende ressourcer, hvorfor direktoratets oprettelse ikke ville medføre udgifter.¹³

Lovforslagene blev vedtaget og stadfæstet den 13. maj 1981 som lov nr. 211 og 212. De trådte i kraft 1. oktober 1981. Vejen er således banet for at omdanne familieretskontoret til et direktorat med overtagelse af Overformynderiets tilbageværende funktioner. Ved udskrivelsen af folketingsvalg i november 1981 var direktoratet dog endnu ikke oprettet, hvorfor familieretskontoret ved årets udgang endnu befinder sig i en slags venteposition som appendix til departementets færdselssikkerhedsafdeling.

12. Fængselsvæsenets centralstyre 1848–1910

At der i 1848 oprettedes en faglig centralledelse af fængselsvæsenet, står kun delvis i forbindelse med den samtidige almindelige forvaltningsreform. Administrationen af straffeanstalterne hørte i det gamle system under kancellierne, men siden 1840 havde en kommission forberedt og tildels fået gennemført reformer med hensyn til anstaltens indretning og den måde, straffe afsonedes på.

Antallet af straffefanger havde gennem nogen tid været stigende i forhold til befolkningstallet. Der kan have været forskellige grunde til det. Måske stigende kriminalitet. Måske mere effektivt politi. Desuden blev dødsstraffe og andre straffe på legemet siden slutnin-

12. I bemærkningerne til lovforslaget var der med hensyn til dette henvist til synspunkter fremsat af Administrationsudvalget af 1960 (betænkning nr. 301, 1962, Svennevig nr. 729) og af Arbejdsgruppen vedrørende centraladministrationsorganisation (betænkning nr. 629, 1971, Svennevig nr. 2673).

13. Folketingstidende 1980/81, tillæg A og B. Endelig paginering foreligger endnu ikke.

gen af 1700-tallet anvendt sjældnere og erstattet med frihedsstraf. Der skete i hvert fald en overfyldning af straffeanstalterne, hvor der udviklede sig tilstande, der appellerede til kritik. Fængslerne betegnedes som »forværrelsens højskoler« og »lasternes planteskoler«.

I protest mod denne udvikling, som ikke var specielt dansk, opstod en international reformbevægelse. Den gik ud på at gøre fængslerne til forbedringsanstalter. Det skulle bl.a. opnås ved hel eller delvis isolation af den enkelte fange i enmandsceller. Her i landet førte C. N. David an i denne kritik. Det resulterede i, at der ved kgl. resolution af 8. april 1840 nedsattes en *fængselskommission*, bestående af to deputerede fra hvert kancelli, to bygningskyndige samt David. Kommissionen afgav flere betænkninger. Et af dens resultater var opførelsen af et tugt- og forbedringshus i Horsens, som i 1848 var ved at være færdigbygget.

I kommissionen gik David ind for at samle straffeanstaltternes administration under én overordnet embedsmand som mellemed mellem anstalterne og regeringen. Det stødte på modstand fra kancellirepræsentanterne i kommissionen, angivelig på grund af de omkostninger, det ville medføre, men sikkert mere, fordi man ikke gerne så oppositionsmanden David, der ville være selvskreven til stillingen, placeret i en høj embedsstilling.¹

Da C. E. Bardenfleth i 1848 var blevet justitsminister, tog David påny tanken om en faglig overbestyrelse op. I en skrivelse af 17. juni 1848 redegjorde han med henvisning til udenlandske forbilleder for de pligter, der skulle påhvile en *overinspektør for fængselsvæsenet*. Han skulle dels have den overordnede bestyrelse af statens straffeanstalter – dengang Christianshavn, Møn, Odense og Viborg – dels have tilsyn med de kommunale arrester og tvangsarbejdsanstalter. Med hensyn til de første var den vigtigste opgave gennem kvartalsrapporter og hyppige inspektioner på stedet at sikre ensartethed såvel i administrationen som i behandlingen af fangerne. Med hensyn til arresthusene sammenlignede David den kontrol, der skulle udøves, med den kontrol, staten havde med de kommunale skolars indretning.

David havde forinden forhandlet mundtligt med Bardenfleth om sagen, og de to herrer var åbenbart blevet enige, eftersom Bardenfleth allerede den 13. juni havde skrevet til finansministeren om oprettelse af et overinspektørembede for David. Hans aflønning

1. Harald Jørgensen, C. N. David, Kbh. 1950, s. 151–80. Fængselskommissionens arkiv findes under Danske Kancelli, se Vejledende Arkivregistraturer I, Kbh. 1943, s. 99: G XIV 169, Kommissionen til at overveje, hvilken Betydning der i Danmark og Holsten bør tillægges nyere Systemer for Straffeanstalters Indretning.

skabte imidlertid problemer. David havde i forvejen ventepenge fra den professorstilling, han af politiske grunde var blevet afskediget fra i 1836 samt gage som medlem af Direktionen for Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn. David krævede 2600 rbd. i gage som overinspektør, hvad finansminister Moltke fandt var for meget. Men samtidig fik David tilbud om på ny at blive professor ved Universitetet. Det banede vej for en ordning. Der blev normeret et overinspektørembede til 1800 rbd., og David beholdt sine 800 i ventepenge fra Universitetet mod at forpligte sig til at holde nogle statsvidenskabelige forelæsninger, så det endte alligevel med de 2600.

Bardenfleth kunne herefter den 22. november 1848 indgive forestilling til kongen om en ny styrelsesordning for fængselsvæsenet. Ved kgl. resolution af 27. s.m. blev Fængselskommissionen ophævet fra 1. januar 1849. Fra samme dato skulle udnævnes en overinspektør for fængselsvæsenet, der »foruden at overtage de Fængselscommissionen hidtil paahvilende Forpligtelser vil have at overtage Overbestyrelsen over Straffeanstalterne som Melleminstants mellem vedkommende Ministerium og de enkelte Straffeanstalters Bestyrelser alt efter den Instrux, som nærmere vil være at meddele ham«. Endelig bestemmes, at David beskikkes til dette hverv.

I en skrivelse af 13. december s.å., hvor Justitsministeren meddeler David beskikkelsen, anmodes han om »hertil at indkomme med Udkast til den Instrux, der saaledes bliver at udfærdige for Dem i hele Deres Egenskab, ligesom jeg ogsaa maa udbede mig Deres Ytringer meddeelte angaaende hvorledes de enkelte civile Straffeanstalter kunne erholde en til de indtrædende nye Forhold svarende local Bestyrelse«.

I sagen ligger et udkast til instruks, der blev udstedt den 3. august 1850. Udkastet er forsynet med nogle rettelser, foretaget i ministeriet. Således er der på det sted, hvor instruks pålægger overinspektøren mindst to gange om året at inspicere hver straffeanstalt og undersøge den i alle dens detaljer, tilføjet følgende: »dog med Undtagelse af Alt, hvad der vedrører Anstaltens Kassevæsen og Bogføring, med Hensyn til hvilket Tilsynet vil blive varetaget af Justitsministeriets Kasseinspecteur«. Til sidst i instruks er gjort en tilføjelse om, at overinspektøren årlig skal tilstille ministeriet forslag til de fængselsvæsenet vedkommende afsnit af finanslovsforslaget samt bidrag til statsregnskabet for straffeanstaltens vedkommende.

For straffeanstaltens økonomi var fangernes arbejde af væsentlig betydning, men rummede også problemer til forskellig side, hvilket instruks giver udtryk for i følgende lidt ubestemte vendin-

ger: »Med Hensyn til det i Straffeanstalterne udførte Arbejde har han (overinspektøren) at paasee, at dette er saa indbringende som muligt og paa den anden Side overensstemmende med Straffeføiemedet og den private Industri saalidet som muligt til Hinder«. Fangearbejdet bestod for det meste i entreprenørarbejde for private firmaer, foruden arbejde for anstaltens egen drift (økonomiarbejde).²

I 1850 gennemførtes en ændring af de enkelte straffeanstalters styrelse. Disse havde hidtil været underlagt lokale kollegiale direktioner og inspektioner, som ikke fungerede særlig effektivt. Om bestyrelsen af tugthuset i Viborg skriver David, at den udgøres »for nærværende Tid af en Direction, bestaaende af Biskoppen og Stiftamtmanden, og af en Inspection bestaaende af Byfogden i Viborg, Straffeanstaltens Inspecteur og dens Præst, men factisk, jeg tillader mig at paastaae det, er Inspecturen der det egentlige Indbegreb af Direction og Inspection«.

Ved kgl. resolution af 14. juli 1850 blev de kollegiale direktioner ophævet. Ved Justitsministeriets skrivelse af 3. august s.å. fastsattes en ny ledelsesstruktur for straffeanstalterne. De fik hver en direktør, en overordnet lokal embedsmand, hvis opgave nærmest var tilsynsførende, medens den daglige ledelse varetoges af en inspektør.³

Dauids stilling var ikke departemental. Sager, der skulle afgøres af ministeren eller krævede kgl. resolution, skulle indsendes til Justitsministeriet. Men Dauids position var så stærk, at han fik bygget overinspektørembedet op til en meget selvstændig stilling. Han løb imidlertid ind i nogle vanskeligheder, der medførte, at han med udgangen af 1858 tog sin afsked. Vanskelighederne bestod i nogle efter forholdene meget store budgetoverskridelser, især ved den nye straffeanstalt i Horsens. Da disse overskridelser søgtes dækket ved tillægsbevilling, ville Indenrigsministeriet, der under helstatsforfatningen var finansministerium for Kongerigetets særlige anliggender, ikke anbefale det uden en nøjere undersøgelse af straffeanstaltens økonomi, et synspunkt der fandt støtte i Rigsdagen.

Ved en skrivelse af 12. november 1858 til Justitsministeriet erklærede Folketingets finansudvalg sig villig til at tilråde bevilling af det ønskede beløb, men ville samtidig anbefale tinget at nedsætte en kommission i henhold til grundlovens § 50 (parlamentarisk kommission) til at undersøge forholdene. Forinden ville man vide, om ministeriet foretrak selv at tage initiativet.

Justitsministeriet var allerede kommet til det resultat, at en kommissionsundersøgelse var nødvendig. Det vidste man sikkert

2. Justitsmin. 1. kt. 1848 nr. A 58.

3. Justitsmin. 1. kt. 1850 nr. C 1936.

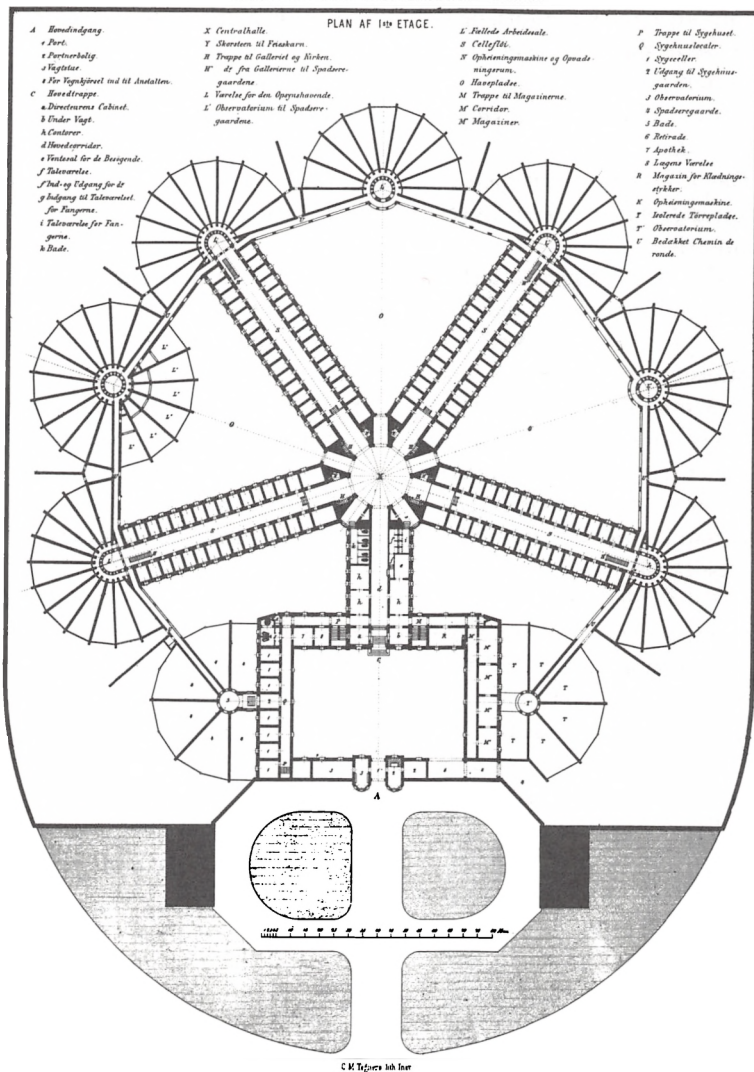
godt i Folketinget. Finansudvalgets henvendelse er snarere at betragte som en rykker. I en skrivelse den 4. september havde ministeriet forberedt David på, hvad der ville komme, og bedt om hans mening. David var ikke begejstret, men indså, at kommissionen ikke var til at komme uden om. Da ministeriet i skrivelse af 24. november 1858 anmodede ham om at udpege to repræsentanter for fængselsvæsenet til at indtræde i kommissionen, blev det også klart for David, at han selv skulle holdes udenfor. Kommissionen, der nedsattes ved kgl. ordre af 6. december 1858, kom til at bestå af seks medlemmer, tre embedsmænd, nemlig to fængselsinspektører og en embedsmand fra Indenrigsministeriet samt tre rigsdagsmænd, nemlig A. F. Tscherning, der blev formand, M. P. Bruun og Ernst Emil Rosenørn.

Kommissoriet gik ud på at foretage »en grundig og omfattende Undersøgelse af Landets Straffeanstalters hele oeconomicke og finansielle Stilling, samt Formen af det i samme bestaaende Kasse- og Regnskabsvæsen«. Kommissionen afgav betænkning den 6. juli 1859. Den omhandlede først og fremmest de enkelte straffeanstalters ledelse og drift. Om fængselsvæsenets overbestyrelse bemærkes kun, at »det vist maa være ønskeligt saavel af Hensyn til det ovenomhandlede Regnskabs- og Anviisningssystem som af andre Grunde, at denne er i en nøie og umiddelbar Forbindelse med Ministeriet og dettes Bogholderi«. Dette hentyder til, at fængselsvæsenet hidtil finansielt havde været stillet som et særligt institut med en af statskassen uafhængig formue. Denne foreslog kommissionen indtaget i statskassen og et almindeligt bevillings- og anvisningssystem indført.⁴

Den 17. december 1858, 11 dage efter kommissionens nedsættelse, indsendte David ansøgning om afsked fra sit overinspektørembede. Han begrundede det med, at forretningerne for en del var af den art, at man i en fremrykket alder (David var 65 år) måtte føle vanskeligheden ved tilfulde at røgte det. Da Nationalbankens repræsentantskab dagen i forvejen havde valgt ham til direktør for banken, mente han at skyldte sin familie og sig selv at tiltræde denne stilling fra begyndelsen af det nye år, hvis han kunne blive frigjort fra sin nuværende stilling. Endvidere henstillede han til majestætens nåde, om der i betragtning af hans virksomhed og tjenesteår kunne

4. Indenrigsmin. sekretariat 1859 nr. 40. Justitsmin. 1. kt. 1857 nr. K 906 og 4328 (heri kommissionens betænkning, som ikke er trykt). Justitsmin. 1. kt., Udvalg og kommissioner ad hoc, Kommissionen af 6.12.1858 ang. straffeanstalternes finansielle forhold. Rigsdagstidende 1858, anhang A, sp. 265 ff, 285 ff, anhang B sp. 257 ff, 265 ff.

FÆNGSLET PAA VREDSLØSELILLE MARK.

Vridsløselille forbedringshus (senere: statsfængsel) blev opført i årene 1856–59 som rent cellefængsel. På tegningen ses for enden af fløjene og i mellemrummene mellem dem de såkaldte strålegårde, hvor fangerne fik gårdtur i isolation under central observation. De individuelle celler, faciliteterne til at give fangerne frisk luft og motion, og selve navnet forbedringshus vidner om de nye, humanitære ideer, som i disse år slog igennem i fængselsvæsenet.

forundes ham udsigt til en passende ansættelse eller pensionering, såfremt han skulle forlade stillingen som bankdirektør.

Dette sidste er taget med i koncepten til forestillingen, men blev slettet. Til gengæld blev indsat en indstilling om, at David som tillæg til sit ridderkors udnævntes til dannebrogsmænd. Den 30. december kom den kgl. resolution om hans afsked. Efter opfordring vedblev David at føre tilsyn med opførelsen af det nye forbedringshus på Vridsløselille mark, et hverv han havde fået overdraget uden for sit embede.⁵

David fik ingen efterfølger. Af hensyn til det igangværende kommissionsarbejde blev en fængselsinspektør, Fr. Bruun, konstitueret i hans stilling. Ved lov af 1861 om lønninger for de uden for ministerierne ansatte kongerigske embedsmænd bortfaldt overinspektørstillingen. Der bevilgedes et rådighedsbeløb, som justitsministeren kunne anvende til fængselsvæsenets bestyrelse. Overinspektionen blev herefter omdannet til et kontor i Justitsministeriets 1. departement, *Fængselskontoret*, hvis ledelse blev overdraget Fr. Bruun som et ekstrahverv ved siden af hans embede som fængselsinspektør.

Fr. Bruun var cand.theol., men havde haft hele sin karriere i fængselsvæsenet. Han havde været medlem af den ovenomtalte kommission og var i 1859 blevet inspektør for det nye cellefængsel i Vridsløselille. Han var stærkt interesseret i det progressive straffesystems idéer og udgav i 1867 et skrift herom med titlen »Om Fuldbyrkelse af Strafarbejde«. I 1873 blev han inspektør for straffeanstalten for kvinder i København.

I 1884 ønskede Bruun på grund af svaghed at blive fritaget for sit hverv som leder af Justitsministeriets fængselskontor. Han var 68 år og fortsatte endnu nogle år som fængselsinspektør. Den virkelige årsag var vistnok en alvorlig skandale på straffeanstalten i Horsens, som kort forinden var blevet afsløret. En del af anstaltens faste medarbejdere blev dømt skyldige i tyveri og hæleri i forbindelse med arbejdsdriften. Anstaltens inspektør F. A. Mazanti blev den 2. februar 1885 ved Højesteret idømt 3 måneders simpelt fængsel for embedsforsømmelse og embedsmisbrug. Det drejede sig om forhold, der havde stået på gennem længere tid, hvilket kunne tyde på, at tilsynet ikke havde været tilstrækkelig effektivt. Herom står der dog intet i Bruuns afskedigelsessag, men en skriftlig ansøgning fra ham foreligger ikke.⁶

Man tog nu det skridt at genoprette *overinspektionen* som en uden for ministeriet placeret melleminstans mellem ministeriet og besty-

5. Justitsmin. 1. kt. 1858 nr. L 4357.

6. Justitsmin. 1. kt. 1883 nr. K 1354 og 4570. Højesteretstidende 1884 s. 650 ff.

relserne for de enkelte straffeanstalter. Den officielle begrundelse i forestillingen til kongen lyder således:

»Ministeriet har ... fornemmelig ladet sig lede af den Betragtning, at det saavel med Hensyn til Førelsen af det nævnte Tilsyn, som med Hensyn til Ønskeligheden af, at den, hvem dette er overdraget, er istand til paa en fyldestgjørende Maade at repræsentere Danmark ved internationale Sammenkomster vedrørende Fængselsvæsenet, maa ansees heldigst, om de omhandlede Forretninger kunde overdrages en anset Mand i en betydeligere Livsstilling. Om der nu end har kunnet overlades Bestyreren af Kontoret for Fængselsvæsenet en større Frihed i hans Embedsvirksomhed, end der sædvanligt indrømmes en Kontorchef i et Ministerium, kan det dog ikke være Andet, end at hans Stilling som Kontorchef under Justitsministeriet medfører en saadan Afhængighed, at det ikke kan ventes, at den nævnte Post vil blive søgt af Mænd i anseeligere Livsstillinger, i hvilken Henseende det ogsaa kan fremhæves, at det Beløb, som haves til Raadighed til at vederlægge Vedkommende hans Arbejde, ikke er saa stort, at det kan paaregnes, at Nogen vilde findes villig til at overtage den uden i Forbindelse med et andet af ham beklædt Embede«. ⁷

Forestillingen giver indtryk af, at Fr. Bruun ikke havde levet op til den internationale standard, en chef for det danske fængselsvæsen burde være i besiddelse af. Dette indtryk er ikke korrekt. Bruun nød international faglig anerkendelse, både gennem deltagelse i kongresser og ved litterær virksomhed. Hans ovennævnte skrift blev således udgivet i tysk oversættelse.

Genoprettelsen af overinspektionen fik kgl. resolution den 18. juli 1884. Lovhjemmel var ikke nødvendig. Bestemmelsen i lønningsloven betød blot, at overinspektørembedet var ophævet som fast embede, således at ministeren ikke var nødt til at besætte det. Det hindrede ikke, at ministeren kunne bruge den bevilgede medhjælpsum til at honorarlønne en overinspektør på deltid.

Til stillingen udpegedes Carl Goos, 49 år, siden 1862 professor i bl.a. strafferet ved Københavns universitet. Goos var en af landets mest fremtrædende jurister, men havde ikke tidligere specielt beskæftiget sig med fængselsvæsen. Han opnåede dog både indenlands og udenlands stor anerkendelse som fængselsmand, om end hans opfattelse af fængselsstraf nok var mindre progressiv end forgængerens.

Ifølge beskikkelsen skulle Goos have overbestyrelsen af Straffeanstalterne som melleminstans mellem ministeriet og bestyrelserne for

7. Justitsmin. 1. kt. 1884 nr. L 3119.

de enkelte anstalter og føre det personlige tilsyn med disse. Hans beføjelser og forpligtelser blev nøjere fastlagt i en instruks af 2. august 1884.

I juli 1891 udnævntes Carl Goos til kultusminister og måtte fratræde hvervet som overinspektør. Inspektøren for Vridsløselille forbedringshus, F.C.C. Ammitzbøll, konstitueredes i stillingen, indtil Goos efter sin afgang som minister i 1894 vendte tilbage⁸.

I maj 1900 blev Carl Goos igen minister. Denne gang blev hans søn, Karl V. Goos konstitueret. Han var da assistent (sekretær) i Kultusministeriet, men havde tidligere været sekretær i overinspektionen⁹. Den 18. marts 1901 blev Karl Goos formeligt beskikket i stillingen som overinspektør, og da hans far få måneder senere gik af som minister, vendte han ikke tilbage til sin gamle stilling¹⁰.

13. Oprettelsen af Direktoratet for Fængelsvæsenet 1910

Indtil omkring århundredskiftet var Overinspektionen for Fængelsvæsenet et meget beskedent foretagende. Antallet af udgående skrivelser var ca. 400 om året, omtrent det samme som i Fængselskontoret i 1860'erne. Kontorapparatet var meget lille, men der påhvilede overinspektøren en ret omfattende rejsevirkosomhed. I 1900-tallets første tiår fordobledes antallet af kontorekspeditioner, men det var stadig ubetydeligt sammenlignet med tallene i Justitsministeriets ekspeditionskontorer.

I 1901 blev en ung jurist ved navn Thorkil Fussing ansat som sekretær i overinspektionen. Han havde helt fra studietiden været meget optaget af fængselsreformer og havde efter sin eksamen en kort tid været volontør i Vridsløselille straffeanstalt. Han blev imidlertid ikke længe i overinspektionen. I 1903 tog han sin afsked og udgav samme år en kritisk pjece med titlen »Nogle Træk til Belysning af Fængelsvæsenets Administration«.

Kritikken gjaldt ikke principper for fangebehandling eller andre fængselsfaglige spørgsmål. Den rettedes mod nogle regnskabsmæssige forhold. Fængselsvæsenet havde siden 1861 haft en fast rådighedssum på de årlige finanslove, som ledelsen disponerede over med en regnskabsaflæggelse, der var mere summarisk end det var sædvanligt i statsinstitutioner. Kun i tilfælde af ekstrabevillinger var man bundet til det bestemte øjemed, der var søgt penge til. Fussings kritik gik bl.a. ud på, at der efter hans mening uberettiget af visse

8. Justitsmin. 1. kt. 1891 nr. S 3667.

9. Justitsmin. 1. kt. 1900 nr. A 2341.

10. Justitsmin. 1. kt. 1900 nr. A 6000.

anstalters kasser var udbetalt honorarer til formål, der alene vedrørte overinspektionen. De kritiserede forhold var ikke så graverende, at de kunne true overinspektørens stilling. De havde nærmest karakter af administrativ uorden. Men Fussing fik for så vidt medhold i sin kritik, som Justitsminister Alberti i en skrivelse af 4. september 1903 pålagde overinspektøren hvert år til Justitsministeriets regnskabsfører at afgive specificeret og dokumenteret regnskab for de til overinspektionen bevilgede beløb. Endvidere ville ministeriet »for Fremtiden anse det for rettest, at der ikke uden Ministeriets særlige Billigelse af det bevilgede Beløb kan udover det som Honorar for Overinspektøren fastsatte beløb af 2300 Kr. og det for ham til Rejser medgaaende, afholdes noget Overinspektøren tilfaldende Beløb for særlig Virksomhed, at der bør fastsættes bestemte af Ministeriet godkendte Lønninger for det i Overinspektionens Kontor ansatte Personale og at der udover disse ikke maa af Kontoen eller af de for Strafanstalterne bevilgede Beløb uden Ministeriets særlige Billigelse tillægges dette Personale Honorarer for særskilt Arbejde, samt at der ikke uden Ministeriets særlige Billigelse af de for Strafanstalterne bevilgede Beløb kan afholdes noget Beløb til Bistand ved Udførelsen af Forretninger som Direktør ved Strafanstalterne«¹.

Efter sin afsked fra fængselsvæsenet etablerede Fussing sig som overretssagfører, men han bevarede sin interesse for fængselssspørgsmål, bl.a. gennem virksomhed i Fængselshjælpen, en privat institution, der beskæftigede sig med straffede personers resocialisering. Han var tilhænger af reformer og kunne tænkes at blive kandidat til posten som leder af fængselsvæsenet, når den engang blev ledig.

Som nævnt var stillingen som overinspektør et deltidsjob, der forudsatte, at indehaveren havde en hovedstilling. Karl Goos var embedsmand i Kultusministeriet. Her blev han fra 1. marts 1909 konstitueret som kontorchef. Ved kgl. resolution af 27. september s.å. blev han udnævnt til universitetskvæstor fra 1. november.

En måned efter denne udnævnelse gik ministeriet Holstein-Ledreborg af og afløstes af det første ministerium Zahle. I sin programtale i Folketinget ved finanslovsforslagets 1. behandling den 3. november udtalte konseilspræsidenten, at regeringen ville modarbejde »bensystemet« gennem hensigtsmæssige lovbestemmelser om embedsmænds adgang til at forene andre lønnede hverv med deres embede². Under den efterfølgende debat kommenterede den socialdemokratiske ordfører, K. M. Klausen, dette punkt ved bl.a. at pege på Goos' dobbeltstilling som universitetskvæstor og overinspektør for fæng-

1. Justitsmin. 1. kt. 1903 nr. D 6104. Heri et eksemplar af Fussings pjece.

2. Rigsdagstidende 1909/10, Folketingets forh. sp. 207.

selsvæsenet. Han tilføjede, at »det fortælles aabenlyst i Pressen, at det er sket med Samtykke baade fra den afgaaede Justitsminister og Kultusminister. Det forekommer mig at være utilbørligt, at sligt sker, og jeg vil tillade mig at rette en Forespørgsel til den højtærede Konseilspræsident, der ogsaa er Justitsminister, hvad han agter at foretage i denne Henseende, om han mener sig at være bunden ved de Afgørelser, som de to afgaaede Ministre have truffet«³. Senere supplerede Klausens partifælle, Peter Sabroe, med en redegørelse for Fussings kritik af fængselsvæsenets administration⁴.

I sit svar bekræftede Zahle, at de to afgaaede Ministre havde samtykket i, at Goos kunne beklæde begge stillinger. Ministeren oplyste, at han allerede havde iværksat en undersøgelse både af dette forhold og af den tidligere af Fusing fremførte kritik. Det var muligt, at hele spørgsmålet om fængselsadministrationens tilstand burde tages op til undersøgelse. Foreløbig havde han bedt kultusministeren undersøge, »hvorvidt det er efter Indstilling fra Universitetets Ledelse og med dens Billigelse, at de to Embeder er forenede«⁵.

Dette sidste var et behændigt udspil. Der kunne ikke være megen tvivl om Universitetets reaktion. Konsistoriums skrivelse af 16. november 1909 blev da også tilfredsstillende. Den hæftede sig især ved de mange rejser, der var forbundet med overinspektørstillingen og konkluderede: »Det vil efter Konsistoriums Mening være meget uheldigt for Besørgelsen af Kvæsturforretningerne og derigennem for Universitetet i det hele, at en Virksomhed af en saa særegen Art og saa stort Omfang forbindes med Kvæstorstillingen«⁶.

En reform af fængselsvæsenet var en naturlig opgave for den nye radikale regering. Den kunne iværksættes ved oprettelse af et direktorat. Dermed opnåede man, at fængselsledelsen fik en stærkere profil, og at det tillige blev gjort umuligt at varetage denne opgave som en bibeskæftigelse. Men sagen måtte forberedes godt. En ny og forbedret administration ville blive væsentlig dyrere end den gamle. I Folketinget kunne der nok ventes overvejende forståelse for, at det var prisen for at afskaffe den kritiserede dobbeltstilling. Men der var stærke interesser, der gik ind for at bevare den bestående ordening. Disse interesser repræsenteredes især af landstingsmand Carl Goos, tidligere overinspektør og far til den nuværende overinspektør. Han forenede en anerkendt ekspertise med positionen som ledende højrepolitiker.

3. Sammest. sp. 230.

4. Sammest. sp. 402-06.

5. Sammest. sp. 687 f.

6. Kultusmin. 3. kt. 1909 nr. 631. Københavns Universitets Konsistorium, circula-
ria 17.11.1909 nr. 34.

I Justitsministeriets sag fra 1903 om Fussings kritik af fængselsvæsenet⁷ ligger to ujournaliserede personlige breve fra Carl Goos til Zahle, begge fra november 1909. Kun det første, som er det længeste og er dateret 4. november, er af interesse i denne forbindelse. Det er skrevet, inden sagen overhovedet var nævnt i Folketinget (men den var kendt fra pressen). I brevet søger Goos at bevæge Zahle til ikke foreløbig at tage noget initiativ, idet han mener at kunne dokumentere, at det ikke har været til skade for det danske fængselsvæsen og dets internationale anerkendelse, at dets ledelse har været en bibe-skæftigelse for en mand med et andet embede. I Sverige og Norge, hvor styrelsen af fængselsvæsenet nærmest var ministerielle departementer, var omkostningerne mindst tre gange så store.

Den ordning, man har i Danmark, er måske ikke ideel, skriver Goos. »Jeg tror selv, at den Tid vil komme, da man nødes til at følge andre Staters Eksempel og gaa over til deres helt forskellige System, der tillader ganske andre Grundsætningers Gennemførelse med Hensyn til Foreneligheden af Stillinger. Men den danske nuværende Ordning har den Fordel, at den er umaadelig økonomisk for Statskassen. Jeg fandt i min lange Virketid som Overinspektør aldrig Tiden opportun til at bringe Spørgsmaalet om et Systemskifte paa Bane. Det vilde blive for dyrt. Og saaledes stiller Sagen sig vedblivende efter mit Skøn«.

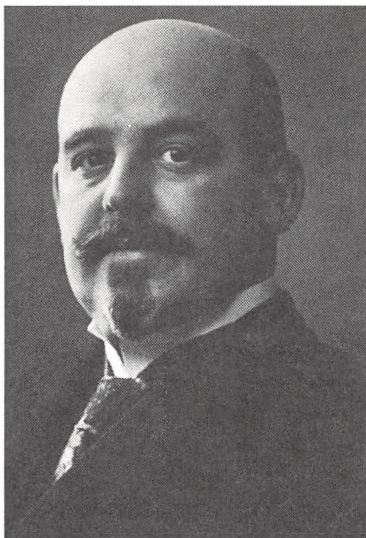
Goos stiller det spørgsmål, om vi for de små midler har fået udrettet det samme, som andre stater har måttet betale så meget dyrere. På sin forgængers, på egne og efterfølgerens vegne vil han besvare det bekræftende. Han henviser dels til de fremskridt, der er gjort i retning af rationel og human straffuldbyrdelse og til den anseelse, det danske fængselsvæsen har vundet rundt om i Europa. Det ville derfor være naturligt, at den nuværende overinspektør, i overensstemmelse med det tilsagn, der er givet ham, forbliver i denne stilling, også efter at han er blevet udnævnt til kvæstor ved Universitetet. Han vil, endog bortset fra den økonomiske side af sagen, såre nødig skilles fra en gerning, for hvilken han har en rodfæstet interesse. – I baggrunden sporer man interesser inden for fængselsstaten, som kun delvis kommer til overfladen i de administrative kilder. Fussings kritik i 1903 havde udløst defensorater ikke blot fra overinspektøren, men også fra to andre overordnede funktionærer, herunder et tredje medlem af familien Goos (en fætter til overinspektøren).

Medens lovforslaget om oprettelse af et fængselsdirektorat var under udarbejdelse i Justitsministeriet, fik Zahle personlig kontakt

7. Se ovenfor note 1.

Carl Goos (1835–1917) blev 1862 professor i retsvidenskab ved Københavns Universitet. Han var fra 1880 til 1884 medlem af Folketinget (højre). 1885 blev han kongevalgt landstingsmand. Han var kultusminister 1891–94 og justitsminister 1900–01. Fra 1884 til 1900 var han overinspektør for fængselsvæsenet, bortset fra de 3 år, da han var kultusminister.

Thorkil Fussing (1874–1930) var direktør for fængselsvæsenet fra 1910 til 1925 (afsked 1927 efter sygeorlov). Billedet er velvilligt stillet til rådighed af Direktoratet for Kriminalforsorgen.

med Fussing. Det kan ikke ses, hvem der har taget initiativet. I sagen om lovforslaget⁸ ligger et usigneret notat med Zahles hånd, dateret den 20. december 1909. Det har følgende indhold:

»O. R. Sagf. Fussing havde i Dag en Samtale med mig i mit Hjem. Da hans Piece (af Oktober 1903) indeholdt ny Punkter, der ikke fandtes i hans Skrivelse til Justitsministeriet (af Juni 1903), og da Piecen slutter med at antyde, at Hr. Fussing ved mere end i Piecen nævnt, spurgte jeg ham, om dette var Tilfældet. Han svarede: Ja! Og at han i sin Tid havde tilbudt Justitsministeriet at give yderligere Oplysninger og foreslaaet at indkalde andre, der vidste Besked, men dette havde været forgæves.

Hr. Fussing erklærede, at han havde gjort en Række Notater ang. denne Sag, og naar Anmodning derom fremsattes, vilde han tilstille Justitsministeriet en fyldig Fremstilling af alt, hvad der er ham

8. Justitsmin. 1. kt. 1909 nr. K 7014.

bekendt, samt nævne Navne paa dem, der kan give yderligere Oplysninger«.

Sagen indeholder intet yderligere om Fussings fremstilling eller om, hvad Zahle selv fik ud af samtalen. Notatet har blot været til orientering for ministeriets embedsmænd. Men i betragtning af sagens senere forløb er det en rimelig antagelse, at Zahle gennem samtalen med Fussing har villet sikre sig at have en mand parat, der kunne spilles ud mod unge Goos.

De større udgifter ved nyordningen var helt klart et problem for regeringen. Derfor måtte lovforslaget tilrettelægges på en sådan måde, at merudgiften fik et moderat udseende. Direktøren skulle efter forslaget stå umiddelbart under ministeren, og det skulle ved kgl. resolution kunne pålægges ham at overtage »andre efter den gældende Ordning under Justitsministeriet hørende Sager«. Ifølge bemærkningerne til lovforslaget tænktes hermed navnlig på benådningssager og andre sager vedrørende udståelse af straf. I den forbindelse kunne noget personale afgives fra Justitsministeriets kontorer, hvorved statskassens merudgift ville blive meget ringe⁹.

Den 11. februar 1910 blev lovforslaget fremsat i Landstinget, hvor regeringen vel først og fremmest ventede at møde hindringer. Det viste sig imidlertid, at der hverken her eller i Folketinget var principiel modstand af betydning. Det man mest interesserede sig for, var hvilke konsekvenser loven ville få for Justitsministeriets organisation i det hele taget. Begge tings udvalg stillede skriftlige spørgsmål.

I en skrivelse af 22. februar udbad Landstingets udvalg sig oplysning om omfanget af overinspektionens forretninger i de sidste 10 år samt om omfanget af de ministerielle sager, det påtænkte at henlægge under fængselsvæsenets overbestyrelse. Med hensyn til det første spørgsmål indhentede ministeren en redegørelse fra overinspektøren. Hvad det sidste angik henvistes til, at de i bemærkningerne omtalte benådningssager var en ret stor saggruppe. I 1908 omfattede den ca. 1450 journalnumre og ca. 2400 brevnumre i departementet foruden forestillinger til kongen og kgl. ekspeditioner. Samme år havde overinspektionen 339 journalnumre og 739 brevnumre. Benådningssagerne udgjorde altså 4–5 gange flere sager, end overinspektionen hidtil havde behandlet.

Landstingsudvalgets flertal, herunder dets formand Carl Goos, anbefalede herefter lovforslaget til vedtagelse, dog med ændringer, der dels sikrede overinspektør Karl Goos, at hans tjenestetid i denne stilling skulle medregnes i hans lønanciennitet, hvis det var ham, der

9. Rigsdagstidende 1909/10, tillæg A, sp. 3073–78.

blev direktør for fængselsvæsenet, dels at han fik årpenge, hvis det ikke blev ham, der fik stillingen¹⁰.

Folketingets udvalg havde andre interesser. I en skrivelse af 8. april 1910 spurgte det, hvilke finansielle følger det ville få, hvis der oprettedes et nyt departement under Justitsministeriet, således at både det arbejde, der sorterede under den fungerende departementschef (Rentzmann, jfr. foran s. 38 f), og det, der påhvilede overfængselsinspektøren, blev underlagt dette departement. Endvidere spurgte udvalget, om ordningen med en departementschef og en fungerende departementschef kunne ventes opretholdt i længere tid.

Allerede dagen efter svarede ministeriet, at der ikke kunne lægges flere sager hen under den del af ministeriet, der lededes af en som departementschef fungerende kontorchef, selv om han blev kongelig udnævnt departementschef. Snarere kunne der blive tale om at søge nogle saggrupper udskilt fra den. Ville man ændre forslaget om en direktør for fængselsvæsenet til en departementschefstilling, ville man i virkeligheden oprette et tredje departement i Justitsministeriet, medens spørgsmålet om, hvorvidt den fungerende departementschef i en nærmere eller fjernere fremtid burde erstattes af en kongelig udnævnt vedblivende ville stå åbent. Dette sidste greb ind i udvalgets spørgsmål nr. to, som blev besvaret med, at såfremt visse sager blev henlagt under den foreslåede fængselsdirektør, kunne ordningen opretholdes, dvs. at det ikke blev nødvendigt at oprette en ny fast departementschefstilling.

Det, udvalget ville undgå, var at lovforslaget kunne bane vej for tre faste departementschefstillinger i Justitsministeriet. Ministeriets svar forekom ikke udvalget tilstrækkelig klart i den henseende. I et samråd aftvang det justitsminister Zahle en erklæring om, at foruden de sager, der i bemærkningerne til lovforslaget var nævnt som egnede til at henlægges under fængselsdirektøren, kunne under hensyn til overkommeligheden af arbejdet i Justitsministeriet også andre sager henlægges under direktøren. »Om det end ikke kan siges at være meget ønskeligt«, føjede Zahle til. Han gjorde også opmærksom på, at hans forslag var billigere end oprettelsen af et nyt fast departement. Den foreslåede løn for direktøren var lavere end en departementschefs, og Rentzmann fungerede som sådan for en kontorchefs løn. Der var imidlertid nu lukket for oprettelsen af et nyt departement. Ministeren ville i givet fald blive henvist til at lade fængselsdirektøren passe det, departementet ikke kunne overkomme¹¹. Hvordan spørgsmålet om Rentzmans stilling blev løst, er omtalt foran s. 42 ff. Det blev klaret uden udgift for statskassen.

10. Sammest. tillæg B, sp. 1525 ff.

11. Sammest. sp. 2027 ff.

Folketinget pillede de økonomiske begunstigelser for Karl Goos ud af lovforslaget, hvilket Landstinget accepterede. Loven blev stadfæstet den 18. april 1910 og trådte i kraft den 1. oktober s.å.

Ved bekendtgørelse nr. 136 af 26. maj 1910 (kgl. resolution af 25. maj) henlagdes til det nye direktorat fra 1. kontor de ministerielle sager vedrørende fængselsvæsenets styrelse samt sager vedrørende udståelse, eftergivelse og formildelse af straf, og fra 2. kontor sager vedrørende æresoprejsning. Den 29. oktober 1910 udstedtes en instruks for direktøren for fængselsvæsenet. Den begynder således: »Direktøren for Fængselsvæsenet forestaar under Ansvar for Justitsministeren Ledelsen af og Tilsynet med Landets Fængselsvæsen samtidig med at han udfører Departementschefforretningerne med Hensyn til de i Henhold til kgl. Resolution af 25. Maj d.A. fra Justitsministeriets Ekspeditionskontorer til ham henlagte Sager og med Hensyn til de Fængselsvæsenet vedrørende Sager, som tidligere behandlede gennem Ministeriets 1. Kontor«.

Thorkil Fussing var ved kgl. resolution af 22. juni 1910 blevet udnævnt til direktør. Karl Goos var ikke blandt ansøgerne. Overinspektionen havde kun haft to underordnede medarbejdere. De blev nu suppleret med tre medarbejdere fra Justitsministeriets departement, herunder en ekspeditionssekretær, der fungerede som kontorchef i direktoratet. En normeret kontorchefstilling fik direktoratet først i 1921. Nettoresultatet af direktoratets oprettelse blev i første omgang faktisk kun, at en deltidsstilling som overinspektør blev ombyttet med en heltidsstilling som direktør.¹²

14. Reform af arbejdsdriften

Et af Fussings første initiativer gik ud på at ændre den måde, fangernes arbejde var organiseret på. Hidtil havde man anvendt det såkaldte entreprenørsystem. Det bestod i, at fangerne producerede for private virksomheder, der leverede råvarer og arbejdsredskaber og betalte fængselsvæsenet en afgift pr. fange pr. arbejdsdag, der lå væsentlig under normal arbejds løn. Den største entreprenør var firmaet Crome & Goldschmidt, der beskæftigede henved 300 fanger i Horsens tugthus med tekstilfremstilling.

Dette system havde givet anledning til megen kritik, dels af økonomiske hensyn, idet udbyttet af fangernes arbejde i for ringe grad bidrog til at dække statens udgifter ved fængselsvæsenet, dels af pønitentiære hensyn, som man dengang kaldte det. Hermed mente man, at det ikke var stemmende med fængselsstraffens øjemed at

12. Justitsmin. 1. kt. 1909 nr. K 7014 og 1910 nr. L 3679.

overlade til private entreprenører, hvilket arbejde den enkelte fange skulle beskæftiges med.

I stedet anbefaledes det såkaldte regiesystem, dvs. at fangernes arbejde organiseredes af staten og for statens regning. Der ville altså blive tale om en statslig vareproduktion. Udsigten til, at dette kunne blive en konkurrence til frie erhvervsvirksomheder og deres arbejdere, rejste en del modstand, især fra håndværket og den mindre industri. For at imødegå den lagde regiesystemets tilhængere vægt på, at det skulle køres efter princippet »statsdrift til statsbrug«, dvs. fremstilling og reparation af »Genstande til Statens eget Brug«. Hermed tænkte man især på produktion af tekstil- og lædervarer, tryksager m.v. til statens store etater (post, jernbane, militær). Også dette gav anledning til kritik, fordi visse brancher kunne miste sikre statsleverancer, selv om tilhængerne hævdede, at der især ville blive tale om produktion af varer, der ellers importeredes.

Der var overvejende politisk stemning for at gå over til regiesystemet, dels fordi det klart betød et fremskridt i fangebehandlingen, dels fordi det under en forsvarlig ledelse ville være finansielt fordelagtigt. For arbejderbevægelsen var det, eftersom fangerne under alle omstændigheder skulle beskæftiges, bedre at det skete for statens regning end som lavt lønnet arbejdskraft i den private produktion. Af betydning var det naturligvis også, at regiesystemet allerede var helt eller delvis indført i de vigtigste nabolande med tilsyneladende gode resultater.

I begyndelsen af 1913 var en ny straffeanstalt i Nyborg klar til at tages i brug. Her var lejligheden til at prøve regiesystemet, idet man ikke stod bundet af entreprenørkontrakter, der først skulle afvikles. Hertil kom, at Fussing havde fundet en mand, han mente var egnet til opgaven. Fussings udgangspunkt var, at en statsdrift af fangearbejdet måtte være centralt dirigeret, og at den krævede en leder med erfaring i forretningsvirksomhed.

Manden var Christian August Birch, f. 1862, en velhavende forretningsmand, der havde oparbejdet en betydelig virksomhed i sin fødeby Nyborg inden for trælastbranchen. Han var i 1910 blevet folketingsmand for Venstre og havde fattet interesse for arbejdsdriften i fængslerne. Han erklærede sig villig til at organisere og lede en central for arbejdsdriften på vilkår, der antoges at være fordelagtige både for ham selv og for staten, idet han skulle provisionslønnes med 10% af det øgede udbytte, han skaffede staten ved regiesystemets indførelse.

I januar 1913 rettede Fussing henvendelse til justitsminister Bülow om i direktoratet at få oprettet et kontor for arbejdsdriften, ledet af Birch som kommitteret, med det formål umiddelbart at indføre

regiesystemet i den nye anstalt i Nyborg og efterhånden i de øvrige straffeanstalter. Forslaget blev behandlet i et ministermøde den 27. januar, og få dage senere havde man tilsagn fra Folketingets finansudvalg om bevilling på tillægsbevillingsloven for indeværende finansår, så det nye kontor kunne træde i funktion med det samme. Den 14. februar beskikkedes Birch som kommitteret for arbejdsdriften. Det fulgtes op af en kgl. anordning nr. 39 af 7. marts 1913 om arbejdsdriften i straffeanstalterne. Heri henstilledes det til samtlige statsinstitutioner i videst muligt omfang at rette henvendelse til det nye kontor i Direktoratet for Fængselsvæsenet om »Forfærdigelse af saadanne Brugsgenstande, som kunde fremstilles i nævnte Anstalter«¹.

Bag dette lå nogle dårlige erfaringer, fængselsstyrelsen havde gjort ved tidligere beskedne forsøg på at afsætte fangers produktion til statsinstitutioner. Man var stødt på uvilje mod at afbryde bestående forretningsforbindelser eller afvikle egen værkstedsproduktion. Strategien gik nu ud på, at forretningsmanden Birch, med en kgl. anordning i ryggen, bedre formåede at finde produkter, der kunne afhændes til statens institutioner uden at gå etablerede interesser for nær.

Virksomheden tog straks et sådant omfang, at Birch fandt det nødvendigt, også af hensyn til sine andre gøremål, at få ansat en kontorchef til at klare de daglige forretninger. Dette redegjorde han for i en skrivelse af 11. juli 1913 til direktøren for fængselsvæsenet. Under den forudsætning, at stillingen ville blive besat med en af Birch udpeget mand, tilbød han at give afkald på så stor en del af sine egne indtægter fra fængselsvæsenet, at det kunne dække gagen til en kontorchef. Den mand, Birch pegede på, var overretssagfører Wilhelm Weibüll, der i 6 år havde arbejdet i Birchs forretning, tildels i kompagnonforhold, og nu var kontorchef i Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse. Birch mindede om, at direktøren selv »i Vinter tilbød ham (Weibüll) Stillingen som øverste Leder af Arbejdsdriften«.

Da Birchs indtægter i begyndelsen ikke helt ville dække gagen til en kontorchef, og da ansættelsen af en sådan ville medføre et pensionsspørgsmål, var det nødvendigt at søge lovhjælp. Den 17. december 1913 fremsatte justitsministeren, der nu igen var Zahle, i Folketinget forslag til lov om oprettelse af et kontorchefembede under direktøren for fængselsvæsenet. I bemærkningerne til lovforslaget redegjordes for arbejdsdriftens oprettelse i begyndelsen af året og for årsagen til, at det allerede var nødvendigt at udbygge den. Det

1. Dir. f. fængselsv. 1913 nr. 160.

Christian August Birch (1862–1926) var forretningsdrivende i Nyborg med bl.a. byggematerialer. Han var medlem af Folketinget (venstre) fra 1910 til 1918 samt nogle måneder i 1920. Han blev 1920 tingvalgt medlem af Landstinget. I 1913 blev han leder af straffeanstaltternes arbejdsdrift, fra 1913 som kommitteret.

understregedes, at da bestyreren af et sådant kontor måtte have forretningsmæssig uddannelse, kunne den pågældende ikke afgives af Justitsministeriet.

Da lovforslaget den 9. januar 1914 kom til første behandling, mødte det en del kritik, der især rettede sig mod det forhold, at en kgl. udnævnt kontorchef, om ikke formelt så dog faktisk, skulle lønnes af en overordnet, der ikke selv var embedsmand, men havde indgået en forretningsmæssig overenskomst med staten. Der var stemning for enten at holde kontorcheflønningen helt ude fra arrangementet med Birch eller at overlade til Birch selv at skaffe sig den fornødne assistance, eventuelt med tilskud fra staten i de første år.

Birch deltog selv i debatten, hvor han bl.a. forklarede, at han ikke selv havde søgt om den stilling, han havde fået. »Det er tværtimod omvendt, man har spurgt mig som Købmand, siddende her i Tinget, om jeg ikke skulle vide en eller anden Mand, som kunde overtage Arbejdsledelsen. Jeg har peget paa en bestemt Mand, men Stillingen blev ham tilbudt under saadanne Former, at han ikke turde forlade den Stilling, han havde, for at gaa over i Fængselsvæsenet. Under de Forhandlinger, der derefter fandt Sted, endte det med, at jeg udtalte, at jeg under disse Omstændigheder kunde have Lyst til selv at forsøge at føre den nye Arbejdsordning, der interesserede mig overordentlig meget, ud i Livet, men at jeg ikke ønskede at blive Embedsmand«. I øvrigt ville Birch ikke have noget imod, at hans lønningsmåde blev ændret, hvis regeringen og et flertal ønskede det.

Justitsminister Zahle udtalte, at kontrakten med Birch var fordelagtig for staten, der var sikker på at få denne forretning etableret uden nogen udgift, medens det først efterhånden ville vise sig, om den også var fordelagtig for Birch².

Forslaget blev henvist til finansudvalget, der trak Birchs stilling med ind i det under betegnelsen »kommitteret ved fængselsvæsenets arbejdsdrift«. Begrundelsen var for det første, at det var lidet værdigt for staten, at en privat mand midlertidigt skulle udføre et sådant arbejde uden vederlag, for det andet at det kunne være vanskeligt for stillingens indehaver at opnå den fornødne autoritet indenfor fængselsadministrationen, når han ikke selv var fast embedsmand, og for det tredje, at det ikke var udelukket, at provisionen på 10% efterhånden kunne blive til så meget, at det ville være en uforholdsmæssig høj løn for stillingen. I stedet foreslog man at give Birch fast ansættelse med en årsløn på 5000 kr. plus en tantieme på 1½% af det beløb, hvormed nettofortjenesten på arbejdsdriften øgedes. Man fandt det naturligt, at der ydedes Birch vederlag for arbejde og udgifter siden hans ansættelse. Udvalget var af den opfattelse, at stillingen som kommitteret skulle bortfalde med Birchs afgang³.

Ved 2. behandling i Folketinget tiltrådte ministeren udvalgets ændringsforslag, og tinget vedtog enstemmigt lovforslaget i den ændrede skikkelse. Et medlem spurgte, hvordan udvalget havde fundet frem til, at Birchs tantieme skulle være netop 1½%, men det fik han ikke svar på⁴.

Landstinget vedtog forslaget uændret, men et socialdemokratisk medlem stillede ændringsforslag om et tilsynsråd bestående af repræsentanter for Arbejdsgiverforeningen og De samvirkende Fagforbund med det formål at føre kontrol med, at de frie erhverv ikke skadedes af fængselsarbejdet mere end nødvendigt. Ændringsforslaget blev forkastet, hvilket ikke medførte, at Socialdemokratiet stemte imod ved den endelige afgørelse, men forslaget registrerer en vis nervøsitet med hensyn til, hvad en mere effektiv arbejdsdrift i fængselsvæsenet kunne føre med sig. Lovforslaget blev stadfæstet som lov nr. 85 af 21. april 1914 om oprettelse af et embede som kommitteret ved fængselsvæsenets arbejdsdrift under Justitsministeriet samt et kontorchefembede under Direktoratet for Fængselsvæsenet⁵.

2. Rigsdagstidende 1913/14, Folketingets forh. sp. 2445–57, tillæg A sp. 2819–22.

3. Sammest., tillæg B sp. 821–24.

4. Sammest., Folketingets forh. sp. 3814.

5. Dir. f. fængselsv. 1913 nr. 1733. Rigsdagstidende 1913/14, tillæg B sp. 2035 f. Om arbejdsdriftens historie, se Fængselsvæsenets arbejdsdrift 1913–63, red. Carl Aude, Kbh. 1963.

15. Fængselsvæsenets centralstyre i mellemkrigsårene

Man var ved direktoratets oprettelse forberedt på, at der ville komme en stærk aktivitetsstigning. Det var jo ligefrem meningen med reformen i 1910. Arbejdsdriftens ekspansion er omtalt, men også overtagelsen af de talrige benådningssager fra departementet bragte ekspeditionstallene i vejret. Man havde ventet et årligt antal journalnumre på ca. 1.750 og brevnumre på ca. 3.000, men i 1919 var man kommet op på 8.504 brevnumre.

Ved tjenestemandreformen i 1919 var direktøren lønmæssigt blevet sat i klasse med departementschefer. På forslaget til normeringslov for 1920/21 optoges en stilling som vicediretør til aflastning af direktøren. I bemærkningerne til forslaget redegjordes for årsagerne til væksten i sagsmassen, bl.a. den stærke stigning i antallet af såvel fanger som personale. Det var taget under overvejelse at tilbageføre til departementet en del af de sager, der i 1910 var blevet afgivet til direktoratet. Til gengæld skulle den ordning bortfalde, at en ekspeditionssekretær ansat i departementet gjorde tjeneste i direktoratets ekspeditionskontor, hvor han reelt fungerede som kontorchef. Der var således ikke tale om at udvide antallet af lederstillinger, men om at erstatte en uofficiel kontorcheffunktion med et kompetencegivende vicedirektørembede. Det blev imidlertid kun til, at der oprettedes en normeret stilling som kontorchef. Den besattes fra 1. januar 1921.

Fra samme dato afgav direktoratet nogle sagområder til departementet, som netop havde fået normeret en fjerde kontorcheffstilling (jfr. s. 47). Der var allerede den 30. januar 1920 mellem departementschef Schrøder og direktør Fussing truffet aftale om, hvilke sager der skulle flyttes. Det var eftergivelse og formildelse af straf (benådningssager), idet dog benådning af fanger, der afsonede i straffeanstalter (fra 1933 statsfængsler), skulle forblive i direktoratet. Endvidere skulle direktoratet afgive sager vedrørende æresoprejsning. Dette blev gennemført ved kgl. resolution af 30. december 1920 og bekendtgørelse nr. 735 af samme dato.

I en skrivelse af 10. februar 1921 til justitsministeren gjorde fængselsdirektøren opmærksom på, at der var en uoverensstemmelse mellem den kgl. resolution og bekendtgørelsen. Ifølge den første skulle sager vedrørende *udståelse*, eftergivelse og formildelse af straf overgå til departementet, medens bekendtgørelsen, der alene bestod i en beskrivelse af sagfordelingen mellem departementets fire kontorer, intet nævner om sager vedrørende *udståelse* af straf, hvilket ifølge Fussing heller ikke var med i aftalen mellem ham og

Schrøder. Fussing foreslog at fjerne uoverensstemmelsen ved en fortolkning, hvorved udtrykket »udståelse« i den kgl. resolution kom til at omfatte sager om, hvorvidt og hvornår frihedsstraf skulle afsones, samt fuldbyrdelse af anden straf end frihedsstraf (bøder og dødsstraf), idet frihedsstraffes fuldbyrdelse var henlagt under direktoratet ifølge loven om dets oprettelse, noget som ikke kunne ændres ved en bekendtgørelse. At ordet »udståelse« var kommet med på den forkerte side i forestillingen til kongen, skyldtes tilsyneladende, at koncipisten havde hentet sin formulering fra bekendtgørelsen af 26. maj 1910, jfr. foran s. 87, uden at være opmærksom på, at den til dels hvilede på en lovbestemmelse.

Aftalen mellem Schrøder og Fussing gik også ud på, at alle sager om fængselselskaber og lign. institutioner til støtte for løsladte fanger skulle overgå til direktoratet. Det burde ifølge Fussing være sket allerede i 1910 i henhold til den instruks, der blev givet fængselsdirektøren, men faktisk var disse sager forblevet i departementet. Fra og med finansåret 1921/22 kom de under direktoratet¹.

I 1926 døde kommitteret Birch. Som fastsat i loven om embedets oprettelse bortfaldt det ved hans afgang. Ledelsen af arbejdsdriften blev overtaget af kontorchef Weibüll, der dog hverken fik Birchs løn eller provision².

Omkring denne tid opstod der en del uro om arbejdsdriften. Den 28. oktober 1926 sendte Håndværkerforeningen i København en klage til Justitsministeriet over den konkurrence, fængselsvæsenets arbejdsdrift påførte dens medlemmer. Dansk Arbejdsgiverforening og Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Håndværk nedsatte et udvalg angående fangearbejde³. Den 20. oktober 1928 sendtes en henvendelse til Rigsdagen med tilslutning fra en række arbejdsgiverforeninger og fagforbund inden for håndværket og den mindre industri. I henvendelsen stillede der krav om, at fangerne beskæftigedes »ved nyttigt Arbejde af en saadan Art, at Konkurrence med de frie Erhverv undgaas«. Tanken var, at fangernes arbejde skulle koncentreres om produkter, der importeredes.

Fængslernes vareproduktion var i og for sig ikke særlig stor. Straffefangernes antal var dengang lidt over 800, men deres produktivitet lå væsentlig under gennemsnittet. Ifølge klagerne svarede den til omkring 600 frie arbejdere, men ifølge direktoratet snarere det halve af dette tal. Men fængselsarbejdet var koncentreret om et begrænset antal fag, og under mellemkrigstidens svingende konjunkturer havde statsleverancer en ikke ringe betydning for mindre

1. Justitsmin. 1. kt. 1920 nr. V 10354.

2. Dir. f. fængselsv. 1926 nr. 314.

3. Dir. f. fængselsv. 1926 nr. 670.

virksomheders økonomi. Det er bemærkelsesværdigt, at det er håndværkets arbejdsgivere, der tog initiativet, ikke arbejdernes organisationer, selv om de tilsluttede sig.

Klagerne førte til, at Justitsministeriet den 9. april 1929 nedsatte et udvalg til at undersøge den økonomiske side af arbejdet i straffeanstalterne, så det kunne belyses ud fra almindelige driftsmæssige synspunkter. Dette hentyder til påstande om, at prisen på fangernes produkter blev beregnet på en måde, der medførte, hvad der i nutidens sprog kaldes »konkurrenceforvriddning«. Udvalget bestod af fire medlemmer: finanshovedbogholder Hans Bjarne (formand), kontorchef Weibüll fra direktoratet samt formanden for Håndværkerforeningen i København og formanden for Bogbinderforbundet. Da udvalgets nedsættelse blev kendt, bad også Industrirådet om at få en repræsentant i det, hvilket det fik. I juli 1930 blev også den socialdemokratiske folketingsmand P. Andersen medlem af det⁴.

Der var principielle meningsforskelle mellem administrationens og erhvervenes repræsentanter i udvalget. Først den 16. december 1931 kunne det afgive betænkning⁵. Hvad der i denne forbindelse har interesse er udvalgets forslag om at oprette et permanent tilsynsråd for fængselsvæsenets arbejdsdrift med repræsentanter for administrationen, Rigsdagen, arbejdsgivere og arbejdere. I oktober 1932 beskikkede justitsministeren Tilsynsrådet vedrørende Fængselsvæsenets Arbejdsdrift, bestående af syv medlemmer. Direktøren for fængselsvæsenet blev født formand. Der udpegedes to medlemmer af Rigsdagen. Det blev i praksis et fra hver af de to største partier. Desuden beskikkedes to efter indstilling fra De samvirkende Fagforbund (LO), medens arbejdsgivernes repræsentanter beskikkedes efter indstilling fra henholdsvis Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk (Håndværksrådet) og Industrirådet. Rådets opgave skulle være at drøfte almindelige spørgsmål vedrørende arbejdsdriften samt behandle klager. Optagelse af nye arbejdsfag skulle forelægges rådet. Dets kompetence var kun rådgivende, men direktøren skulle, hvis han ikke mente at kunne følge en indstilling fra rådets flertal, forelægge sagen for ministeren. Der blev ikke tilvejebragt lovhjælp. Rådet blev oprettet administrativt⁶. Det eksisterer stadig i en lidt ændret skikkelse og hedder nu Tilsynsrådet vedrørende Beskæftigelsen af de indsatte i Kriminalanstalterne.

Bag fængselsstyrelsens udbygning i 1910 lå planer om, at staten skulle overtage arresthusene, der ejedes og forvaltedes af købstads-

4. Dir. f. fængselsv. 1928 nr. 697, 1929 nr. 569.

5. Betænkning afgivet af Justitsministeriets Udvalg af 9. April 1929 angaaende Fængselsarbejdet. Maskinskrevet. (Svennevig nr. 526).

6. Dir.f.fængselsv. 1932 nr. 357. Instruks nr. 227 (MT) af 20.10.1932.

og amtskommunerne og anvendtes dels til varetægtsfanger, dels til udståelse af kortere frihedsstraffe. Der blev i 1924 fremsat lovforslag om statens overtagelse af dem. Det blev ikke gennemført, men i tilknytning til det havde direktør Fussing efter anmodning fra justitsministeren udarbejdet en betænkning om sagen. Fussing gik ind for, at staten tog al straffuldbyrdelse i sin hånd. Det var den mest rationelle ordning, og den var indført i næsten alle europæiske lande. Han henviste til en enstemmig vedtagelse herom på Dansk Kriminalistforenings 3. årsmøde så langt tilbage som i 1903⁷.

Der gik dog endnu en årrække, inden denne reform blev gennemført. Der var ingen større modstand mod den, men den blev koblet sammen med planerne om statens overtagelse af det lokale politi, der ligeledes var kommunalt. Ordningen af det sidste rummede kontroversielle problemer, der trak sagen ud. Først ved lov nr. 166 af 18. maj 1937 om politiets og fængselsvæsenets ordning blev alle arresthuse pr. 1. april 1938 overtaget af staten. Overtagelsen medførte, at der fra samme dato i direktoratet oprettedes en afdeling for arrestvæsenet, i praksis et nyt kontor, ledet af en vicefængselsinspektør, senere en fængselsinspektør.

16. Fra fængselsvæsen til kriminalforsorg

2. verdenskrig og årene lige efter medførte ca. en firedobling af direktoratets personale fra 23 i 1939 til 98 i 1948 og 82 i 1949¹. Dette skyldtes det voldsomt stigende antal straffafsoninger, der var en følge af den ekstraordinære lovgivning under krigen og de mange domfældelser af landssvigere i de første efterkrigsår.

Det var dog først efter krigens afslutning, direktoratets rammer blev udvidet. Ved skrivelse af 19. september 1945 gav Folketingets finansudvalg tilslutning til konstitution af bl.a. en vicedirektør og en kontorchef. De to konstitutioner blev foretaget pr. 1. oktober s.å., hvorefter direktoratets ekspeditionskontor deltes i to. 1. kontor fik sekretariats-, bygnings- og personalesager, 2. kontor sager vedrørende fangebehandling, prøveløsladelser, benådning m.v.². Arkivets deling mellem de to kontorer fandt sted pr. 1. januar 1946. I 1946 oprettedes desuden et midlertidigt forsorgskontor til varetagelse af tilsynet med løsladte landssvigere.

7. Betænkning angaaende Statens Overtagelse af Arresthusenes Forvaltning og angaaende Arbejdshus. Efter Justitsministerens Anmodning afgivet af Direktøren for Fængselsvæsenet, Kbh. 1924. Tillige i Rigsdagstidende 1924/25, tillæg A, sp. 3421-68. (Svennevig nr. 520).

1. Forvaltningskommissionens 5. betænkning, Kbh. 1949, s. 124.

2. Dir. f. fængselsv. 1945 nr. 859. Rigsdagstidende 1945/46, tillæg B, sp. 689 ff.

Den nye kontorchefstilling blev optaget i tjenestemandsløven af 1946, medens vicedirektøren først fik kgl. udnævnelse pr. 1. april 1950. Stillingen som leder af fængselsvæsenets arbejdsdrift blev ved tjenestemandsløven opnormeret til en stilling som driftschef, hvorefter en ekspeditionssekretærstilling i kontoret for arbejdsdrift i 1950 blev omdannet til en kontorchefstilling.

Forvaltningskommissionen af 1946 gennemførte en indgående analyse af direktoratets organisation og forretningsgang i årene efter krigen³. Kommissionen foreslog forskellige ændringer, bl.a. nedlæggelse af stillingen som vicedirektør og af arrestafdelingen. Der blev enighed om, at en stilling som vicedirektør ikke var nødvendig under normale forhold, og at den kunne nedlægges 1. april 1950. Dette blev imidlertid ikke tilfældet, idet den konstituerede vicedirektør netop da fik kgl. udnævnelse. Stillingen blev først nedlagt, da vicedirektøren gik af i 1965. Derimod ophørte arrestafdelingen i 1950 som selvstændigt kontor. Den fængselsinspektør, der var leder af afdelingen, vedblev som tilsynsførende med arresthusene.

Da direktoratets chef gennem 23 år, Hans Tetens, med udgangen af februar 1965 tog sin afsked på grund af alder, udnævntes ingen ny direktør. En kontorchef fra ministeriets departement konstitueredes i stillingen. Årsagen til dette var en plan om at nedlægge direktoratet eller i hvert fald ændre dets stilling. Administrationsudvalget af 1960 havde udtalt sig imod ministerumiddelbare direktorater sidestillet med departementerne⁴. Hertil kom et ønske om at udbygge Justitsministeriets departement med en afdelingsstruktur, se foran s. 66ff.

Disse planer mødte modstand fra fængselsvæsenets personale, der ønskede at bevare en faglig styrelse, der var uafhængig af departementet. Efter ca. to års forhandlinger blev resultatet, at direktoratet nogenlunde bevarede den stilling, det hidtil havde haft⁵. Den ophørte imidlertid med at være lovbunden. På normeringsloven for 1969/70 udgik direktørstillingen af Justitsministeriets normering og flyttedes til lovens afdeling 17, fængselsvæsenet, med følgende tilføjelse: »Justitsministeren bestemmer, i hvilket omfang direktøren i sit embede står umiddelbart under ministeren«.

Forholdet mellem departement og direktorat blev herefter ordnet på den måde, at visse generelle sager vedrørende fængselsvæsenet skulle behandles i departementet, medens til gengæld andre sager, der hidtil havde været behandlet i departementet, kunne overføres til direktoratet. Dette sidste gennemførtes ved cirkulære nr. 78 af 23.

3. Forvaltningskommissionens 5. betænkning, Kbh. 1949, s. 123–58.

4. Administrationsudvalget af 1960, 1. betænkning, betænkning nr. 301, s. 12 ff. (Svennevig nr. 729).

5. Årsberetning fra Statens Administrationsråd for 1968–69, s. 53.

april 1969. Fra 1. maj s.å. blev behandlingen af de sager om fuldbyrdelsen af kriminalretlige retsfølger, der hidtil havde hørt under departementets 6. kontor, overført til direktoratet, dog bortset fra afgørelser om ophold på hospital for sindslidende eller inddragelse under åndssvageforsorg. Det medførte, at alle sager vedrørende benådning eller udsættelse af straffuldbyrdelse, både med hensyn til frihedsstraf og bøder, blev samlet under direktoratet⁶.

Direktoratet blev nu organiseret i fire kontorer. Kontoret for arbejdsdrift gik op i 3. kontor, der også fik fængselsvæsenets bygnings- og økonomivæsen fra 1. kontor. 1. og 2. kontor fik stort set samme sagområde som hidtil, idet dog det nye 4. kontor fik generelle sager om fangernes (nu: de indsattes) retsstilling og behandling tillige med kriminalstatistik, kriminologisk forskning, internationalt samarbejde, informationsvirksomhed m.v. Der udnævntes igen en direktør. Det blev kontorchef i departementet Lars Nordskov Nielsen, der senere blev Folketingets ombudsmand. Det var første gang, der blev udnævnt en direktør, der ikke havde en virksomhed i fængselsvæsenet bag sig.

Fra 1. april 1973 overtog Justitsministeriet tilsynet med betinget dømte og prøveløsladte. Dette var hidtil varetaget af Dansk Forsorgsselskab, der i formen var et privat velgørende selskab, men støttet af og nøje samarbejdende med fængselsvæsenet. Selskabet var dannet i 1951 ved sammenslutning af flere private foreninger, hvis oprindelse til dels lå mere end 100 år tilbage, og hvis formål var, hvad man med et nutidigt ord vil kalde resocialisering af personer, der var dømt i kriminelle sager.

I 1971 var der blevet nedsat en arbejdsgruppe med den opgave at afgive indstilling om den fremtidige fordeling af arbejdsopgaverne mellem forsorgsselskabet og fængselsvæsenet. I betænkningen, der kom i 1972⁷, var et flertal af den mening, at samtlige Dansk Forsorgsselskabs funktioner burde overgå til staten. Dette blev gennemført ved lov nr. 114 af 28. februar 1973, som fik enstemmig tilslutning i Folketinget. Det var i folketingsudvalget den almindelige opfattelse, at kriminalforsorgen er et socialt anliggende, og at man på længere sigt burde overveje at integrere kriminalforsorgen i socialforsorgen⁸.

Ved cirkulæreskrivelse af 20. februar 1973⁹ ændrede direktoratet

6. Justitsmin. 6. kt. 1969 nr. 946–31.

7. Betænkning afgivet af arbejdsgruppen vedrørende den fremtidige fordeling af arbejdsopgaverne på kriminalforsorgens område mellem dansk forsorgsselskab og fængselsvæsenet, betænkning 631, Kbh. 1972. (Svennevig nr. 2619).

8. Folketingstidende 1972/73, tillæg B, sp. 703 f. Justitsmin. L. A 1972 nr. 20002–177.

9. Dir. f. fængselsv. 1. kt. 1972 nr. 227.

pr. 1. april s.å. navn til Direktoratet for Kriminalforsorgen som følge af, at dets opgaver ikke længere var begrænset til straffuldbyrdelse. Man skelnede herefter mellem kriminalforsorg i anstalter og kriminalforsorg i frihed.

Direktoratet blev organiseret i to afdelinger, en administrativ afdeling (A) og en behandlingsafdeling (B). Den administrative afdeling omfatter to ekspeditionskontorer, løn- og regnskabskontoret samt kriminalforsorgens personaleskole. De to ekspeditionskontorers sagområde svarer nærmest til, hvad der tidligere lå under 1. og 3. kontor. Behandlingsafdelingen har tre ekspeditionskontorer. Dens sagområde er det, der nu betegnes som klientellet, et udtryk der hentyder til, at opgaven nu omfatter andet og mere end de indsatte.

17. Justitsministeriets forhold til politiet

Det danske justitsministerium adskiller sig i en bestemt henseende fra ministerier af samme navn i de fleste europæiske lande, nemlig ved at have politivæsenet under sit ressort. Det almindeligste er, at politivæsenet hører under det ministerium, der varetager almindelige indenrigske styringsanliggender, altså det der i Danmark hedder Indenrigsministeriet og i udlandet kendes under navne som Home Office, Ministère de l'Intérieur, Ministerium des Innern osv.

I Norge og Sverige sorterer politiet også under de respektive justitsministerier. Dette har ikke nogen specifik nordisk baggrund. I Norge, der har haft et justits- og politidepartement fra oprettelsen af den norske centraladministration, må det betragtes som en arv fra fællesskabet med Danmark, en afspejling af Danske Kancellis ressort. I Sverige er det derimod noget helt nyt. Indtil 1966 sorterede politivæsenet under inrikesdepartementet, men blev i forbindelse med, at det hidtil kommunale politi blev statsligt, overført til justitiedepartementet.

Da der mod slutningen af den danske enevælde kom overvejelser i gang om at indføre et ministerialsystem i stedet for de bestående regeringskollegier, var der tanker fremme om at anbringe justitsvæsenet og den udøvende politimagt i hver sit ministerium. Dette var uden tilknytning til den liberale doktrin om retsplejens adskillelse fra forvaltningen. Ved justitsvæsen forstod man dengang ikke kun retspleje i nutidens forstand, men hele det kompleks af privilegier, fundatser, adkomster m.v., som legitimerede det daværende samfunds sociale struktur og desuden indebar, at en del samfundsfunktioner var økonomisk selv bærende. Uden for dette stod den materielle ordenshåndhævelse, politiet. Ordet betegnede dengang sam-

fundsordenen som sådan («god skik og politi«¹), ikke blot den ordenshåndhævende myndighed.

I et udkast til et ministerialsystem, udarbejdet 1841 på foranledning af gehejmestatsminister og præsident for Det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli, Otto Moltke², opereres dels med et justits-, kirke- og undervisningsministerium, dels med et indenrigs- og politiministerium. Som ressort for det første nævnes foruden den borgerlige og kriminelle retspleje bl.a. følgende saggrupper: umyndige, hypotekvæsen, konfirmation af testamenter, opretholdelse af len og fideikommiser, benådningssager, stands- og korporationsprivilegier, patronatsrettigheder, kirkelig formue og indkomst, klostre og milde stiftelser, universitet, museer, lærde skoler og folkeskoler. Til indenrigs- og politiministeriet vilde man derimod henlægge de såkaldte regiminalsager, hvorved man forstod landsherrens (statens) umiddelbare og diskretionære magtudøvelse.

Ved Justitsministeriets oprettelse kom dette synspunkt ikke i betragtning. Som tidligere vist gav spørgsmålet om sagfordelingen mellem Justitsministeriet og Indenrigsministeriet anledning til meningsudvekslinger, men på intet tidspunkt kom det på tale at udskille politisager fra Justitsministeriet. Tværtimod blev det anset for en af dette ministeriums vigtigste opgaver at gennemføre den adskillelse af retspleje og forvaltning, som man ventede, den kommende grundlov ville give løfte om³. Der gik mange år, inden retsplejereformen blev gennemført, men hverken før eller siden synes det at have været betragtet som en konsekvens af den, at politi og retsvæsen ikke kunne høre under samme ministerium.

Derimod har i nyere tid spørgsmålet om politiets organisation og dets placering i forhold til Justitsministeriet ofte været genstand for debat. Da Justitsministeriet blev oprettet, var situationen den, at det vel var staten, der udøvede politimyndigheden gennem amtmænd og retsbetjente, i København gennem en politidirektør, men politiet som sådant var kommunalt. Der fandtes altså ikke et for hele landet fælles politikorps.

Ved lov nr. 105 af 13. marts 1911 oprettedes et statspoliti, hvis opgave skulle være at bistå de lokale politimyndigheder uden for København i sager, de ikke selv kunne klare, især med hensyn til kriminel efterforskning. I de følgende år blev det hyppigt overvejet, om hele politivæsenet (og i den forbindelse også arresthusene) burde overtages af staten, og i bekræftende fald på hvilken måde et statsligt

1. Danske Lov 3–4–5.

2. Betænkninger fra Christian VIIIs tid om styrelsen af det danske monarki, Kbh. 1969, s. 41 ff.

3. Således Algreen-Ussing i responsum af 9.9.1848, se foran s. 19.

Det kommunale politi – »panserbasserne« – var indtil omlægningen af politiet i 1938 et karakteristisk indslag i de danske byers gadebilleder. Deres blanke hjelme gav anledning til udtrykket »Det lyner«, som angav, at politiet nærmede sig. Billedet viser nysgerrige, som samler sig om det hestetrukne salatfad ved en arrestation i Gammel Mønt i København ca. 1908. – Foto i Kgl. Bibl.

enhedspoliti skulle organiseres. I en kommission, der nedsattes i 1925, fremkom forslag om oprettelse af et enhedspoliti, ledet af en generaldirektør, der skulle stå umiddelbart under justitsministeren, altså en ordning, der mindede om den, der i 1910 var blevet gennemført for fængselsvæsenet⁴.

Der var imidlertid politiske betænkeligheder ved at opgive den kommunale indflydelse på politivæsenet og den selvstændighed for de lokale politikmyndigheder, som dette indebar. Først ved lov nr. 166 af 18. maj 1937 om politiets og arresthusvæsenets ordning m.v. blev alt politi i Danmark forenet i ét korps under en rigspolitichef. Det nye embede blev dog ikke ministerumiddelbart. Rigspolitichefen

4. Betænkning fra den ved Justitsministeriets Skrivelse nedsatte Kommission til Overvejelse af, hvorvidt der er Grund til at ændre den bestaaende Ordning af Landets Politi, 1926. (Svennevig nr. 521).

blev ikke øverstkommanderende for hele politikvæsenet. Han blev politikorpsets personalechef, og der skete en udbygning af de opgaver, statspolitiet hidtil havde haft: bistand til lokale politimyndigheder, tilsyn med udlændinge, efterretningstjeneste m.v. Med hensyn til den eksekutive politimyndighed skete ingen væsentlige ændringer. Den udøvedes af justitsministeren gennem ministeriets departement efter omstændighederne direkte over for rigspolitichefen eller direkte over for Københavns politidirektør og de lokale politimestre.

Efter krigen har spørgsmålet om politiets stilling i det administrative system påny været genstand for overvejelser. Forvaltningskommissionen af 1946 beskæftigede sig især med den dobbelte sagsbehandling, der i mange tilfælde fandt sted dels i Justitsministeriet, dels ved rigspolitichefembedet. Kommissionens flertal var af den anskuelse, at dette kunne forebygges ved enten i Justitsministeriet at oprette et særligt departement for politikvæsen eller at oprette et ministerumiddelbart generaldirektorat for politikvæsenet. Der var ingen stor forskel på disse alternative løsninger, men et generaldirektorat ville formentlig i sin personelle struktur blive mere etatspræget end et departement. Der blev i kommissionen også peget på den mulighed at bevare den bestående ordening, men således at rigspolitichefens kompetence blev udvidet. Kommissionens flertal foretrak direktoratsordningen, men fandt sig ikke kompetent til i enkeltheder at stille forslag om dens opbygning⁵.

Dette gav anledning til, at Justitsministeriet ved skrivelse af 12. maj 1950 nedsatte et udvalg med den opgave at overveje mulighederne for gennemførelse af en ændring af politiets ledelse, »således at de funktioner, som i øjeblikket er henlagt til justitsministeriet og rigspolitichefembedet, samles enten ved oprettelsen af et særligt departement under justitsministeriet eller et generaldirektorat eller ved udvidelse af rigspolitichefens kompetence«.

Udvalget fik 12 medlemmer, alle tjenestemænd. Formanden var landsdommer. Halvdelen af medlemmerne var repræsentanter for politiets personaleorganisationer. Ialt 8 af medlemmerne var polititjenestemænd. Hertil kom, foruden formanden, en statsadvokat, en embedsmand fra Justitsministeriet og en fra Finansministeriet.

Dette udvalg tog enigt afstand fra forslaget om at oprette et generaldirektorat for politiet, uagtet denne ordening havde mange administrative og økonomiske fortrin. Over for disse fordele fandt udvalget, at en række »samfundsmæssige modhensyn« måtte til-

5. Forvaltningskommissionens 4. betænkning, s. 148. (Svennevig nr. 721). Rigspolitiet er behandlet i flere af kommissionens betænkninger, se emnelisten i 9. betænkning, s. 149 f.

lægges afgørende betydning. Herom hedder det i udvalgets betænkning⁶:

»Som forbillede for et direktorat for politiet nævner forvaltningskommissionens politiuvalg de eksisterende 3 generaldirektorater for statsbanerne, post- og telegrafvæsenet og toldvæsenet.

Efter nærværende udvalgs opfattelse kan man imidlertid ikke sammenligne de nævnte generaldirektorater med politiet. Dette har til opgave at opretholde sikkerhed, fred og orden i samfundet og virker iøvrigt på utallige områder som et organ for den udøvende magt overfor borgerne. I modsætning hertil varetager generaldirektoraterne skarpt afgrænsede, ofte rent økonomiske områder og griber ikke på samme omfattende måde som politiet ind overfor borgerne i deres daglige tilværelse.

Det er udvalgets opfattelse, at den i henhold til retsplejelovens § 114, stk. 1, nu gældende ordning, hvorefter politimestrene og politidirektøren har den selvstændige ledelse af kredsens politi, skaber baggrunden for det bedst mulige forhold mellem det lokale politi og befolkningen, men det er samtidig nærværende udvalgs opfattelse, at der vil være fare for, at denne selvstændighed ikke vil kunne bevares under et direktorat, idet dette i kraft af hele sin struktur vil være mere tilbøjelig til at modvirke decentralisation og til at gribe ind i enkeltheder end et departement, der i højere grad vil være tilbøjelig til at administrere ud fra generelle synspunkter.

Da det dernæst må forventes, at såvel generaldirektøren som den overvejende del af personalet i direktoratet bliver tjenestemænd med politimæssig uddannelse, må man regne med muligheden af, at generaldirektoratet efter en kortere årrækkes forløb udvikler sig til at blive eksponent for politiets ønsker, og de bevilgende myndigheder vil da i højere grad end under den nuværende ordning komme til at stå overfor politimæssige ønsker og krav, der ikke er tilstrækkelig koordineret med de almindelige statslige og samfundsmæssige hensyn.

I det hele finder udvalget, at det er en uheldig følge af gennemførelsen af en direktoratsordning, at politiet ikke kommer til at stå under tilsyn af et af politiet uafhængigt administrativt organ, idet bibeholdelsen af et sådant uafhængigt organ efter udvalgets opfattelse er af meget stor betydning for bevarelsen af befolkningens tillid til politiet.

Også i forhold til justitsministeren finder udvalget en direktoratsordning uheldig, idet generaldirektøren, der er og nødvendigvis må føle sig som politiets leder, til en vis grad selv må afgøre, i hvilket omfang han vil forelægge sager for ministeren, da der ikke vil kunne gives faste regler herfor. Hertil kommer, at justitsministeren i almindelighed næppe vil have et sådant kendskab til politiforhold, at han vil have mulighed for sagligt at vurdere generaldirektørens synspunkter.

I modsætning hertil har ministeren såvel under den nuværende ordning som under en departementsordning hele ministeriet som sit sekretariat og departementschefen som sin hjælper og rådgiver, ligesom han først får sagen forelagt, efter at den har været undergivet sædvanlig departemental behandling.

Udvalget ser det derfor – i forhold til ministeren – som en særlig mangel ved direktoratsordningen, at generaldirektøren ved kun at beskæftige sig med politikvæsenet vil blive stærkt præget af politimæssige synspunkter. «

Et flertal i udvalget gik ind for at samle politiledelsen i et ministerielt departement, således at rigspolitichefembedet nedlagdes, dels for at imødekomme kritikken af den administrative dobbeltbehandling, dels

6. Betænkning fra det ved justitsministeriets skrivelse af 12. maj 1950 nedsatte udvalg til overvejelse af muligheden for gennemførelsen af en ændring af politiets øverste ledelse, betænkning nr. 10, Kbh. 1951. (Svennevig nr. 536). Det citerede findes s. 68 f.

fordi der ikke herskede fuldstændig klarhed om rigspolitichefembedets kompetence. Et mindretal ville i hovedsagen beholde den bestående ordening, hvilket også blev resultatet. Der blev ikke taget noget initiativ til at ændre den i retsplejeloven fastlagte bestemmelse om politimyndighedens udøvelse.

Hvad der i denne forbindelse især har interesse, er den forskellige holdning fængselsetaten og politietaten har taget til deres styringsproblemer. Fængselsvæsenet (kriminalgforsorgen) har lagt vægt på at have en etatspræget departemental styrelse. Det har politiet ikke ønsket, uagtet det er en langt større etat. Begge væsener er instrumenter for samfundets fysiske magt, men mens det er et mindretal af borgerne, der kommer i kontakt med fængselsvæsenet, kommer alle borgere i kontakt med politiet. I et samfund, hvor borgernes individuelle frihed prioriteres højt, medfører det problemer, som ikke kun er etatsfaglige. Man har derfor bevidst valgt ikke at etablere en faglig politistyreelse med maksimal administrativ selvstændighed.

Foruden politiet kan retspleje og familieret betragtes som Justitsministeriets centrale forretningsområde gennem hele den tid, det har eksisteret. På andre områder har der været bevægelse og udskiftning. De sager, der som foran nævnt var indbefattet i det videre justitsbegreb, er for det meste bortfaldet eller afgivet til andre ministerier. Den grænse mellem Justitsministeriet og Indenrigsministeriet, man forhandlede sig frem til i 1848, er siden blevet flyttet ved afgivelse af saggrupper fra Justitsministeriet. I de enkelte tilfælde har motivet oftest været at tilvejebringe ministerier af passende størrelse, men valget af områder, der flyttedes, kan afspejle træk af samfundets udvikling. Det gælder således sundhedsvæsenet, der ved ministeriets oprettelse endnu havde et stærkt præg af politimæssige sikkerhedsforanstaltninger. En kommission, der i 1856 blev nedsat med henblik på en reform af den centrale og lokale sundhedsadministration, blev kaldt sundhedspolitikkommissionen. I 1924, da sundhedsvæsenet kom under Indenrigsministeriet, havde det forlængst fået en helt anden placering i den offentlige bevidsthed. Noget tilsvarende kan iagttages ved afgivelse af sagområder til Kulturministeriet efter dets oprettelse i 1961. Justitsministeriets sikkerhedsopgaver har forskudt sig. Nu er færdselssikkerheden en opgave, der har vokset sig stor nok til at udgøre en afdeling i ministeriet på lige fod med dets historiske forretningsområde.

Den tredje afdeling, Lovafdelingen, er nok en nydannelse, men er vokset ud af endnu en af Justitsministeriets historiske opgaver: at yde lovteknisk bistand til andre ministerier. Allerede Tage Algreen-Ussing forudså i 1848, at der »idelig i de under de øvrige Ministerierenhørende Sager (vil) blive Spørgsmaal om at indhente Justitsmini-

steriets Betænkning paa Grund af den Indflydelse, som paatænkte Foranstaltninger og Lovgivningsarbejder under disse ville have paa Justitsvæsenet og Politivæsenet i Almindelighed«. Og når et ministerium var i tvivl om, hvorvidt en foranstaltning kunne gennemføres administrativt eller krævede lovhjemmel, kunne man altid spørge Justitsministeriet.

Justitsministeriets Arkiv

1. Indledning

Justitsministeriets arkiv fra 1848 til 1967 består af en række selvstændige arkivfonds. I 1968 indførtes et nyt arkivsystem, omfattende hele Justitsministeriets departement.

I det foregående er redegjort for ministeriets organisatoriske udvikling i henseende til departementer og kontorer. For arkivdannelsen er det i hovedsagen kun kontorerne, der har interesse. Justitsministeriets arkiv består fortrinsvis af arkivfonds, der er blevet til inden for et bestemt kontor. Der findes enkelte realrækker af arkivalier, hvor et bestemt sagområde har været grundlag for arkivdannelsen, f.eks. Færøsager og benådningssager, uanset at disse sager til forskellig tid har været behandlet i forskellige kontorer. Men som helhed kan det fastslås, at Justitsministeriets arkiv består af et antal kontorarkiver, hver for sig indeholdende, hvad der til enhver tid har været behandlet i det pågældende kontor. Der findes i perioden 1848–1967 ingen arkivalier, der kan siges at have hele ministeriet som proveniens.

De fleste kontorer under Justitsministeriet har været identificeret ved et nummer (1. kontor, 2. kontor osv.). Man har fulgt det formelle princip at lade kontorets nummer være bestemmende for proveniens. Da 3. kontor i 1947 deltes i to, der blev til 5. og 6. kontor, startedes der nye arkivrækker for disse kontorer. Samtidig deltes 2. kontor, hvorved der opstod et nyt 3. kontor, der ikke havde nogen realforbindelse med det tidligere 3. kontor. Men arkivalisk udgør det gamle og det nye 3. kontor én fælles række. Justitsministeriets 3. kontors arkiv består med andre ord af de arkivalier, der er dannet i et kontor, der til enhver tid er betegnet som ministeriets tredje.

Det arkivsystem, der indførtes i 1968, er bygget på en decimalklassificering af hele det sagområde, der hører under Justitsministeriets departement. Herefter er kontorerne ophørt med at være selvstændigt arkivdannende i traditionel forstand. De enkelte kontorer journaliserer fremdeles selv de sager, de behandler, men det sker inden for et integreret sagligt system, og ved den endelige arkivering vil arkivalierne blive opstillet som ét arkivfond.

Justitsministeriet havde i begyndelsen visse »randområder«, hvis arkiver i nærværende fremstilling ikke vil blive betragtet som en del af ministeriets arkiv. Det gælder således brandforsikringskontorernes arkiver¹ og de fra Danske Kancelli overtagne revisionskontorers

1. Vejledende Arkivregistraturer I, 1943, s. 135–43. Se foran s. 29 f.

arkiver². Arkivalierne fra Islandske departement, som fra 1855 til 1874 var en del af Justitsministeriet, forbigås også her. De fleste af dette departements arkivalier befinder sig i Reykjavik³. Arkivalier vedrørende fængselsvæsenets overbestyrelse, som siden Justitsministeriets oprettelse har været underlagt dettes minister, vil blive behandlet særskilt nedenfor.

Næsten alle Justitsministeriets arkivalier fra perioden 1848–1967 er afleveret til Rigsarkivet. En fortegnelse over disse arkivalier findes nedenfor s. 138 ff.

2. Journalsystemet 1848–1967

I denne periode består Justitsministeriets departements arkiv som nævnt af en række selvstændige arkivfunds. Disse består hver for sig helt overvejende af visse faste rækker: forestillinger, registranter, brevbøger (kopibøger), brevregistre, journaler med registre og journalsager. Næsten al ministeriets korrespondance ligger som journalsager. Udtagne sager, de såkaldte »skabssager«, forekommer dog i ældre tid i et vist omfang, se nedenfor s. 111 f.

I Justitsministeriet benyttedes til og med 1967 det journalsystem, der kaldes kancellisystemet. Dettets principper er beskrevet i »Ministerielle arkiver. Grundtræk af deres opbygning« og »Kancellisystemet«, begge udarbejdet på Rigsarkivets 2. afdeling. Heraf vil også fremgå, at sagshenlæggelsen ikke er foregået på samme måde hele perioden igennem. I begyndelsen var den udgående ekspedition, som den manifesterede sig i henholdsvis registrant (registrantsager) og brevbog (brevsager), bestemmende for henlæggelsen. Først på et senere tidspunkt gik man over til at henlægge efter journalnummer, hvorefter Rigsarkivet omlagde de tidligere årgange, således at disse også kom til at ligge efter journalnummer.

Fra Danske Kancelli har Justitsministeriet arvet den ejendommelighed, at hvert kontor fører sin egen række *forestillinger*. Det normale er, at hvert regeringsorgan (kollegier, senere ministerier) har én række af forestillinger til kongen, der er fælles for alle kontorer. Forestillingsprotokollerne fremkommer ved indbinding af de forestillinger (indstillinger), der har været forelagt kongen og er modtaget tilbage forsynet med den originale kongelige resolution. De er ordnet kronologisk efter resolutionernes dato.

Forestillingsprotokoller i Justitsministeriet er velforsynede med

2. Samlest. s. 130 ff. Se foran s. 25 f.

3. Adalgeir Kristjánsson, Aflevering af arkivalier vedrørende Island fra Rigsarkivet i København i året 1928, Nordiske arkivstudier, 1977, s. 253–62. Se foran s. 24 og 32 ff.

fuldt alfabetiserede registre, og der vil næsten altid på en forestilling være noteret journalnummeret på den sag, den vedrører. Har man datoen for en kgl. resolution, f.eks. stadfæstelse af et lovforslag eller udnævnelse af en embedsmand, er forestillingen et sikkert hjælpemiddel til lokalisering af den pågældende sag.

Registranten er en kopibog for de såkaldte kgl. ekspeditioner. Herved forstås ikke blot ekspeditioner, der kræver kongens underskrift, men også sådanne, som ministeren er bemyndiget til med sin egen underskrift at meddele på kongens vegne. Sådanne bemyndigelser var i brug allerede under enevælden og blev især benyttet ved bevillinger, dispensationer o.l., som var af den natur, at de altid blev givet, når visse betingelser var opfyldt. Efter indførelsen af ansvarligt ministerstyre i 1848 er sondringen mellem afgørelser, der træffes af kongen personlig, af ministeren på kongens vegne, eller af ministeren på egne vegne udelukkende en formalitet, som dog stadig holdes i hævd. Fra et arkivalisk synspunkt har disse formaliteter interesse på grund af deres heuristiske betydning⁴.

De kongelige ekspeditioner adskiller sig fra almindelige breve ved en fuldstændig ensartethed i formuleringen indenfor hver kategori af sager. De udfærdiges som regel på blanketter, hvor det meste af teksten er trykt og kun dato, modtagerens navn og måske enkelte andre ting er tilføjet i skrift. I vore dage sker det naturligvis ved maskinskrivning, således at en genpart indsættes i registranten. Før skrivemaskinen blev almindelig, betjente man sig i registranten af et omfattende system af forkortelser og symboler, hvis formål var at undgå afskrivning af den omstændelige blankettekst. Denne kan f.eks. være erstattet med en streg med et tal over, der enten henviser til det nummer i registranten, under hvilket den pågældende blanket første gang optræder i årgangen, og hvor den gengives udførligere, eller til et nummer i en blanketsamling, der er indhæftet foran i bindet. Siden 1914 består registranterne af blanketgenparter.

Også registranterne er velforsynet med registre, der både har realrubra og personrubra. Visse realrubra har et stort antal henvisninger, f.eks. når der henvises til samtlige tilfælde, hvor en bestemt slags bevillinger er registreret, men samtidig er der henvisning fra navnet på hver enkelt, der har modtaget en bevilling. Indførslerne er nummereret fortløbende, men som regel henviser registrene ikke til disse numre, men til registrantens foliering, dvs. nummerering af protokollens blade, ikke af dens sider (paginering). Da indførslerne er kronologiske, kan man, hvis man kender datoen for den pågæl-

4. Heuristik er en disciplin i arkivlæren, der handler om metoder til at finde bestemte dokumenter i systematisk opbyggede arkiver. Se »Vejledning i arkivheuristik«, 2. udgave, 1979.

dende ekspedition, umiddelbart slå den op, dog sommetider med noget besvær på grund af tilbøjeligheden til at samle et stort antal ekspeditioner på en enkelt dato. Indførslerne i registranten er for det meste forsynet med den pågældende sags journalnummer.

Brugen af registranternes registre forudsætter et vist kendskab til tidens lovsprog og foretrukne stikord, hvorom der ikke kan gives nogen generel vejledning. Som eksempel kan nævnes, at bevillinger til at afholde lotteri skal søges under stikordet »bortlodninger«.

Det er ovenfor antydnet, hvilke slags afgørelser man kan vente at finde i forestillingsprotokoller og registranter. Her skal tilføjes nogle oplysninger om, hvad man *ikke* kan finde i disse protokoller. Det gælder alle afgørelser, der ikke skal fremtræde som kongelige, f.eks. ansættelse i stillinger under en vis klasse, overvejelser om lovforslag, hvis forelæggelse i Rigsdagen/Folketinget er blevet opgivet, fortolkninger af gældende lov, men fremfor alt alle sager, der er endt med afslag. De kongelige ekspeditioner er kun positive. Ønsker man at undersøge Justitsministeriets bevillingspraksis på et bestemt område, må man være opmærksom på, at alle negative afgørelser kun har sat sig spor i journalsagerne.

Brevbøgerne (kopibøgerne) indeholder kronologisk ordnede, årgangsvis nummererede, kopier af samtlige skrivelser, udgået fra det pågældende kontor. Oprindeligt indførtes de ved afskrivning efter de koncepter, der benyttedes ved renskrivningen. (Se herom »Ministerielle arkiver. Grundtræk af deres opbygning«). I 1880 indførte Justitsministeriets 1. og 2. kontor kopipressen. Skrivemaskinen blev i 1. kontor taget i brug 1901 og i 2. kontor 1906, men det tog nogle år, inden den blev enerådende i brevskrivningen.

I hele perioden udgjorde brevregistrene i 1. kontor selvstændige bind, nu opstillet i en række for sig efter kopibøgerne. I 2. kontor var brevregistrene i begyndelsen indhæftet i brevbøgerne, men fra 1880 udgjorde de også her selvstændige bind. Brevregistrene er fortrinsvis korrespondentregistre, dvs. at der normalt skal slås op på brevmodtagerne, der ofte vil være en amtmand, selvom meddelelsen er bestemt for en privat person i det pågældende amt.

Registrene er ikke fuldt alfabetiserede. Henvisningerne er opdelt efter forbogstavet i korrespondenternes efternavne, men indenfor hvert bogstav i kronologisk rækkefølge. I visse tilfælde føres private personer i én kolonne, institutioner og embeder i en anden. Myndigheder, med hvilke ministeriet korresponderede særlig hyppigt, f.eks. andre ministerier, amterne, udskrivningskredsene m.v., har egne registerrubra. Ofte er brevregistret indenfor en årgang inddelt i kronologiske sektioner (f.eks. halvår). Ved hver indførsel i brevregistret noteres en kort antydning af brevets indhold samt brevnummer

og sagens journalnummer. Har man i et af Justitsministeriets brevregistre lokaliseret et brev, vil man som regel umiddelbart kunne finde de pågældende sagsakter.

I *journalerne* registreres alle indgåede og udgåede skrivelser på den måde, at alt hvad der betragtes som hørende til samme sag, registreres under samme journalnummer, der noteres på de pågældende aktstykker. Aktstykker med samme journalnummer udgør en materiel arkivenhed, en journalsag. Forholdet mellem journal og journalsag kan sammenlignes med forholdet mellem en postering i et regnskab og det dertil hørende bilag.

I *journalerne* indførtes alle nye sager på første ledige nummer i den rækkefølge, hvori de opstod. Under hvert nummer indførtes en sagesekstrakt, som er en meget kort angivelse af indholdet i det aktstykke, der startede sagen. Den oplyser som regel kun navnet på den person eller institution, hvis skrivelse har medført, at sagen oprettes, samt en oplysning om emnet i ganske få ord.

Hver journalside er som regel delt i to rubrikker med hver sit nummer. I hvert journalnummers rubrik noteredes, hvad der passede i sagen, uanset om behandlingen fortsatte i næste eller et senere kalenderår. Det var ofte en skønssag, om en skrivelse gav anledning til oprettelse af en ny sag, eller om man fandt, at den havde så megen tilknytning til en tidligere oprettet sag, at den kunne ekspederes på dennes nummer.

På den tid, da Justitsministeriet blev oprettet, var *journalindførslerne* udførlige. Man kan ikke blot se, hvad sagen drejer sig om, men også summarisk hvordan den forløb og hvilket udfald den fik. Kgl. resolutioner blev i deres fulde ordlyd noteret i journalen. Breve og kgl. ekspeditioner blev indført med nummer eller dato, men ikke med årstal. I de fleste tilfælde var årstallet det samme som *journalårgangens*, men i større sager må man af noteringernes rækkefølge slutte sig til, om ekspeditionen er foretaget i et senere kalenderår.

Journalindførslerne blev med tiden stadig knappere. Efterhånden oplyste de intet om sagernes forløb og indskrænkede sig til en simpel registrering af ind- og udgående post.

Fra kancelliet overtog Justitsministeriet den skik at betegne en *journalårgang* med et bogstav i stedet for årstallet. Der anvendtes 26 af alfabetets bogstaver (J, W og Å benyttedes ikke). Efter 26 år begyndte man forfra. Et journalnummer betegnet som C 1200 kan tilhøre årgangene 1850, 1876, 1902, 1928 og 1954. Som regel vil sagens omstændigheder udelukke en forveksling med 26 år ældre eller yngre sager, men en nøjagtig årgangsplacering forudsætter kendskab til alfabetets anvendelse som kronologisk række. Det er kun i 1. og 2. kontor, årgangene har været betegnet på denne måde.

2. kontor gik bort fra det ved århundredskiftet og betegnede herefter sine journalnumre på sædvanlig måde, f.eks. 1902 nr. 1200 eller 1200/1902. Men i 1. kontor brugtes årgangsbogstaver til og med 1967, da Justitsministeriets departement fik et nyt fælles journalsystem. S. 163 findes en nøgle til omsætning af årgangsbogstaver til årstal. Ved ompakninger er journalsagerne blevet stemplet med årstal, men man vil ofte støde på renvojer⁵ og andre henvisninger, der alene har årgangsbogstav.

Oprindelig fik journalsagerne fortløbende numre i den rækkefølge, de blev oprettet, men i begyndelsen af dette århundrede begynder Justitsministeriet at operere med *hovednumre*, *faste numre* og *reserverede nummerrækker*. Se herom »Kancellisystemet«. Formålet med disse nummersystemer var at holde ensartede sager samlet i fortløbende rækker, f.eks. navnesager, skilsmissesager, fri proces-bevillinger m.v. Ofte er det sager af meget ringe betydning, der fik faste numre, f.eks. fremsendelse af blanketter til overøvrigheder. Kriteriet var udelukkende, at det drejede sig om, hvad vi nu kalder enstypesager.

Efterhånden kom en meget stor del af Justitsministeriets sager til at ligge på faste numre med undernumre. Til faste numre benyttedes som regel de laveste numre, således at den almindelige fortløbende række af journalnumre først begyndte efter disse.

Sager på faste numre er som regel ikke indført i journalregistret. Der vil i nogle tilfælde foran i vedkommende journalbind være en fortegnelse over, hvilke faste numre der er anvendt. Hvor antallet af sager på et fast nummer er meget stort, kan der være ført specielle registre for dem, næsten altid personregistre.

Faste numre optræder første gang i 1906 (1. kontor). Ved eftersøgning i Justitsministeriets journaler siden da bør man først undersøge, om den sag man har brug for hører til en saggruppe, der har fast nummer.

I dette århundrede er det hyppigt sket, at sagområder er flyttet fra ét kontor til et andet. Som regel beholder de sager, der ved flytningen var under behandling, de journalnumre de fik i det kontor, hvor de blev startet. Men breve, der afgår i sådanne sager, indføres efter flytningen i det nye kontors kopibog.

Der var fuldstændig *arkivkontinuitet fra Danske kancelli til de kontorer*, Justitsministeriet overtog fra dette. I kontorteknisk henseende-skete der ingen forandring fra den 4. til den 5. april 1848. Men senere omordninger har skabt nogle problemer, først og fremmest

5. Af fransk renvoi = tilbagesendelse, henvisning. Krydshenvisninger mellem to eller flere journalnumre.

den foran s. 106 omtalte omlægning af brev- og registrantsager til journalsager. Som skæringsdato ved omlægningen valgte man 1. april 1848. Det betød, at sager, der var journaliseret *før* 1. januar 1848, men først afsluttet *efter* 1. april s.å., arkivalsk set blev hjemløse. Der var ikke plads til dem i kancelliets rækker af registrant- og brevsager, der som nævnt er lukket med udgangen af marts 1848. De kunne heller ikke gøres til journalsager i Justitsministeriet, hvis første årgang er 1848. De blev opstillet for sig selv under betegnelser som »registrantsager, breve m.v. 1848 ff«.

Kontinuiteten fra Danske Kancellis departementer er således: 2. departements kontor fortsatte i Justitsministeriets 1. kontor. 3. departements kontor blev til det, der fra april 1848 og året ud kaldtes Justitsministeriets 2. departement, men derefter gik over til at blive Indenrigsministeriets kontor for kommune- og næringssager. 4. departements kontor fortsatte i det, der senere blev kaldt Justitsministeriets 2. kontor.

I Justitsministeriets 1. kontor begynder forestillingerne for 1848 med nr. 106. De første 105 numre er indbundet særskilt og står i kancelliets 2. departements arkiv. Derimod startede kontoret den 5. april 1848 en ny registrant med egen nummerrække. Der er for hele 1848 kun én brevbog, begyndende i kancelliets 2. departement og fortsat i ministeriets 1. kontor, i hvis arkiv den står. Også 2. departements journal, hvis årgangsbogstav var Y, videreførtes i ministeriets 1. kontor, men kun til 31. maj 1848. Ved den s. 16 omtalte omordning af sagerne mellem ministeriets 1. og 2. departement pr. 1. juni 1848 oprettedes en ny journal, der fik årgangsbogstav A. Ministeriets 1. departements kontor har derfor to rækker journalsager for 1848, nemlig en Y-række indeholdende ekspeditioner afsluttet efter 1. april 1848, for så vidt sagerne er startet i tiden 1. januar – 31. maj, samt en A-række indeholdende sager startet i perioden juni-december 1848. Det samme er tilfældet i ministeriets 2. departement, der som nævnt gik over til Indenrigsministeriet.

I ministeriets 2. kontor (kancelliets 4. departement) nummereredes forestillingerne for 1848 forfra efter kancelliets ophævelse. Kontorets sagområde gav anledning til så få registrantsager, at hvert registrantbind omfatter flere årgange. Et registrantbind blev taget i brug i 1846 og videreførtes til og med 1851. Det er opstillet som det sidste i rækken af Danske Kancellis 4. departements registrarer. Journal og brevbog for hele 1848 er derimod opstillet i Justitsministeriets 2. kontors arkiv. Kontoret benyttede Y-journalen i hele 1848, hvorefter en ny bogstavsrække startede i 1849 begyndende med B, så 1. og 2. kontors bogstavsrække kom til at løbe parallelt.

Langt hovedparten af Justitsministeriets sager ligger på journal-

nummer og kan lokaliseres ved hjælp af protokolrækkerne. Men fra kancelliet havde Justitsministeriet arvet et begreb, der kaldes »*skabssager*«, nu kaldet »Diverse sager«. Ordet skabssager hentyder til den måde, de blev opbevaret på, jfr. »Kancellisystemet«. Det er som regel journaliserede sager, der er henlagt uden for de almindelige rækker, antagelig fordi der har været en praktisk interesse i at holde dem samlede. I en del tilfælde vil der i journalen være noteret »samles«, men i øvrigt kan man ikke regne med, at det i journalen vil være oplyst, om en sag ligger som »skabssag«, og det er ikke muligt at opstille noget almindeligt kriterium for, hvilke sager der ligger på denne måde. En del arkivalier i denne gruppe er ministerielle kommissioners arkiver, som ikke formelt er integreret i journal-systemet. Der findes en samtidig ført registratur over skabssager i 1. kontor. Den er dog ikke umiddelbart anvendelig, idet en del tidligere skabssager er lagt »på plads« blandt journalsagerne.

Den fælles oprindelse fra Danske Kancelli har medført, at visse ældre hjælpemidler er fælles for 1. og 2. kontor. Det gælder således *visdomsbøger*⁶. Indtil 1880erne videreførtes en visdomsbog, kaldet Publica nr. 2, påbegyndt i kancelliet 1807. Den er tillige med sin forgænger optaget i Vejledende Arkivregistraturer I som A 39 og 40. På 2. afdeling findes en visdomsbog for hver af kontorerne løbende fra 1880erne til 1930erne. Desuden findes en legatbog fra 1890erne til 1930erne og en protokol »Danske Bestillinger« fra ca. 1900–1925. Den sidste er en fortegnelse over embedsudnævnelser, beskikkelser m.v. og slutter sig til de i Vejledende Arkivregistraturer I, A 13–15, anførte protokoller. Om andre lignende hjælpemidler er det sammesteds nævnt, at de er fortsat i Justitsministeriet, således A 7 a, 31 og 62.

Endnu skal nævnes tre protokolrækker, der til forskellig tid har været ført i Justitsministeriets kontorer.

Ældst er *underskriftsbøgerne* (egl. underskrivelsesbøger). De findes tilbage til 1670 og er kronologiske fortegnelser over kgl. ekspeditioner⁷. I Justitsministeriets tid, hvor de findes til og med 1860, kan de betragtes som et kronologisk register til registranten.

Også *resolutionslister* er en række, der stammer fra kancelliet, hvor de dog er kasseret⁸. I disse indførtes i kronologisk rækkefølge de afgørelser, der blev truffet i kontorets sager, i den ordlyd, hvori de var indført i journalen. Ved længere resolutionstekster nøjedes man

6. Alfabetisk ført årgangsløst realregister til vigtigere journalsager, især sådanne som har været normgivende.

7. P. A. Heiberg, Udkast til en Skildring af Forretningsgangen og Bogføringen ved Danske Kancelli 1670–1848, Kbh. 1977, s. 8 og 143.

8. Sammet. s. 141.

ofte med en henvisning til journalen, markeret med et »v.J.«, dvs. vide Journalen. Sageres journalnummer er anført, ligeledes initialer for referent (sagsbehandler). Det er med hensyn til sidstnævnte oplysning, de har betydning nu.

Kontrolbøger er et langt nyere fænomen. De ældste synes at være kasseret. Fra 1. kontor er de således kun afleveret fra og med 1939. Men de omtales i 3. betænkning fra Administrationskommissionen af 1923⁹, hvor det bemærkes, at resolutionslisten må anses for overflødig, idet den gennem kontrolbogen muliggjorte kontrol er fyldestgørende, eventuelt ved en mindre forandring af denne. Der blev truffet aftale med ministeriets kontorer om, at resolutionslisten afskaffedes.

Kontrolbøger er årgangsvis nummererede fortegnelser over indkomne skrivelser. De oplyser, hvilket nummer skrivelsen er journaliseret på, hvem der har fået den til behandling, samt hvornår og under hvilket brevnummer skrivelsen er blevet besvaret. Kontrolbøgerne tjener til at sikre, at alle skrivelser bliver besvaret (restancekontrol). På de indkomne breve noteres det nummer, de har fået i kontrolbogen. Det samme anføres på koncepten til besvarelsen. Sådanne numre forekommer første gang i sagerne fra 1. kontor i 1896 og fra 2. kontor i 1906. Det må antages, at kontrolbøgerne da er blevet indført, og når de for en lang årrække ikke er blevet bevaret, skyldes det muligvis, at de har været betragtet som et uofficielt internt hjælpemiddel, der ikke var en del af selve arkivet. Kontrolbøgerne har imidlertid interesse på grund af deres oplysninger om, hvilke medarbejdere de enkelte skrivelser har været overgivet til behandling.

9. Administrationskommissionens 3. betænkning, 1925, s. 270.

231

Almindeligst Forestilling

angaaende

Justitsministeriets Omorganisation,
 indstillingen om at indføre
 Forsikringsloven i 3 Dec 1848

Fredrich R

Afgivet ved ved Renset Major
 i den allersidste Rindgaaelse af 24^{de}
 p. M. en almindelig Befalelse, hvor-
 ved den omhandlede Sag er foretaget
 mellem de foretagne Ministerier,
 Ved sig nu ikke indlader at undersøge
 om det er foretaget ved Renset Major
 R. i den allersidste Rindgaaelse om
 deling af Sagen med Justitsministeriets
 indre Organisation.

At det dog, ved sig nu
 ved det foretagne indre Justitsmini-
 steriets Indre Departement med den
 allersidste Rindgaaelse, navnlig at
 Sagen den nævnte Indtægtspro-
 portion, Mønstre og Udgifter, de
 Afgifter af Kommunalbeskatning og
 det almindelige Indtægtsprocent, om-
 gaar til Indtægtsministeriet.
 Det er derfor blevet afset Justits-

1954

Justitsministeriets 1. kontor. Forestillinger 1848 (t.v.) og 1953 (t.h.).
 Kgl. resolutioner erhverves ved at indgive forestillinger (indstillinger). Formen, der
 stammer fra enevælden, er den samme i 1848 og i 1953. Længe efter enevældens

Justitsministeriets forestilling
om,
at forslag til lov om rigsdagens ombuds-
mand må fremsættes for rigsdagen.

I forfatningskommissionen er udarbej-
det et forslag til lov om rigsdagens om-
budsmand. Efter forslaget skal rigsdagen
vælge en ombudsmand, som på rigsdagens
vegne har indseende med statens civile og
militære forvaltning. Jeg vedlægger et ek-
semplar af dette lovforslag og henviser til
de bemærkninger, der ledsager forslaget.

Andetillægget bifalds

Amalienborg, den 7. februar 1953.

Endskent spørgemålet om lovforslagets
fremsættelse for rigsdagen efter de galden-
de regler egner sig til behandling i Stats-
rådet, tillader jeg mig dog under hensyn
til den betydning, det vil have, at lov-
forslaget snarest fremsættes for rigsdag-
en, at forelægge sagen for Deres Majestæt
udenfor Staterådet, idet tilføjes, at den
senere vil blive forelagt Deres Majestæt
til bekræftelse i Staterådet.

Under henvisning til foranetående
tillader jeg mig at indstille:

At det måtte behage Deres Majestæt
at bifalde, at forslag til lov om
rigsdagens ombudsmand må fremsættes
for rigsdagen i dennes indeværende
samling.

JUSTITSMINISTERIET, den 5. februar 1953.

Allerunderdanigst

M. G. A. K. Jensen;

Fr. Jensen

A 1775

bortfald indeholdt forestillinger til kongen udførlige begrundelser for den resolution, det indstilledes til kongen at afgive. Nu er de kgl. forestillinger ret kortfattede.

Lignepaar ?
 Gjernst (- 2833)

N° 2836.

G^o 6597.

Ecl. 33.66.

Gjööding, Karen Marie, født Andersen.

Ekte, Bevilling til at adoptere Anders

Kristian Gjööding.

Chr. IX

Opd. af efterboen (Fid.) af Peter Hol i under Rode Amt inde N. L.
 Noorvigst. for den allersind. for andregald, at sin søn og søster
 Linn eller Linnemønstre, i Linnestad for begald til sig sin søst.
 Mindebeholdning Anders Kristian Gjööding søn af Gjøjn Klavs Gjöö-
 ding og søster Margrethe Mathine f. Andersen, f. i Allens i under
 forsamlet Amt d. 2/10 1886 og død i Linnestad d. 14/11 1887.
 Jernst ? - jernst ? - adoptere barn. — — — jernst
 jernst i Ros efter jernst søn jernst eget barn, dog at alle
 lovefulde Adoptionsbørn med Lignepaar. at disse søn over sin
 efterboenskab, som sin mindebeholdning for god.

Lignepaar ? — Adoptionsbørn ? — Arvint.

Gjernst (- 2833).

N° 2837.

G^o 7156.

Ecl. 33.66.

Petersen, Rasmus, Høstmand, og

Kirsten Karoline Kirstine, født Nielsen.

Bevilling til at adoptere Mary Kirstine
 Hansen.

Chr. IX

Opd. af efterboen (Fid.) af Rode jernst i under Rode Amt
 inde N. L. Jernst ? — Jernst Mary Kirstine Hansen

Justitsministeriets I. kontor. Registrant 1904.

Registranten er en kopibog for kgl. ekspeditioner, der som regel udfærdiges på trykte blanketter, udfyldt med navn, dato og eventuelle særlige omstændigheder ved ekspeditionen. Den trykte tekst markeres i registranten med en streg og et tal, der viser, under hvilket nummer hele teksten kan ses.

København
4 1852

560. Adh. til Maj. indt. og af Maj. J.M. til
Kgl. Hof. Land, forri af Kgl. Kommand. af
København, Holsten, København, for and
om ad Kgl. Hof. for for Kgl. Hof. af J. J. J.
København og København af 11. Maj 1852 indt. til
af 1846, alle kan her, det K. J. J. J. J. J.
v. S. for Land, der her: Kgl. Hof. af 315, og for
for Kgl. Hof. her Kgl. Hof. J. J. J. J. J.

København
4 1852

561. Post 50 p. Maj. for Maj. indt. og af
indt. Kgl. Hof. og Kgl. Hof. for Kgl. Hof.
for Kgl. Hof. Maj. Hof. til Kgl. - 50 -
- Kgl. Hof. for Kgl. Hof. - 14 - 12/
- Kgl. Hof. for Kgl. Hof. - 3 -
- Kgl. Hof. for Kgl. Hof. - 1 - 48 -
- Kgl. Hof. for Kgl. Hof. - 55 - 4 -

Indt. = 129 = 64

indt. Kgl. Hof. indt. Kgl. Hof. for Kgl. Hof.
indt. Kgl. Hof. indt. Kgl. Hof. for Kgl. Hof.
indt. Kgl. Hof. indt. Kgl. Hof. for Kgl. Hof.
indt. Kgl. Hof. indt. Kgl. Hof. for Kgl. Hof.

København
4 1852

5612. Adh. til Maj. indt. og af Maj. J.M. til
Kgl. Hof. Land, forri af Kgl. Kommand. af
København, Holsten, København, for and
om ad Kgl. Hof. for for Kgl. Hof. af J. J. J.
København og København af 11. Maj 1852 indt. til
af 1846, alle kan her, det K. J. J. J. J. J.
v. S. for Land, der her: Kgl. Hof. af 315, og for
for Kgl. Hof. her Kgl. Hof. J. J. J. J. J.

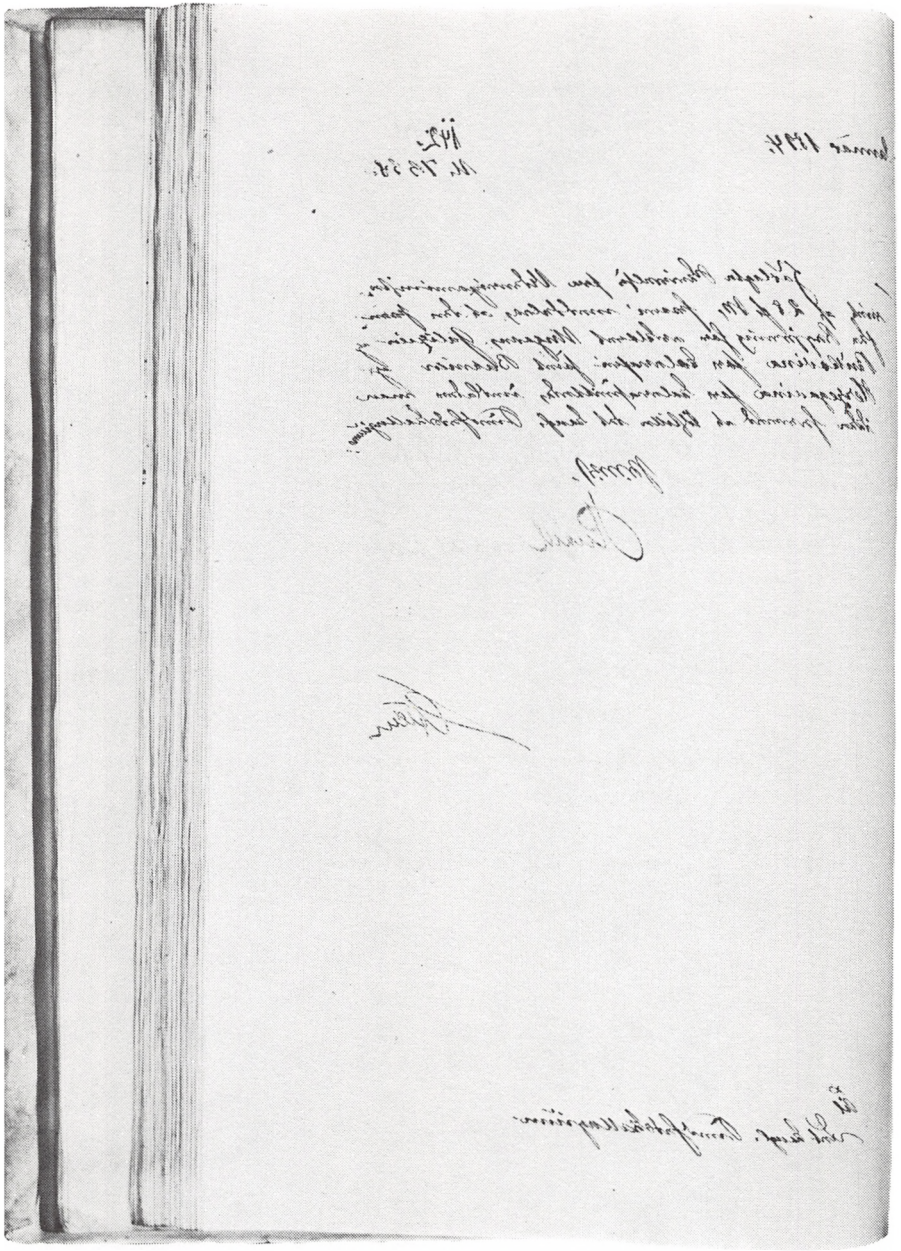
København
4 1852

5613. Indt. til Maj. indt. og af Maj. J.M. til
Kgl. Hof. Land, forri af Kgl. Kommand. af
København, Holsten, København, for and
om ad Kgl. Hof. for for Kgl. Hof. af J. J. J.
København og København af 11. Maj 1852 indt. til
af 1846, alle kan her, det K. J. J. J. J. J.
v. S. for Land, der her: Kgl. Hof. af 315, og for
for Kgl. Hof. her Kgl. Hof. J. J. J. J. J.

København
4 1852

5614. Indt. til Maj. indt. og af Maj. J.M. til
Kgl. Hof. Land, forri af Kgl. Kommand. af
København, Holsten, København, for and
om ad Kgl. Hof. for for Kgl. Hof. af J. J. J.
København og København af 11. Maj 1852 indt. til
af 1846, alle kan her, det K. J. J. J. J. J.
v. S. for Land, der her: Kgl. Hof. af 315, og for
for Kgl. Hof. her Kgl. Hof. J. J. J. J. J.

Justitsministeriets I. kontor. Kopibog 1852.
De udgående breves tekst blev afskrevet efter de rettede og godkendte koncepter. Der
anvendtes mange forkortelser. Kopierne konfereredes normalt ikke, hvorfor uoverens-
stemmelser med originalerne forekommer.

Justitsministeriets 1. kontor. Kopibog 1894.
Fuldstændig overensstemmelse mellem original og tekst opnåedes med kopipressen, der samtidig var arbejdsbesparende. Kopien fremstilledes ved, at et ark fugtigt silkepapir pressesedes over det renskrevne og underskrevne brev. Kontaktkopien blev naturligvis i

179

179

[Faint, mirrored handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

1.

spejlskrift (t.v.). Kopien skal læses på bagsiden gennem silkepapiet (t.h.) Som det ses, går meget af læseligheden tabt, men er aftrykket tydeligt, kan man læse det ved hjælp af et spejl.

	Mt.	
9.	6/3	1854 und Henrik Lauritsen Christopher Bergsøe — Maribus Ok. 7 Mt. L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
10.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
11.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
12.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
13.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
14.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
15.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
16.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
17.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
18.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
19.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
20.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
21.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
22.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
23.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
24.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
25.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
26.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
27.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
28.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
29.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —
30.	6/4	1855 L. O. f. H. og Maribus fortællinger om Omsættelsen. 9 Mt/10. —

Justitsministeriets I. kontor. Journaler 1855 (t.v.) og 1955 (t.h.).
 De to journalsider har mange lighedspunkter, men i 1855 kunne man i hovedtræk aflæse af journalen, hvad der var passeret i sagen. I 1955 kan man kun se, med hvem og hvornår der var korresponderet. Bemærk renvoyer (henvisninger til andre sager) i venstre margin ved de to nederste sager. De to øverste journalindførsler er meget

		15/6.
✓ 994	Foreningen af Politimestre i Danmark	18/6. lvs.
	Fordegnelse over blodtrykkes medlemmer.	
		4/6.
✓ 995	Yusleministeren P.	15/6 lvs
2.57.1124		1952 4. kbr. 11.12
6. kbr.	forslag til	14/1. lvs
376	lønningeloven	Økonomi- og arbejdsmin. 7-2
1955	(lønans. for vrede og vækstenformænd)	12/12. lvs.
IV		4 kbr. 12-12
55-243		13. Tillægsunders. 4. kbr.
g/392		4 kbr. 20/23
		21/5. 11.0.0
		Økonomi- og arbejdsmin. 5-7
		4. kbr. 4-8
		9 maj. 8873
27 nov: 23892	1/6. lvs	10/5. videnskabs. lit. 2. kbr.
4 kbr. 27-28	4 kbr. 26-28	Revis. i Odense 24. 20/10
4 kbr. 17 18	1/9. videre lit. 2. kbr.	Revis. i Odense 25 20/10
27 dec: 28729	1/8. lvs 14. 11. X	26 okt: 21493 + i. u. 19
1957 4 kbr. 18-21	2 kbr. 21-23	27/10. lvs. + i. u. 15/11
Økonomi- og arbejdsmin. 20/11	27/6. Henlægges	Dominiforeningen 8-12
25/11: lvs. lvs.	4 kbr. 20-21	Økonomi- og arbejdsmin. 14-15
23/11: afg. lit. 4. kbr.	25/11: lvs.	24 nov: 25611
4 kbr. 19-19		27 nov: 23762 lvs/567a
4. kbr. 6-7		
Dom. arena 5-76		

kortfattede. Den fra 1855 er en rutinesag (indbringelse af en justitssag for Højesteret). Der er noteret kgl. ekspedition og brev. Sag nr. 994 fra 1955 er til orientering og gav ikke anledning til at foretage noget. Dette markeredes med forkortelsen lvs (»lægges ved sagen«).

3. De enkelte kontorers arkiver

Som nævnt udgør hvert justitsministerielt kontors arkiv et selvstændigt arkivfond. Arven fra Danske Kancelli og en tradition for konsekvent arkivforvaltning har medført, at de enkelte kontorers arkiver trods deres indbyrdes uafhængighed har udviklet sig ret ensartet. De heuristiske problemer ved deres benyttelse kan i det væsentlige beskrives under ét, således som det er gjort i det foregående kapitel. Der forekommer dog i hvert kontor særegne mindre arkivdannelser.

I Justitsministeriets 1. kontor findes en række indbundne *Originale love og plakater 1848–1924*, som også fandtes i Danske Kancelli¹⁰. De aktstykker, kongen underskriver, er enten stilet til en bestemt modtager, f.eks. udnævnelse til et embede. I så fald bliver det originale dokument tilstillet den pågældende. Eller også er de som f.eks. love stilet til alle. Så forbliver de i ministeriet og bekendtgøres ved trykken, siden 1871 i Lovtidende. Sædvanligvis findes de indbundet i forestillingsprotokollerne som bilag til forestillingen om deres stadfæstelse. Men i Danske Kancelli og Justitsministeriet har man altså i en vis periode holdt dem i en særlig række, som i øvrigt ikke har nogen praktisk betydning, da man altid vil søge lovttekster i de trykte udgaver.

Blanketregnskaber (-sager) er en række i 1. kontor, der ligeledes stammer fra Danske Kancelli¹¹. Det er regnskaber med bilag for de gebyrer, der betales for bevillinger ang. skilsmisse, adoption, skiftebehandling, proklamata, navneforandring m.v., der udleveres gennem overøvrighederne. Bevillingerne udfærdiges på blanketter, som overøvrighederne modtager fra Justitsministeriet, og for hvilke de kvartalsvis aflægger gebyrregnskab til ministeriet. Der er ikke kun tale om en regnskabsmæssig revision, men også om en kontrol med den måde bevillingsmyndigheden administreres på. For hver bevilling indsendes derfor de relevante aktstykker, således at man af blanketsagerne kan se, på hvilket grundlag bevillingerne er givet.

Til og med 1947 forblev blanketsagerne efter endt revision i Justitsministeriet og afleveredes til Rigsarkivet. Fra og med januar kvartal 1948 blev de sendt tilbage til overøvrighederne, hvorfra de afleveres til landsarkiverne¹².

Som hjælpemiddel til orientering i blanketsagerne findes til og med 1869 ekstraktprotokoller, til dels med registre. Efter 1870

10. Vejledende Arkivregistraturer I, 1943, s. 90.

11. Sammet. s. xli og 86. P. A. Heiberg s. 143 f.

12. Justitsmin. 1.kt. 1946 nr. V 2719. Cirkulære af 8.4.1948.

benyttes de indsendte regnskaber som indgang til sagerne. Regnskaberne er årgangsvis indbundet. I hver årgang er regnskaberne ordnet efter overøvrigheder og inden for disse i kvartaler. I kvartalsregnskaberne er bevillingerne inddelt efter deres art (skilsmisse, separation, adoption m.v.). Et løbenummer henviser til sagens plads i pakken. For at finde en blanketsag skal man vide, af hvilken overøvrighed og i hvilket kvartal den pågældende bevilling er udstedt.

Blanketsagerne er altså egentlig ikke ministerielle sager. Hvis en overøvrighed fandt det nødvendigt at spørge Justitsministeriet til råds, inden en bevilling blev meddelt eller afslået, vil der i 1. kontors arkiv være en journalsag om dette.

Testamentprotokoller er også fortsættelse af en række i Danske Kancelli¹³. Protokollerne, der er forsynet med navneregistre, består af indbundne genparter af kgl. ad mandatum konfirmerede testamenter, ægtepagter, interessentskabskontrakter, fundatser, gavebreve og fledføringskontrakter¹⁴. Ved ansøgning om kgl. konfirmation indsendtes de pågældende dokumenter i to eksemplarer. Det ene tilbagesendtes med konfirmationsdokumentet, af hvilket en kopi indførtes i registranten. Kopieksemplaret af det konfirmerede dokument blev indsat i testamentprotokollen. Den skal således betragtes som et bilag til registranten, analogt med den foran omtalte række af originale love og bekendtgørelser. Fra 1925 blev genparterne indbundet i selve registranten som bilag til konfirmationerne, en fremgangsmåde der først blev mulig, da man gik bort fra at føre registranten som protokol og i stedet dannede den af blanketgenparter, jfr. foran s. 107.

Konfirmationssagerne er en følge af den gamle skik, at kgl. privilegier, bevillinger, bestallinger m.v. skulle fornyes ved en ny konges tronbestigelse. Det medførte bl.a., at alle embedsmænd måtte indsende deres embedsbestallinger, hvilket registreredes i en konfirmationsjournal. Dette skete ved Frederik 7.s tronbestigelse i 1848 og Christian 9.s i 1863. Det var naturligvis en ren formalitet, og ved Frederik 8.s tronbestigelse i 1906 nøjedes man med ved bekendtgørelse nr. 99 af 6. april s.å. under ét at forny alle bestallinger og bevillinger. Bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at man efter helstatsforfatningens gennemførelse i 1855 ønskede at understrege embedsmændenes loyalitetsforhold til denne ved gennem kgl. åbent brev af 28. januar 1856 at begære bestallinger og bevillinger indsendt til konfirmation på samme måde som ved et tronskifte.

13. Vejledende Arkivregistratur I, 1943, s. 85. P. A. Heiberg s. 143.

14. I ældre ret en form for frivillig umyndiggørelse, hvorved en person, der på grund af alder, sygdom o.l. ikke kunne klare sig selv, overdrog sin formue til en anden, under hvis husstand og værg han blev optaget for livstid. Kontrakter om fledføring skulle tinglyses.

Retsplejereformkontoret, der bestod 1916–20, var som nævnt s. 47 en afdeling af 1. kontor med den opgave at forberede og gennemføre retsplejeloven. Afdelingen havde egen arkivdannelse med brevbog, journal og journalsager, men ikke forestillingsprotokol og registrant. Journalsagerne er ikke årgangsordnede, men nummereret fortløbende i hele den periode, afdelingen eksisterede. Sagerne betegnedes med RR foran journalnummeret.

Navneanmeldelsesprotokol og navneanmeldelser er opstået som følge af lov nr. 89 af 22. april 1904 om navneforandring, der gav adgang til, når visse betingelser var opfyldt, at anmelde et slægtsnavn til Justitsministeriet med den virkning, at det ikke senere kunne antages af andre uden samtykke fra bærerne af det pågældende navn. Navneanmeldelserne ligger i den rækkefølge, i hvilken de blev medtaget, og der er ikke til Rigsarkivet afleveret noget register. Om registre over navne se nedenfor s. 132f.

Justitsministeriets *2. departements ekspeditionskontor 1848* er som tidligere omtalt en forløber for Indenrigsministeriets kontor for kommune- og nærings-sager. Dets registrant, brevbog, journal og journalsager er opstillet i forbindelse med dette. Mindre korrekt er det, at også kontorets forestillingsprotokol er opstillet i forbindelse med Indenrigsministeriets række af forestillinger. I dette ministerium fik man, i modsætning til Justitsministeriet, én fælles række af forestillinger for hele ministeriet. Indenrigsministeriets forestillinger er arkivalsk en fortsættelse af Rentekammerets danske forestillinger.

Justitsministeriets *2. kontor*, som til og med 1854 kaldtes 3. departements kontor, var arkivalsk en fortsættelse af kancelliets 4. departement. Først da det i 1906 fik tilført større sagområder fra 1. kontor, bl.a. sundhedssager, skete der ændringer i dets arkivsystem. I 1907 opdeltes journalen i nummersektioner svarende til en tredeling af kontorets sagområde, nemlig lens-sager (L), udskrivningssager (U) og andre sager (A). L-journalen har numrene 1–1.500 og 6.501–7.500 i ét bind, U-journalen numrene 1.501–3.000 og 7.501–8.000 i ét bind, A-journalen numrene 3.001–4.500 i ét bind og numrene 4.501–6.500 og 8.001–8.364 i et andet bind. Journalnumrene udgør altså ikke en fortløbende række. Journalsagerne er derimod henlagt i nummerorden uden hensyn til numrenes fordeling på journalbindene. Nummerfordelingen var ikke den samme i hver årgang, men sektionstaverne findes på journalbindenes ryg. Hver journalsektion har eget register.

At denne kombination af forskellige nummersektioner i samme journalbind var mulig, skyldtes at journalerne blev ført i foreløbig

indbinding. Når året var gået, blev journalarkene sorteret efter de tre journalsektioner inden den endelige indbinding¹⁵.

Brevbogen har selvstændige nummerrækker for hver journalsektion med egne brevregistre. Brevbøgerne er ligesom journalerne mærket L, U eller A, som må tilføjes brevnummeret, hvis dette skal være entydigt.

Denne ordning bortfaldt efter 1914, da udskrivningssager overførtes til Indenrigsministeriet og lenssagerne til det nyoprettede lenskontor, jfr. foran s. 41ff¹⁶. Herefter blev rækken af journalnumre fortløbende, bortset fra hovednumre, og der blev kun én række brevnumre.

Under 1. verdenskrig blev anvendelse af *pas* ved ophold i udlandet et problem af hidtil ukendt omfang. I 1918 udskiltes i 2. kontors journal hovednumrene 33–35 til et særligt journalbind med titlen *pasjournal*, hvortil sluttede sig et særligt brevregister. De pågældende journalsager ligger dog sammen med kontorets andre sager, og fra brevregistret for passager henvises til kontorets almindelige kopibog. Med oprettelsen af 3. kontor i 1919 overførtes passagerne til dette kontor.

I 1947 afgav 2. kontor en del af sit sagområde til det da nydannede 3. kontor. Herefter kom 2. kontors journal til udelukkende at bestå af hovednumre med 114 som højeste nummer. Der førtes ikke længere almindeligt journalregister, men særregistre til de større hovednumre.

Fra 2. kontor er afleveret en *Registratur* 1905–14. Det er en journal for revision af regnskaber vedrørende legater, stiftelser o.l. Endvidere *Ekspeditionslisten* 1915–38, som er kronologiske fortegnelser over kgl. ekspeditioner. De kan sammenlignes med de ældre underskrivelsesbøger.

Justitsministeriets 3. kontor begyndte sin virksomhed nytår 1919, men fik først egen journal fra 1. februar, bortset fra den allerede udsondrede *pasjournal*. Brevbogen for 1919 omfatter også januar måned, men bortset fra passagerne indeholder den kun skrivelser i sager, der er journaliseret i 2. kontor. Passagerne fortsatte i 3. kontor med en særlig journal omfattende hovednumrene 34 og 35. Hovednummer 34 vedrørte udenlandske pas, 35 danske pas. Mængden af passager toppede i 1919, da de udgjorde 16 hyldemeter. I 1920 kom de ned på 10 m, i 1921 på 5 m, i 1922 på 3 m og i 1923 på 1 m. Fra 1924 indgik passagerens hovednumre i 3. kontors almindelige journal.

15. Administrationskommissionens 3. betænkning s. 269 f.

16. Om lenssagerens henlæggelse se Birgit Bjerre Jensen i Arkiv 3. bd. 1971 s. 223–41.

Sagerne er derimod opstillet som en særskilt række til og med 1940, hvorefter de indgik i kontorets almindelige række af journalsager. Hovednumrene var stadig de samme. Til passagerne hører to navnekartoteker til henholdsvis 34- og 35-sager.

I 1946 deltes 3. kontor i to afdelinger, betegnet A og B (se foran s. 63). Forestillinger og registrant for 1946 var fælles, men hver afdeling fik sin egen journal og brevbog. De numre, der var hovednumre, blev delt mellem de to afdelinger. Fra 1947 blev de to afdelinger nye selvstændige kontorer, kaldet 5. og 6. kontor. Passagerne gik med de samme hovednumre via 3. kontor A over i 5. kontor.

I stedet dannedes et helt *nyt 3. kontor*, fortrinsvis ved deling af 2. kontor. Det nye 3. kontor opererede ligesom 2. kontor fortrinsvis med hovednumre, til hvilke der lavedes særregistre, hvis antallet af undernumre var særlig stort. Efter hovednumrene kom en række af fortløbende numre, som regel kun nogle få hundrede. De kunne være delt i sektioner med hver sit register. Et fælles journalregister fandtes ikke. I 3. kontors journal for 1948 var de fortløbende numre fordelt således: 110–215 Alm. forhold (en diverse-gruppe), 301–387 Retslægevæsen, sindssyge, åndssvage, lig, 501–678 brandvæsen, bygningsvæsen m.v. Intervallerne i nummerrækkerne betyder, at man ved årets begyndelse havde sikret sig, at der var numre nok til rådighed. Hvis man forregnede sig, så der blev brug for flere numre end forudset, oprettede man en journal for »hjælpenumre«.

Et 4. kontor har eksisteret i to perioder, første gang 1921–24, anden gang fra 1939, se foran s. 47, 52, 60f.

Det første 4. kontor, som trådte i virksomhed fra årets begyndelse 1921, var til dels en videreførelse af det foran omtalte retsplejereformkontor. Kontoret blev også kaldt retsplejekontoret, og på dets sager findes et R foran journalnummeret. Journalsystemet er årgangsordnet. Noget rent retsplejekontor var det dog ikke. Det havde f.eks. også sager om brandvæsen og den offentlige børneopdragelse (der senere kom under Socialministeriet). Kontoret nedlagdes i 1924. Dets sidste brev afgik 22. maj 1924.

Da et 4. kontor genoprettedes i 1939, blev det mere udpræget retsplejens kontor, men senere omlægninger af sagområder gav det en ligeså blandet karakter som de øvrige kontorer i ministeriet. En særlig stor saggruppe i det nye 4. kontor var sager om bevilling til fri proces og til anke til tredje instans – det der i statskalenderen kaldes »de til den borgerlige retspleje hørende bevillinger«. Fra 1951 blev disse sager samlet på hovednummer 300, der udgjorde et journalbind for sig med særregister. Fra 1958 bestod 4. kontors journal af tre

bind, hvoraf det første indeholdt hovednumre 1–99, det andet diverse journalsager på numre fra 100 til 500 og det tredje sager om anke og fri proces ført på journalnumre fra 501 og fremefter.

Sager om bevilling af fri proces og anke til tredje instans fylder temmelig meget. Der vil rimeligvis før eller senere blive spørgsmål om deres kassation. Afgørelserne i de enkelte tilfælde vil kunne findes i kopibogen. I så fald er det af stor betydning, at disse sager fra og med 1951 ligger samlet. Fra tiden før vil det muligvis kræve for meget arbejde at udtage dem til kassation.

5. kontor trådte i 1947 i funktion som en fortsættelse af 3. kontor A med bevarelse af en del af dettes hovednumre, herunder 34 og 35 for passager. Fra 1954 dannede to nye hovednumre, 36 (indsamlinger) og 37 (bortlodninger), et særligt journalbind. Fra 1950 fandtes også et særligt journalbind for sager vedrørende kontorhold og politikasser (fra 1960 politisager). Her benyttedes numrene over 100 som hovednumre for politikredse, således at hovednummerets to sidste cifre svarer til politikredsens nummer. Kontorets almindelige journalsager begynder først med 300.

6. kontor videreførte fra 1947 de sager, der i 1946 var udsondret som 3. kontor B. Dets vigtigste sagerområde blev anklagemyndigheden, politiets efterretningstjeneste, psykopater, ligbrænding, obduktion og benådning, det sidste dog ikke i kontorets almindelige journal (hvorom senere).

Blandt hovednumrene bemærkes 12 med overskriften »vidneafhøringer«. Det drejer sig om vidneafhøringer i udlandet til brug ved danske domstole eller afhøring i Danmark til brug for udenlandsk myndighed. Under dette nummer kørtes også bødeinddrivelse og forkyndelse af stævning og dom i udlandet. Denne sidste kategori blev efterhånden dominerende, så vidneafhøringer fik et eget nyt hovednummer: 10.

En omfattende saggruppe i 6. kontor var spørgsmålet om generhvervelse af borgerlige rettigheder, der var mistet ved en straffedom. Den tidligere betegnelse for dette var æresoprejsning, der i 6. kontor fik hovednummer 33. Denne saggruppe uddøde efterhånden, fordi lovgivningen ophævede de generelle rettighedsfortabende virkninger af straffedomme. Men straffelovstillæggene af 1945 vedrørende landsforræderi m.v. genindførte rettighedsfortabende virkninger af straffedomme, hvilket medførte at 6. kontor fik en saggruppe, der kaldtes »generhvervelse af rettigheder« med hovednumrene 36 og 38, det sidste vistnok en følge af lov nr. 224 af 27. maj 1950 om visse domfældtes generhvervelse af rettigheder. Fra midten af 1950erne

udvikler gruppe 36 sig til fortrinsvis at vedrøre udstedelse af straffeattester.

Fra 1952 reserveredes i et særligt journalbind hovednumrene 42–50 til forskellige foranstaltninger vedrørende psykopater. Klientsager udgjorde dog en saggruppe udenfor journalsystemet, se nedenfor s. 130f.

Ved en del hovednumre i 6. kontor er det anført, at udgående skrivelser ikke føres i brevregister. Fra 1. marts 1959 gjaldt det alle faste numre. Heller ikke her beskæftiger journalregistret sig med de faste numre, men ved de største af dem er der ført særregistre.

Fra 7. kontor og *lovkontoret* er endnu kun modtaget begrænsede afleveringer, som ikke gør en arkivalsk analyse mulig.

I arkiverne efter *Udskrivningsvæsenets revisionskontor* 1851–1914 og *Justitsministeriets udførselskontor* 1914–21 er næsten alle journalsager kasseret (se s. 136). Derimod er protokolmaterialet bevaret. Vigtigst er de i Udskrivningsvæsenets revisionskontor førte genparter af lægdsrullerne, et meget benyttet hjælpemiddel ved slægtsforskning¹⁷.

4. Arkivfonds uden for kontorsystemet

Justitsministeriets arkiv består som nævnt fortrinsvis af et antal selvstændige arkivfonds, hver for sig dannet i kontorer, der betegnes med et nummer. Der er dog enkelte arkivfonds i ministeriet, der er dannet omkring et sagområde og har bevaret sin selvstændighed, uanset at det ikke hele tiden har hørt under samme kontor.

Et af disse arkivfonds er de såkaldte *Færø-sager*. De hørte under Islandske departement indtil 1875. Som følge deraf hørte de fra 1848 til 1855 under Indenrigsministeriet. Efter oprettelsen af Ministeriet for Island forblev de under Justitsministeriet, det meste af tiden under 2. kontor, men som omtalt foran s. 33f blev Færøsagerne en overgang behandlet i ekspeditionskontoret under Ministeriet for Island. Disse omflytninger fik ingen synderlig indflydelse på arkivdannelsen. Færøsagerne udgør fra 1848 til 1935, da Justitsministeriet ophørte med at være ministerium for færøske anliggender, et konsistent arkivfond.

Udgangspunktet er Rentekammerets ekspeditions- og revisionskontor for islandske, færøske og grønlandske sager. Her førtes én

17. Knud Rasmussen, *Lægdsvæsenet 1788–1914*, Arkiv 1. bd. 1967 s. 168–90.

journal for islandske sager og én for færøske og grønlandske¹⁸. Ved kgl. resolution af 10. november 1848 oprettedes Islandske departement, i hvis ekspeditionskontor der også blev ført én journal for islandske og én for færøske og grønlandske sager.

Disse journaler var ikke årgangsjournaler. Hvert bind omfattede flere år. En ny journal blev taget i brug, når den foregående var udskrevet. Journalerne blev nummereret med arabertal, de færøske efter nogen tid med romertal. De islandske journaler befinder sig nu i Islands nationalarkiv. De færøske journaler var, da rækken sluttede i 1935, nået til nr. XX.

Der var indtil 1858 arkivfællesskab mellem færøske og grønlandske sager (se foran s. 24). Kun den fælles forestillingsprotokol er senere blevet delt. Journalen (»Færø og Grønlands journal«) med tilhørende sager er opstillet blandt Færø-sagerne.

Færø-journalen var fra begyndelsen en rentekammerjournal med journalisering af hver indkommen skrivelse på første ledige nummer, kædenummerering og henlæggelse på sidste nummer i kæden. Men efter at Færøsagerne var kommet under Justitsministeriet, skete der en gradvis overgang til kancellisystemet. Journal IV, der blev taget i brug april 1862, indrettedes som en kancellijournal med kun to numre på hver side, dvs. normalt plads nok til journalisering af korrespondance, der hører til samme sag. Den kumulative sagsdannelse, der er karakteristisk for kammersystemet, har man i en række tilfælde lukket og markeret det i journalen ved en påtegning »ligger her« eller »paa Plads«, selvom der er fremvisning til et senere journalnummer. I disse tilfælde skal fremvisningerne betragtes som renvojer.

Også efter at kancellijournalen var indført, forekom det, hvis pladsen var opbrugt, at en sags fortsættelse henvistes til et senere nummer med vedlægning af aktstykker journaliseret på det tidligere nummer. Men det normale blev nu, at der til hvert journalnummer hører en journalsag udelukkende bestående af aktstykker journaliseret under det pågældende nummer.

Efter at Færø-sagerne i 1855 kom under Justitsministeriet, har der været en Færø-registrant. Bevaret er kun en registrant for perioden 1855–1865 tillige indeholdende grønlandske sager 1855–57. Hvad der er sket med de senere registranter, vides ikke, men at de har eksisteret, fremgår af bevillingskoncepterne, på hvilke der er noteret registrantnumre.

Fra 1921 til 1969 fandtes noget, der kaldtes Justitsministeriets

18. Vejledende Arkivregistraturer XII s. 221–28.

benådningskontor. Der var i ministerialbygningen et lokale, der havde et skilt med denne betegnelse. Et kontor i organisatorisk forstand var der dog ikke tale om. Men der var et specielt referat af benådningssager med ekspedition indenfor et af de bestående kontorer. Ikke alle benådningssager fra denne periode behandledes i Justitsministeriets departement. Benådning af fanger, der var indsat til afsoning i statsfængsel, foregik gennem Direktoratet for Fængselsvæsenet.

Der findes for hele perioden en særskilt benådningsjournal med tilhørende sager. I begyndelsen havde benådningssagerne forestillingsprotokol, registrant, brevregister og kopibog fælles med det kontor, under hvilket de var henlagt: 1921–39 under 3. kontor, 1939–46 under 2. kontor. Men fra 1942 førtes et særligt brevregister for skrivelser hørende til benådningssager, fra 1946 tillige selvstændige forestillingsprotokoller, registranter og kopibøger. Fra 1947 ekspederedes benådningssager gennem 6. kontor.

Fra efterkrigsårene findes to specielle rækker af benådningssager med egne kopibøger og journaler, nemlig *S-sager* og *M-sager*. *S-sager* betyder straffelovstillægssager og vedrører benådning af personer, der var dømt efter de såkaldte landssvigerlove. *M-sager* betyder massebenådningssager. De angår benådning af personer, der var idømt frihedsstraf for mindre alvorlige overtrædelser af krigstidens ekstraordinære lovgivning. Hertil regnes ikke politiske domme fra besættelsestiden, dvs. domme vedrørende krænkelse af besættelsesmagtens interesser. Domfældte i sådanne sager blev sendt til afsoning straks, men retsvirkningerne blev umiddelbart ophævet efter Tysklands kapitulation. Derimod henstod et stort antal mindre frihedsstraffe for overtrædelse af kriselovgivningen, som på grund af fængslernes overfyldning både under og efter besættelsen ikke havde kunnet fuldbyrdes. I cirkulære nr. 195 af 2. juli 1946 erklærede Justitsministeriet at ville søge udvirket betinget eftergivelse af et større antal af sådanne straffe. Ved et nyt cirkulære nr. 303 af 19. juli 1947 blev kredsen af domfældte, der omfattedes af denne »massebenådning« yderligere udvidet.

Da straffeloven af 1930 trådte i kraft 1933, opstod i Justitsministeriet en saggruppe, der kaldes *psykopatsager*. Det er klientsager, hvor hver person, der ved dom var blevet klassificeret som psykopat, fik sit faste dossier. I begyndelsen var psykopatsagerne en nummerserie i 2. kontors journal, men i 1935 oprettedes en speciel journal for psykopater (PS), hvor hver klient fik nummer i en fortløbende række, og hvortil 2. kontors journalsager nr. 311–380 for 1934 overførtes. I 1939 startedes en ny journal med fortløbende faste

numre for hver klient. Hertil overførtes den ældre rækkes sager og fik samme numre, hvorimod numre, der var afsluttet i den ældre journal, blev taget i brug til nye sager. Den ældre journal sluttede med nr. 210. Den nye journal fortsatte til 1959 og sluttede med nr. 1460. På dette tidspunkt overførtes alle ikke afsluttede PS-sager til Direktoratet for fængselsvæsenet.

5. Ikke afleverede arkivalier

Indtil for ca. 10 år siden var Justitsministeriet det ministerium, der hurtigst afleverede sine arkivalier til Rigsarkivet. Hvert kontor afleverede én gang om året en årgang journalsager. Foruden den løbende årgang havde kontorerne kun to eller tre årgange journalsager. Dette gav naturligvis anledning til et meget betydeligt udlån af sager fra Rigsarkivet til brug ved ministeriets sagsbehandling. Det var en af Rigsarkivets opgaver at være fjernarkiv for Justitsministeriet.

Årsagen til dette var, at Rigsarkivets 2. afdeling direkte nedstammer fra Danske Kancellis arkivkontor. Dette kontor blev i 1861 henlagt under Indenrigsministeriet og kaldt »Kongerigets arkivkontor«. I 1869 kom det under Kultusministeriet og indgik 1889 i Rigsarkivet. Men uanset disse omlægninger vedblev Justitsministeriet, som tidligere Danske Kancelli, at aflevere ganske nye sager. Tildels gjaldt dette også kontorer i andre ministerier, som nedstammer fra kancelliet.

I 1968 gik Justitsministeriet over til et nyt journalsystem, som er fælles for hele ministeriet. Hvert kontor har stadig sit eget arkiv, men de fungerer inden for en samlet plan, der medfører, at de enkelte kontorers arkiver ikke længere kan betragtes som selvstændige arkivfunds. De årlige afleveringer er ophørt. Der er endnu (1982) næsten intet afleveret fra Justitsministeriet fra 1968 og fremefter. Det særlige forhold mellem dette ministerium og Rigsarkivet, hvis oprindelse skal søges i Danske Kancellis kontororganisation, eksisterer ikke længere.

Derimod står næsten alle Justitsministeriets arkivalier fra før 1968 på Rigsarkivets hylder. Der er dog visse undtagelser. En del protokoller fra 1960'erne er således endnu ikke afleveret, fordi man stadig har brug for dem i den løbende administration. Men derudover findes der i Justitsministeriet arkivalier, som tildels går ret langt tilbage i tiden, men som af forskellige grunde ikke kan afleveres. Tre sådanne slags arkivalier skal omtales her.

Ved lov nr. 75 af 7. april 1899 om formueforholdet mellem ægtefæller § 9 blev der givet regler om registrering af ægtepagter. Der skulle oprettes et centralt *register for tinglyste ægtepagter*, om hvilke tinglysningsdommerne (retsskriverne) skulle indberette til »Kontoret for registrering af ægtepagter«, adresse: Ministerialbygningen. Dette var ikke et kontor i organisatorisk forstand, men en særskilt kontorfunktion, der blev overdraget ministeriets bogholder. Ægtepagter blev bekendtgjort i Statstidende (indtil 1904 i Berlingske Tidende). I ægtepagtregistret indførtes de tinglyste ægtepagter i et alfabetisk register i protokolform. Der indførtes intet om ægtepagternes indhold, idet registret kun havde til opgave at vise, om og i bekræftende fald i hvilken retskreds og hvornår ægtepagt var oprettet.

Ægtepagtregistret eksisterer fremdeles. I dets kontor opbevares alfabetiske registre siden dets oprettelse. Siden 1926 består det af kartotekskort, der indsendes udfyldte fra dommerkontorerne. Registret omfatter også Færøerne og Grønland. Enhver har ret til at få oplysning fra registret. Tidligere skulle der svares gebyr, men det er nu bortfaldet. Oplysning kan meddeles på telefonisk henvendelse. Bekendtgørelse i Statstidende finder ikke mere sted.

Der er til Rigsarkivet afleveret noget materiale fra ægtepagtregistret. Det gælder således de originale indberetninger fra retskredsene fra tiden, før de blev afgivet på kartotekskort. Endvidere oplæbede udklip af bekendtgørelser i Statstidende (Berlingske Tidende) om tinglyste ægtepagter i tiden 1899–1921. Disse arkivalier kan ikke bruges til noget som helst og kunne uden betænkelighed kasseres.

Justitsministeriet fører et *register over beskyttede og forbeholdte navne*. Det stammer fra den første lov om navneforandring, der kom i 1904 som lov nr. 89 af 22. april. Heri blev der dels givet adgang til at anmelde forbehold af slægtsnavn, hvoraf opstod den s. 124 omtalte saggruppe »navneanmeldelser«. Desuden blev der åbnet adgang til at erhverve nyt slægtsnavn ved navnebevis, forsåvidt det ønskede navn ikke falder ind under lovens bestemmelser om forbeholdte eller beskyttede navne eller af andre grunde ikke kunne godkendes. Navnebevis meddeltes dels af Justitsministeriet, dels af de lokale øvrigheder, siden lov nr. 140 af 17. maj 1961 om personnavne kun af øvrighederne. Men alle navne, der meddeles ved navnebevis, registreres i Justitsministeriet, der årlig udsender en bekendtgørelse om navne, der indenfor et kalenderår er givet ved navnebevis (optages i Lovtidende). I 1970 udsendte Justitsministeriet en fortegnelse over samtlige navne, der er forbeholdt siden 1904-lovens ikrafttræden og indtil udgangen af 1969.

I navneregistret findes også oplysning om navne, som har været ønsket, men ikke er blevet godkendt, f.eks. på grund af anstødelighed eller for stor lighed med beskyttede navne. Derimod registreres bevillinger til ændring af fornavne ikke, idet fornavne ikke kan forbeholdes eller beskyttes.

Der føres i Justitsministeriet en såkaldt »grønne bog«. Det er protokoller indeholdende oplysninger om dommerembedernes normeringsforhold, dommernes bierhverv og øvrige data, kasseeftersyn ved embederne, oplysninger om retsbygninger m.v. med henvisning til ministeriets sager om de registrerede forhold. Den er anlagt ved retsreformen i 1919. Den første »grønne bog« var en protokol med faste blade. Senere er man gået over til skruebind med fortrykte formularer, der udfyldes for hvert embede.

Der findes andre tilsvarende hjælpemidler, hvoraf intet er afleveret til Rigsarkivet, selvom de rækker langt tilbage i tiden. Det skyldes dels, at de ifølge deres formål ikke forældes (som f.eks. registret over forbeholdte og beskyttede navne), dels at de føres over så lange perioder, at udskillelse af dele, der ikke længere har administrativ betydning, er umulig eller i hvert fald vanskelig. Måske har der også været en tilbøjelighed til at betragte sådanne hjælpemidler som noget, der ikke i streng forstand hører med til arkivet.

6. Fængselsvæsenets centralstyres arkiv

Indtil direktoratets oprettelse i 1910 var arkivproduktionen i fængselsvæsenets centralstyre – overinspektoratet 1849–61, fængselskontoret 1861–84, overinspektionen 1884–1910 – særdeles beskedent. Journalsagerne udgør gennemsnitligt 2 à 3 pakker om året.

Fra det første overinspektorat findes tre journalbind: 1849–53, 1854–58 og 1859–62. Her fik de indkomne skrivelser hver sit journalnummer, idet dog skrivelser, der stod i nær forbindelse med en tidligere skrivelse, blev journaliseret på dennes nummer. Der foregik ikke nogen egentlig sagsdannelse. Koncepter til udgående skrivelser er ikke vedlagt. Deres indhold kendes kun fra kopibogen. På indkomne skrivelser, der gav anledning til ekspedition, er noteret »besvaret«, »tilskrevet« eller »kommuniceret« med tilføjelse af dato.

I den første journal (1849–53) er de indkomne skrivelser indført med en fortløbende årgangsløs nummerering. Journalen er forsynet med et register, som dog blot er en sortering af journalindførslerne

på nogle få rubra: Justitsministeriet, de enkelte straffeanstalter og en restgruppe kaldet »Forskellige«.

I de to følgende journaler (1854–58 og 1859–62) er de indkomne skrivelser nummereret kronologisk, oprindeligt i en journalkladde, hvoraf et fragment er bevaret som indlæg til journalen for 1859–62. I den renskrevne journal er indførslerne ikke foretaget i nummerorden, men i sektioner svarende til de rubra, der brugtes i journalen for 1849–53.

Efter at overinspektoratet var ophævet og afløst af et fængselskontor i Justitsministeriet, er koncepter til udgående skrivelser vedlagt de journaliserede indkomne skrivelser. Der indførtes årgangsjournalisering, fra 1862 til 1896 efter finansår, derefter på kalenderår. Koncepter til udgående skrivelser, der ikke var svar på indkomne skrivelser og ikke gav anledning til sådanne, fik ikke journalnummer. De er henlagt efter brevnummer i en samling kaldet Breve 1864–1910.

Indtil 1910 var Justitsministeriets 1. departement fængselsvæsenets øverste myndighed. Overinspektøren, både i perioden 1849–62 og 1884–1910 var en melleminstans. Det gjaldt forsåvidt også Justitsministeriets fængselskontor 1862–84, men da dette var et kontor i ministeriet, foregik sagsbehandlingen ofte uden formel korrespondance.

Overinspektørens (fængselskontorets) vigtigste opgave var dels administrationen af straffeanstalterne, dels tilsynet med de kommunale arresthuse. De såkaldte arrestindberetninger udgør en særlig række uden for journalsagerne. Sager om straffefangere benådning behandlede i ministeriets 1. departement (kontor). Overinspektionens (fængselskontorets) rolle i disse sager bestod kun i »høring«. Sager om opførelse af straffeanstalterne ved Horsens og Vridsløselille udgør en særlig gruppe i fængselsstyrelsens arkiv før 1910.

Oprettelsen af Direktoratet for fængselsvæsenet i 1910 betød, at fængselsvæsenets centralstyre blev en ministerumiddelbar afdeling af Justitsministeriet. I arkivalisk henseende medførte det, at direktoratets ekspeditionskontor, ligesom andre kontorer i Justitsministeriet, fik sin egen forestillingsprotokol og registrant. Alle sager om benådning for og formildelse af straffedomme blev nu ekspederet alene gennem direktoratets ekspeditionskontor.

Direktoratets arkivdannelse minder meget om den, der fandt sted i departementets kontorer. Faste hovednumre indførtes med det samme, til og med 1919 dog med litra og undernumre.

Direktoratets arkiv fik straks et langt større omfang end overinspektionens. Allerede årgang 1911 nåede op på 17 pakker, 1912 på 22. Dets arkivproduktion var dog langt mindre end i noget af departe-

mentets kontorer. Direktoratets arkiv er afleveret frem til omkring 1950. Man overtog ikke departementets tradition for regelmæssig aflevering af sager, der kun var få år gamle.

Direktoratets 2. kontor, oprettet 1945, indførte i 1955 et nyt journalsystem. Kontorets sagområde var fangernes behandling, herunder løsladelse på prøve og benådning. Under det nye system er arkivet delt i to dele, en afdeling for almindelige sager, ordnet efter et decimalsystem (A-planen) og en afdeling for sager vedrørende de enkelte fanger, ordnet efter fangernes fødselsår.

En særlig arkivdannelse fandt sted i forbindelse med administrationen af de lokale arresthuse. Der anvendtes årgangsjournal, hvor hvert arresthus fik et fast nummer og enkeltsagerne betegnedes med litra. Generelle arresthussager har løbende journalnumre.

Om Kontoret for arbejdsdrift hedder det i 3. betænkning fra Administrationskommissionen af 1923 s. 287, at der her anvendes »en Journaliseringsmaade, der nærmest maa sammenstilles med den Journalisering, der anvendes i større Handels- og Fabrikskontorer«. Hovedparten af kontorets sager drejer sig om leverance af produkter og er inddelt efter fag og indenfor disse efter aftagere. Det har imidlertid ingen praktisk interesse, hvordan journalsystemet er indrettet, eftersom sagerne er kasseret.

7. Kassationer

Der er ikke kasseret ret meget i Justitsministeriets arkiv før 1968. For den ældre tid, før hovednumre blev indført, er kassation nærmest umulig, idet alle sager uden hensyn til, hvad de vedrører, ligger imellem hinanden i en rækkefølge, der er bestemt af tidspunktet for deres oprettelse.

Efter at hovednumre blev indført i 1906, blev en del af sagerne henlagt i ensartede rækker. Det har gjort det muligt at vurdere disse grupperes bevaringsværdighed, hvilket har resulteret i, at enkelte af dem er kasseret. Denne mulighed er næppe blevet tilstrækkelig udnyttet.

De kassationsaftaler, der er truffet mellem Rigsarkivet og Justitsministeriet siden 1921, er trykt i publikationsrækken »Meddelelser om Rigsarkivet«, fortrinsvis i det bind, der dækker årene 1921–55 (s. 256 ff). De senere bind indeholder ikke kassationsbeslutninger af nævneværdig betydning.

Berettigelsen af de få kassationer, der er foretaget i Justitsministeriets departements arkiv før 1968, kan ikke anfægtes. Det drejer sig f.eks. om lovforslag fra andre ministerier, konstitution af dommerfuldmægtige som dommere, bestilling af tinglysningsdagbøger samt

en del regnskabssager, herunder bilag til indsendte regnskaber over indkøb af levnedsmidler, der indsendtes til undersøgelse i henhold til lov nr. 108 af 18. april 1910.

Kun på enkelte områder har kassationerne været gennemgribende. Fra Udskrivningsvæsenets revisionskontor (1851–1914) og Udførselskontoret (1914–21) er næsten alle journalsager kasseret. Derimod er protokollerne bevaret. Sagerne vedrørende udskrivningsvæsenets revision blev kasseret efter en bemyndigelse fra Indenrigsministeriet i 1933, idet dette sagområde i 1914 blev overført til dette ministerium, se foran s. 41. Sagerne angik indkaldelse og fordeling af det udskrevne mandskab, kontrol med rulleføringen m.v. Udførselskontorets sager er kasseret efter en bemyndigelse fra Justitsministeriet i 1941. Sagerne angår dispensationer fra udførselsforbud. Da kopibøgerne er bevaret, vil man altid kunne se, hvilke afgørelser der er truffet. Denne kassationsbestemmelse er afgjort berettiget, men i vore dage havde man nok bevaret et mindre antal sager til illustration af sagsbehandlingen.

Det journalsystem, der blev indført i Justitsministeriets departement i 1968, har gjort det betydelig lettere at gennemføre kassationer. Denne mulighed er da også blevet udnyttet. Efter forhandlinger mellem Justitsministeriet og Rigsarkivets 2. afdeling kunne rigsarkivaren i skrivelse af 23. juli 1979 meddele ministeriet tilladelse til delvis eller næsten fuldstændig kassation af en række af de på den nye journalplan opførte saggrupper for journalperioden 1968–72. Skrivelsen med fortegnelsen over saggrupper, i hvilke der kan kasseres, findes nedenfor som bilag 10 s. 181 ff.

Da nye sagområder opstår og andre forsvinder, og da sager og saggrupper kan ændre karakter, er det nødvendigt at revidere kassationsplanen for hver journalperiode. Samtidig med ovennævnte skrivelse afgik også en skrivelse om kassation for journalperioden 1973–77, således at ingen afsluttet journalperiode nu henstår uden kassationsbehandling.

I Direktoratet for fængselsvæsenets arkiv har kassationerne været mere omfattende. Nogle er foretaget uden aftale med Rigsarkivet.

Den omstændighed, at direktoratet bestyrer et antal straffeanstalter med et fælles personalekorps og et klientel, der er underkastet centralt fastsatte behandlingsregler, bevirker, at der i arkivet oparbejdes grupper af rutinemæssige sager, hvis formål er en løbende kontrol med anstalternes drift, men hvis indhold derudover har ingen eller kun ringe betydning.

Sådanne sager kan uden betænkelighed kasseres. Som eksempler kan nævnes: anstalternes pengerekvisitioner, forplejningspenge for fanger i arresthuse, sager vedrørende afsoningssted, tjenestemænds

flytteudgifter m.v. Også arresthusenes indberetninger og anstalternes kvartalsrapporter er der truffet aftale om at kassere.

Af de kassationer, der er foretaget uden aftale med Rigsarkivet, er den mest omfattende en næsten fuldstændig kassation af journalsager fra Kontoret for arbejdsdriften for perioden 1913–50. Kun brevbøger og registre er bevaret. Rigsarkivet ville næppe have modsat sig, at de fleste af dette kontors sager blev kasseret, men det ville nok have sørget for, at et udvalg af dem var blevet bevaret til illustration af denne vigtige side af fængselsvæsenets virksomhed. Direktoratets summariske kassation har bl.a. medført, at klager fra erhvervene, som er behandlet i Tilsynsrådet (se s. 94f), er blevet tilintetgjort.

I 1968 nedsatte rigsarkivaren et udvalg af arkivarer, der skulle beskæftige sig med journalisering og kassation såvel i Direktoratet for fængselsvæsenet som i fængselsanstalterne, herunder arresthusene. Udvalget har aflagt rapport om sine undersøgelser og afgivet indstilling om kassationer og journalreformer. Formålet var bl.a. gennem koordinerede kassationer at undgå, at arkivalier med samme indhold blev bevaret både centralt og lokalt. Det var det første systematiske forsøg på at gennemføre det, der i arkivsproget kaldes »lodret kassation«, dvs. en kassationsplan omfattende alle niveauer indenfor et styrelsesområde. Planen er endnu ikke ført ud i livet¹⁹.

I udvalgets rapport indgår en oversigt over hidtidige kassationer i Direktoratet for fængselsvæsenet. Her anføres, hvilke kassationstilladelser Rigsarkivet har givet. (De er trykt i Meddelelser om Rigsarkivet). Men udvalget har tillige undersøgt, hvilke kassationer der faktisk er gennemført. Her omtales både de kassationer, Rigsarkivet ikke har givet tilladelse til, og de kassationer, Rigsarkivet har samtykket i, men som ikke er blevet gennemført.

19. RAJ 1964 nr. 1513–1.

Registratur

Fortegnelse over arkivalier afleveret fra Justitsministeriets departement.

1. KONTOR

Forestillinger 1848–1964

Kronologiske registre til forestillinger 1920–48

Originale love og plakater 1848–1924

Anm.: Efter 1924 vedhæftet forestillingerne.

Registranter 1848–1964

Testamentprotokoller 1848–1924

Anm.: Kopier af konfirmerede testamenter, efter 1924 i registranten.

Brevbøger (kopibøger) 1848–1967

Brevregistre 1848–1966

Journaler med registre 1848–1966

Registrantsager, breve, ujournaliserede sager 1848 ff.

Anm.: Sager journaliseret før 1.1.1848 og ekspederet efter 1.4.1848.

Journaler 1848–1966

Underskrifter i forbindelse med Jari-sagen, j.nr. 1967-163-31-7e

Underskrivelsesbøger 1848–60

Bevillinger til skuespil, musik, panorama, maskerade m.m. 1851–55

Protokol hvori noteres afsendte ekspeditioner 1845–58

Resolutionslister 1854–72

Kontrolbøger 1939–68

Ansøgninger om konfirmation ved Frederik 7.s tronbestigelse 1848

Konfirmationsprotokol ved tronskiftet 1848

Bilag til Konfirmationsjournalen 1848

Justitsministeriets 1., 2. og 3. departements konfirmationer ved Frederik 7.s tronbestigelse. (Indbundet korrespondance)

Protokol over bestallinger indkomne i henhold til det åbne brev af 28.1.1856

Bestallinger indsendte til konfirmation i henhold til det åbne brev af 28.1.1856

Journal for konfirmationer i anledning af Frederik 7.s død og Christian 9.s tronbestigelse

Bilag til konfirmationsjournal ved Christian 9.s tronbestigelse, 1864–70

Bestallinger og bevillinger indsendte til konfirmation ved tronskiftet 1863

Embedseder indsendt ved tronskiftet 1863 i henhold til cirkulære af 19.11.1863

Embedsansøgninger 1848–1938

Supplikantbøger 1850–58

Supplikantlister 1848–56

Ansøgerlister 1911–32

Embedsansøgninger i henhold til retsplejeloven (dommere og politimestre)

Ansøgninger om ansættelse i Justitsministeriet 1905 ff

Embedseder 1848–80

Uindløste bestallinger 1851–59

Lønreglementet ca. 1895, ca. 1920–26

Fortegnelse over retsbetjentenes indtægter og udgifter 1855–57

Retsbetjentens embedsindberetninger ca. 1855–1919

Indberetninger fra kasseinspektørerne 1908–22

1. KONTOR (forts.)

Fortegnelse over civile læger (anciennitetsliste for embedslæger) 1848–60
Advokatliste (liste over de personer, for hvem højesteretsadvokaterne ønsker sig
beskikket til defensorer) 1848–61

Fortegnelse over anmeldte navne
Navneanmeldelser 1904–05
Register over navneforandringer

Tinglæste ægtepagter 1899–1921
Ægtepagtsindberetninger 1899–1922

Højesteretsekstrakter 1888–92

Registre og ekstraktprotokoller til blanketregnskaber 1848–69

Blanketregnskaber 1870–1947

Bilag til blanketregnskaber 1848–1947

Anm.: Ordnet amtsvis, København under Overpræsiediet, Skanderborg amt kun
1848–67 og 1943–47, de sønderjyske amter 1920–47, Færø amt 1934–47.

Amtstueprotokol 1923–32

Gratis ekspeditioner 1921–32

Regnskabskoncepter, ansøgninger, korrespondance m.v. vedr. det Dajon'ske legat
1875–1928

Anm.: Oprettet af Johan Dajon for værdige trængende ugifte fruentimmere.

Journal over det Wiborgske legat 1883–84

Anm.: Oprettet af postmester Chr. Wiborg for enker efter postmestre

Beretninger om fortjente mænd 1848–73

Diverse sager («skabssager»):

Retsakter vedr. Jacob Wielandts sag mod landvæsenskommissær Kier 1820–50.

Indberetninger om jordemodervæsenet i henh. til reglement af 21.11.1810 § 9 for
årene 1848–55.

Ansøgninger om volontørpladser 1848–78.

Sager vedr. lov af 12.2.1849 om almindelig værnepligt, 1841–47.

Indberetninger om de hos private indespærrede sindssyge i henh. til cirkulære af
19.11.1849, 1849–50.

Sager vedr. forslag til lov om omregulering af Københavns borgervæbning, 1849–
51.

Indberetninger om betaling af krigsskat fra embedsmænd under Justitsministeriet i
henh. til forordning af 5.6.1848, 1848–50.

Amtmændenes svar på Justitsministeriets cirkulære af 18.5. og 11.6. 1848 ang.
ekstraordinære foranstaltninger med hensyn til landpolitiet, 1848.

Admiralitetetsretten for Fyn og Jylland i Nyborg, 1848–50.

Sager vedr. understøttelse til fru E. K. Husher, f. Juul, 1848–76.

1. KONTOR (forts.):

Diverse sager («skabssager»), forts.

Fortegnelse over embedsmænd under Justitsministeriet, som skal svare krigsskat i henh. til lov af 15.5.1850 § 4, 1850–51.

Fortegnelse over embedsmænd under Justitsministeriet, som skal svare krigsskat i henh. til lov af 27.1.1851 § 4, 1851.

Sager vedrørende murersvendenes arbejdsnedlæggelse, 1851

Sager vedrørende de private jurisdiktioners indlemmelse i herrederne, 1851.

Beretninger om Nationalbankens beholdning 1851–67.

Sager vedr. lov af 19.3.1852 og af 7.5.1853 om erstatning til retsbetjentene for ophævelse af dommer- og skriverkorn, 1836–53.

Højesteretsassessor Mouriers udkast til lov om retsplejen i straffesager i henh. til Justitsministeriets skrivelse af 26.7.1852.

Forakter til tyendelov af 10.5.1854.

Forakter til lov af 8.3.1856 om jordemødres lønning.

Udfyldte enkeforsørgelsesskemaer for embedsmænd under Justitsministeriets 1. departement, 1855–57.

Retssag mellem Justitsministeriet på Odense overformyndendis vegne og kammerherre Benzons, 1855–70.

Forakter til bygningslov af 17.3.1856 for København og forstæder, 1851–56.

Justitsministeriets budgetter for finansårene 1856/57 – 1860/61.

Sager vedr. skovforbrydelser, 1857.

Sager vedr. forslag til lov om offentlighed og mundtlighed i retsplejen, om indførelse af nævninger, om landets inddeling i politi- og underretskredse m.v., 1857–64.

Sagen vedr. skomagervend Niels Christensen Stellfeldts besværing over øvrigheden, 1859–67.

Koncept til ikke afgået brev af maj 1859 ang. behandlingen af andragender til Justitsministeriet, som mangler øvrigheds erklæring. (Samlingspakke).

Sager vedr. lov af 15.11.1862 om overformynderiernes omordning, 1851–58.

Indberetninger om østrigske desertører, 1865.

Sager vedr. lov af 23.2.1866 ang. retsbetjentes vederlag for kontorholdsudgifter, 1861–65.

Indberetninger om gældsarrestanter i henh. til cirkulære af 17.12.1867, 1867–68.

Sager vedr. lov af 1.5.1868 om tilsynet med udvandreres befording, 1867–68.

Sager vedr. lov af 1.5.1868 om foranstaltninger mod koleras indbringelse ad søvejen, 1865–68.

1. KONTOR, forts.:

Diverse sager («skabssager»), forts.

Sager vedr. lov af 26.5.1868 om forvaltning af umyndiges midler, 1857–68.

Indberetninger om forsigtighedsregler ved brugen af tærskemaskiner m.m. i henh. til Justitsministeriets cirkulære af 9.9.1868, 1868–70.

Bilag til skrivelse af 25.9.1868 om regulativer for sognefogeders aflønning, 1868.

Bilag til Justitsministeriets skrivelser af 29. og 30.12.1868 om beskikkelse af prøveprokuratorer og resolution af 31.3.1870, hvorved disse udnævnes til underretsprokuratorer, 1868–70.

Sager vedr. lov af 18.1.1869 om politivedtægt, kørselsreglement og bybudsreglement i København, 1863–68.

Sager vedr. lov af 6.3.1869 om forskellige embeders vederlag for kontorholdsudgifter, 1867–68.

Sager vedr. gældsfængsels afskaffelse, 1869.

Bilag til reglement af 28.3.1870 vedr. befordring af udvandrere, 1855–70.

Originale bestallinger indsendt ved frasigelse af rangtitler i henh. til anordning af 2.4.1870, 1870.

Sager vedr. lov af 28.5.1870 og 25.2.1871 om forskellige retsbetjentes vederlag for kontorholdsudgifter, 1868–70.

Svar på cirkulære af 23.12.1871 om retsbetjentes og deres fuldmægtiges udførelse af private juridiske forretninger, 1872.

Sager vedr. politivedtægter for købstæderne, 1871–72.

Sager vedr. lov af 25.3.1872 om konkurs, 1871–72.

Kontrakt om udførelse af bogtrykkerarbejde for regering og rigsdag (J. H. Schultz), 1872. (Samlingspakke).

Sager vedr. lov af 21.3.1873 om brandvæsenet i købstæderne, 1872–73.

Indberetninger om ulykker ved mergelgrave, 1874.

Sager vedr. lov af 24.3.1875 og bekendtgørelse af 28.6.1875 om tilsynet med dampkedler på landjorden, 1872–75.

Sager vedr. lov af 15.5.1875 om tilsynet med fremmede og rejsende, 1874.

Sager vedr. erstatning til sportellønnede retsbetjente for ophør af indtægter af skiftevæsenet, 1875.

Sager vedr. lov af 24.3.1877 om forskellige retsbetjentes vederlag for kontorudgifter, 1875–76.

Indberetninger om antallet af dampkedler, undergivet offentligt tilsyn, 1879.

Sagen vedr. den Rasmus Pedersen Mørke for dobbeltmord i Kleitrup 1879 idømte og fuldbyrdede livsstraf, 1879–81.

Indberetninger fra retsbetjentene ang. forskellige sportler i henh. til cirkulære af 26.1.1880.

1. KONTOR, forts.:

Diverse sager (»skabssager«), forts.

Sager vedr. lov af 7.5.1880 om veksler, 1825–79.

Indberetninger om tilsynet med dampkedler i henh. til cirkulære af 10.12.1880, 1881–85.

Sager vedr. besættelsen af distriktslægeembedet i Nykøbing Mors, 1880. (Samlingspakke).

Tegninger og planer til Vridsløselille fængselsanstalt, udat.

Årlige forestillinger om fangers benådning (»slavesagen«), 1848–76.

Anm.: Sidste pakke indeholder henlagte ansøgniner 1876–76. Efter 1876 ligger sagerne på journalnummer og findes via forestillingerne (se under »benådning« i registret til disse).

Samlingspakke.

1. KONTOR, RETSPLEJEREFORMKONTORET

Brevbøger (kopibøger) 1916–20

Brevregister 1916–20

Journal RR med register 1916–20

RR-journalsager nr. 1–466

2. DEPARTMENT 1848

Anm.: Fortsætter 1849 ff som Indenrigsministeriets 1. kontor.

Forestillinger 1848

Registrant 18848

Brevbog (kopibog) 1848

Journal 1848

Registrantsager, breve 1848

Journalsager 1848

Forakter til provisorisk forordning af 27.5.1848, hvorved overpolitiretterne på landet ophæves

Indberetninger fra amtmændene afgivne i henhold til cirkulære af 16.6.1848 om regulationers udarbejdelse for amternes valgdistrikter til Rigsforsamlingen

2. KONTOR

Forestillinger 1848–1954

Registranter 1852–1968

Anm.: 1848–51 i Danske kancellis 4. departement.

Brevbøger (kopibøger) 1848–1969

Anm.: Med register 1848–79

Brevregistre 1880–1966

Journalsager 1848–1963

Journalsager 1848–1967

2. KONTOR, forts.

Registrantsager, breve, ujournaliserede sager 1848 ff

Anm.: Sager journaliseret før 1.1.1848 og ekspederet efter 1.4.1848.

Ujournaliserede sager 1848–85

Brevregister for pas-sager 1918

Journal for pas-sager 1918

Anm.: Brevkopierne findes i kontorets almindelige brevbog, sagerne som hovednummer 33–35 i kontorets journalsager for 1918.

Resolutionslister 1857–73

Kontrolbøger 1942–71

Registratur 1904–14

Anm.: Journal over regnskaber indsendt til revision.

Ekspeditionslister 1915–63

Anm.: Kronologisk fortegnelse over kgl. ekspeditioner.

Visdomsbøger

Danske bestillinger ca. 1900–25

Anm.: Fortegnelse over embedsudnævnelser, beskikkelser m.v.

Legatbog

Register til eksekutorbevillinger og testamenter 1963–67

Ansøgninger om embeder 1906–23

Danske døde i udlandet 1942–53

Anm.: Alfabetisk ordnet kartotek.

Indberetninger fra stiftsøvrighederne om de offentlige stiftelsers virksomhed og finansielle status, afgivet i henhold til cirkulærer af 28.7.1856 og 15.4.1859, 1856–72

Genparter af hospitalsfundatser

Indberetninger om spektakuløse personer i henh. til cirkulære af 30.11.1864

Ansøgninger (med ekstraktlister) om ekspektantindepladser i Støvringgård jomfrukloster 1877–1902

Fortegnelse over de danske hvilehjem ca. 1909–10

Indberetninger om lens, stamhuses og fideikommissers status, indsendt i henhold til kancellircirkulære af 21.11.1844

Indberetninger fra majoraterne om størrelsen af det under samme hørende hartkorn pr. 1.1.1872, afgivet i henhold til cirkulære af 5.2.1872

Aktivlister og Afregningsbøger for len, stamhuse og fideikommissers ca. 1848–1945

Arkivfortegnelse over lenssager 1888

Diverse lenssager 1870–1929 og u.å.

Akter vedr. det Schützske fideikommis (1769)–1849

Protokoller for de Iselingske og Rosenfeldtske fideikommissers 1803–88

Kopibog for de Iselingske og Rosenfeldtske fideikommissers 1817–62

Protokol over de af Landmilicifonden udrede pensioner

Repartitioner og indberetninger vedr. udskrivningen og sessionerne 1848–52

Land- og søsessionssplakater 1848–75

Forakter til cirkulære af 20.3.1849 om omregulering af sølimitdistrikterne og indberetninger i henhold til dette

Forskellige ansøgninger om at måtte ansættes ved bestemte troppeafdelinger 1852–58

Indberetninger om mønstringsbestyrernes sportler for finansårene 1857/58 – 1873/74, afgivet i henhold til cirkulære af 16.3.1857

Indberetninger om borgervæbninger og borgervæbningsfonds, afgivet i henhold til ministeriets skrivelse af 25.11.1853

2. KONTOR, forts.

Betænkninger ang. udkast til love om søkrigstjenesten og om land- og søsessionerne, afgivet i henhold til cirkulære af 28.9.1858

Diverse akter vedr. sessioner 1858–78

Protokol over skematiske papirer til brug ved udskrivningsvæsenet 1864–69

Forakter til lov af 26.2.1872 om mønstring af skibsmandskab

Tegninger m.m. til den jyske fødselsanstalt

Forarbejder til revision af automobilloven. Bilag til journalsag 1916 nr. 40.

Sager vedr. internationalt filmsamarbejde ca. 1948–49

3. KONTOR 1919 ff

Forestillinger 1919–46

Registrarer 1919–56

Kopibøger 1919–67

Brevregistre 1919–66

Journaler 1919–66

Journalsager 1919–67

Kontrolbøger 1945–66

Brevregister for pas-sager 1919–23

Journal for pas-sager 1919–23

Journal for grænsepas-sager 1922–23

Nøgle til pas-journal 1921

Udtagne kartotekskort over pas-sager

Pas-sager 1919–40

Anm.: Brevkopier vedr. pas-sager findes i kontorets almindelige kopibog. Pas-sager har hovednumrene 34 (udenlandske pas) og 35 (danske pas). Fra 1924 journaliseres de i kontorets almindelige journal, fra 1941 henlægges de i den almindelige række af journalsager.

Register for indførsel af våben 1919

Landmandsbanksagen. Trykte retsforhandlinger. Bilag til journal 1922 nr. 802

Radioreferater 1941–45

Udenrigsministeriets pressebureaus situationsmeldinger 1944–45

Akter fra besættelsestiden

Anm.: Afleveret 1968 fra ministeriets 6. kontor.

Kartotek over krigsforbrydere

4. KONTOR, RETSPLEJEKONTORET 1921–24

Forestillinger 1921–24

Registrarer 1921–24

Kopibøger 1921–24

Brevregistre 1921–24

Journaler 1921–24

Journalsager 1921–24

Ekspeditionsliste 1921–24

4. KONTOR 1939 ff

Forestillinger 1939–61
Registraranter 1939–60
Kopibøger 1939–66
Brevregistre 1939–66
Journaler 1939–66
Journalsager 1939–67
Kontrolbøger 1939–67

5. KONTOR 1947 ff

Forestillinger 1947–65
Registraranter 1947–67
Brevbøger (kopibøger) 1947–68
Brevregistre 1947–66
Journaler med registre 1947–66
Journalsager 1947–67
Kontrolbøger 1945–68

6. KONTOR 1947 ff

Forestillinger 1947–56
Registraranter 1947–56
Brevbøger (kopibøger) 1947–65
Brevregistre 1947–66
Journaler med registre 1947–66
Journalsager 1947–67

7. KONTOR 1967 ff

Registraranter 1969–72
Kopibøger (brevbøger) 1967

BENÅDNINGSSAGER 1921–69

Forestillinger 1946–55
Registraranter 1946–55
Brevbøger (kopibøger) 1946–66
Brevregistre 1942–52
Journaler med registre 1921–59
Journalsager 1921–66

Anm.: Forestillinger, registrantindførsler og brevkopier findes 1921–39 i 3. kontor, 1939–46 i 2. kontor.

BENÅDNINGSSAGER 1921–69, forts.

M-journaler 1946–51

M-journalsager 1946–51

Anm.: M = massebenådning

S-journaler med register 1945–54

S-journalsager 1946–54

S-brevregistre 1947–48

Diverse S-sager (ekspeditionslistes, forestillingers m.v.)

Anm.: S = straffelovstillæg

FÆRØSAGER 1849–1935

Forestillinger 1849–1935

Færøske konceptforestillinger 1849–57

Færøske bestallinger 1855–65, grønlandske bestallinger 1855–57 m. register

Kopibøger 1853–1933

Brevregistre 1862–1910, 1913–35

Færø- og Grønlandsjournal I 1849–52

Færø- og Grønlandsjournal II 1852–55

Færø- og Grønlandsjournal III 1855–62

Færø-journal IV 1862–71

Færø-journal V 1871–78

Færø-journal VI 1879–87

Færø-journal VII 1888–95

Færø-journal VIII 1896–1902

Færø-journal IX 1902–06

Færø-journal X 1906–10

Færø-journal XI 1910–12

Færø-journal XII 1912–15

Færø-journal XIII 1915–18

Færø-journal XIV 1918–20

Færø-journal XV 1920–22

Færø-journal XVI 1922–24

Færø-journal XVII 1924–27

Færø-journal XVIII 1927–30

Færø-journal XIX 1930–33

Færø-journal XX 1933–35

Færø-journalsager 1849–1935

Forhandlingsprotokol for revisionskommissionen i henhold til § 4 i lov af 29.3.1867, 1875–77

Forhandlingsprotokol for taksationskommissionen i henhold til § 6 i lov af 29.3.1867, 1877

Kontrolbog for færøske sager 1900–06

Indberetninger om tinglæste love og anordninger på Færøerne 1850–95

Afskrifter af Lagtingets forhandlingsprotokoller 1855, 1857–58, 1864, 1872–80, 1882, 1885–86, 1900

Regnskabsbog 1872–79

LENSKONTORET 1915–31

Brevbøger (kopibøger) 1915–31
Brevregistre 1915–31
Journalsager 1915–31

LOVAFDELINGEN 1958 ff

Kopibøger 1958–67
Journalsager 1958–67

PSYKOPATSAGER (PS) 1935–59

Journal 1935 ff
Journaler 1939 ff
Journalregister
Journalsager 1935 ff
Journalsager 1939 ff

UDFØRSELKONTORET 1914–21

Brevbøger (kopibøger) 1915–21
Brevregistre 1915–20
Journaler (nr. 1–128.000)
Journaler for faste numre 1916–20
Journal for rejsende kontrol
Journalregistre 1915–20
Journalsager (diverse saggrupper)

UDSKRIVNINGSVÆSENETS REVISIONSKONTOR 1851–1914

Brevbøger med registre 1850–1913
Ekstraordinær brevprotokol 1846–59
Breve 1849–1907
Journaler med registre 1857–1913
Journalsager 1911–13

Love, bekendtgørelser m.m. vedr. udskrivningsvæsenet (visdomsbog) 1788–1869
Reglement for udskrivningen af landvæbningen af 30.7.1856
Forordninger vedr. landudskrivningen 1850–63
Forordninger vedr. søudskrivningen 1667–1863
Bestemmelser ang. udskrivningsvæsenet 1791–1852, 1863–1905
Notatprotokol for 6. udskrivningsdistrikt 1839–63
Alfabetisk register

UDSKRIVNINGSVÆSENETS REVISIONSKONTOR 1851–1914, forts.

Lov om almindelig værnepligt af 12.2.1849

Lov om værnepligt af 2.3.1861

Lov om værnepligt af 6.3.1869

Om Fritagelse for Udskrivning til den staaende Hær, et systematisk Forsøg. (Udateret manuskript).

Lister med befarent mandskab 1882–1912

Samlingspakke:

Nummerbytning vedrørende, 1870–97

Kontorets personale m.m. 1857–1902

Meddelelser om rullerne samt disses omskrivning 1853–93

Kassation af arkivalier m.m. 1858–1907

Korrespondance vedr. konfirmations- og begravelsesattester 1859–64

Lovforslag og fortolkninger vedr. værnepligt 1853–97

Forskellig korrespondance 1849–51

Søruller ca. 1851 – ca. 1861

Lægdsruller ca. 1861 – ca. 1931

Søruller 1861–1912

BOGHOLDERI OG KASSEVÆSEN

Notifikationer om indtægts- og udgiftsordrer 1848–50

Regnskaber for byggearbejder ved Viborg og Christianshavns straffeanstalter 1857–67

Månedsbalance over Justitsministeriets fond 1848–51

Bogholderens koncepter 1848–51

Diverse (Kassererkontoret) 1848–51

Kassererens kassebøger 1859–60

Fortegnelse vedr. betaling af bevillinger m.m. 1859–60

Regnskabsprotokoller 1848–1941/42

Journaler 1948–51

Hovedbøger 1948–51

Kassebøger 1940–65

Kassejournaler for Justitsministeriets legatregnskaber 1936/37 – 1957/58

Aktivlister for diverse legater

Regnskabsbog for Færøerne 1940/41 – 1945/46

Kontokortmapper 1950/51 – 1961/62

Journalmapper 1950/51 – 1961/62

UDVALG OG KOMMISSIONER AD HOC

Kommissionen af 23.12.1849 ang. generalguvernør von Scholtens forhold under negeropstanden i Vestindien.

Kommissionen af 18.8.1850 til udarbejdelse af en ny almindelig straffelov for Kongeriget Danmark.

UDVALG OG KOMMISSIONER AD HOC, forts.

Kommissionen af 3.7.1856 til udarbejdelse af en lov om sundhedspolitiet.

Kommissionen af 24.8.1857 vedr. udarbejdelse af forslag til lov om strafferetsplejens omordning i overensstemmelse med grundlovens §§ 76 og 79 (Jurykommissionen).

Kommissionen af 20.4.1858 til undersøgelse af det på skovfoged Jens Pedersen og hustru af Dronningborg forøvede mord.

Kommissionen af 6.12.1858 ang. straffeanstaltternes finansielle forhold.

Kommissionen af 22.2.1859 til endelig behandling af det af kommissionen af 18.8.1850 til udarbejdelse af en ny straffelov indsendte udkast.

Kommissionen af 21.6.1859 til udarbejdelse af et udkast til lov om forandring i værnepligtslovgivningen.

Kommissionen af 18.8.1859 til udarbejdelse af en ny karantænelov.

Kommissionen af 31.5.1860 til undersøgelse af grundene til den stedfundne overskridelse af den til opførelse af et forbedringshus på Vridsløselille mark bevilgede sum.

Kommissionen af 31.10.1863 ang. omdannelse af Københavns brandvæsen.

Kommissionen af 6.11.1863 til undersøgelse af forskellige forhold ang. Hypoteklåneforeningen af Landejendomsbesiddere i Nørrejylland.

Kommissionen af 28.2.1868 ang. udkast til lov om strafferetsplejen og den borgerlige retspleje (Proceskommissionen).

Kommissionen af 4.12.1868, udvidet og fornyet 13.4.1878, til at udarbejde forslag til arrestvæsenets ordning i København (Samlingspakke I).

Kommissionen af 9.7.1870 til udarbejdelse af en ny sø- og handelsret.

Kommissionen af 21.3.1874 til undersøgelse af herredsfoged i Bjerre herred overauditor Wolffs embedsforhold.

Kommissionen af 23.3.1877 til behandling af spørgsmålet om en eventuel sammensmeltning af politivæsenet for staden København og Frederiksberg kommune.

Den skandinaviske veksellovkommission af 1877 (Samlingspakke I).

Kommissionen af 23.8.1878 vedr. sportulering i civile sager og udredelse af omkostninger i kriminelle sager (Sportelkommissionen).

Kommissionen af 12.2.1879 vedr. foranstaltninger mod pest (Pestkommissionen).

Kommissionen af 31.12.1887 ang. ordningen af den farmaceutiske undervisning (Samlingspakke II).

Tuberkulosekommissionen af 18.11.1901 (Samlingspakke II).

Udvalget af 28.8.1902 vedr. udkast til lov om tvangsakkord udenfor konkurs (Akkordkommissionen) (Samlingspakke II).

UDVALG OG KOMMISSIONER AD HOC, forts.

Kommissionen af 11.1.1908 til undersøgelse af midler mod børns udstyrning af vinduer m.m.

Kommissionen af 13.3.1908 til forberedelse af en omordning af statens civile sundhedsvæsen (Medicinalkommissionen).

Kommissionen af 5.3.1909 vedr. lens, stamhuses og fideikommissgodrsers overgang til fri ejendom samt til undersøgelse af Vallø stifts og Vemmetofte klostrets retsforhold til statsmagten (Lenskommissionen).

Kommissionen af 13.11.1914 til undersøgelse af forholdene på kystsanatoriet ved Kalø Vig.

Kommissionen af 5.12.1914 til undersøgelse af forholdene på kystsanatoriet »Bakkeby« på Refsnæs.

Kommissionen af 1.3.1915 til udarbejdelse af et nyt fællesregulativ for statens sindssygehospitaler m.m.

Kommissionen af 20.1.1917 ang. almindelige regler for opbevaring af brandfarlige væsker.

Kommissionen af 6.2.1919 ang. lov om forsikringsaftaler.

Kommissionen af 29.8.1919 vedr. overenskomster mellem arbejdsgivere og arbejdsorganisationer.

Udvalget af 30.8.1921 til revision af loven om apotekervæsenet af 29.4.1913.

Kommissionen af 21.9.1922 vedr. forholdene i Den danske Landsmandsbank, Hypothek- og Vekselbank m.m. (Bankkommissionen).

Udvalget af 9.8.1927 vedr. oplaghuse.

Udvalget af 19.10.1927 vedr. revision af færdselsloven (Færdselsudvalget).

Udvalget af 18.6.1930 ang. indretning af særanstalter for psykopater.

Kommissionen af 7.11.1932 ang. lovligheden af svangerskabsafbrydelse.

Udvalget af 12.9.1935 ang. revision af færdselsloven og loven om motorkøretøjer.

Udvalget af 12.11.1936 om sagførervæsenet.

Udvalget af 9.7.1938 vedr. civilstandsregistrering.

Udvalget af 19.9.1938 til overvejelse af ændringer i lov om køb på afbetaling.

Udvalget af 8.5.1939, rekonstrueret 8.5.1948, til overvejelse af spørgsmålet om dommers uddannelse.

Udvalget af 16.6.1939 ang. indregistrering, nummerering og ansvarsforsikring for cykler.

UDVALG OG KOMMISSIONER AD HOC, forts.

Kommissionen af 19.8.1939 vedr. undersøgelse af forholdene i Rigspolitiets fremmedafdeling.

Kriminalasyludvalget af 11.4.1943.

Udvalget af 10.1.1947 ang. biografvæsenet.

Udvalget af 22.3.1947 vedr. statens og kommunernes erstatningsansvar.

Udvalget af 29.5.1948 ang. en særlig lovgivning om kunstig befrugtning (Inseminationsudvalget).

Ombudsmandsudvalget af 26.5.1949.

Udvalget af 2.12.1949 vedr. ændringer i lovgivningen om børn udenfor ægteskab samt reglerne om fastsættelse af faderskab.

Udvalget af 23.12.1949 vedr. prostitution.

Udvalget af 9.1.1950 vedr. revision af svangerskabslovgivningen m.v.

Udvalget af 13.6.1950 vedr. registrering af rettigheder over luftfartøjer.

Udvalget af 4.12.1951 til overvejelse af spørgsmål vedr. de retspsykiatriske undersøgelser i straffesager (Mentalkommissionen).

Udvalget af 19.1.1952 ang. revision af reglerne om udlæg og udpantning m.v.

Udvalget af 24.2.1952 vedr. statens og kommunernes erstatningsansvar.

Udvalget af 24.3.1952 ang. ændring af reglerne om erstatning for skader voldt ved brugen af motorkøretøjer og om tvungen forsikring til dækning af skaderne.

Udvalget af 20.3.1952 med den opgave at udarbejde forslag til ny lovgivning om personnavne m.v. (Personnavneudvalget).

Teaterkommissionen af 26.1.1954.

Udvalget af 24.6.1954 til deltagelse i fællesnordiske drøftelser om ændringer i arvelovgivningen m.v. (Arvelovsudvalget).

Udvalget af 16.5.1955 med den opgave at foretage en undersøgelse af om inddrivelsen af familieretslige underholdsbidrag foretages med tilstrækkelig effektivitet og eventuelt at stille forslag om ændring af de herom gældende regler.

Udvalget af 6.7.1955 ang. engageringsforholdene for artister, musikere og skuespillere.

Udvalget af 28.5.1956 ang. ægteskabslovens § 10 (om ægteskabs indgåelse og opløsning).

Justitsministeriets ægteskabsudvalg af 2.5.1957.

UDVALG OG KOMMISSIONER AD HOC, forts.

Udvalget af 19.12.1957 til overvejelse af spørgsmålet om oprettelse af en særlig behandlingsinstitution for en del af de psykisk abnorme lovovertrædere, som efter de nugældende regler anbringes på de almindelige sindssygehospitaller (Kriminalasyludvalget).

Udvalget af 29.1.1958 til revision af de gældende regler om konkurs og akkord (Konkurslovudvalget).

Udvalget af 17.6.1958 ang. revision af reglerne om behandling af søsager.

Den under 30.9.1959 delegerede ved nordisk samarbejde vedr. fælles regler om erhvervelse af løsøre i god tro (eksstinktiv erhvervelse).

Udvalget af 6.10.1959 om ministres ansvar.

Udvalget af 24.11.1961 til overvejelse af politikassernes fremtidige omfang og administration.

Udvalget af 1.4.1962 vedr. Justitsministeriets rationalisering.

Udvalget af 27.6.1962 vedr. lovgivningen om erhvervelsen og udnyttelsen af fast ejendom.

Udvalget af 18.11.1965 vedr. hindring af udnyttelse af bolig manglen.

Justitsministeriets ligsynsudvalg af 9.2.1966.

Justitsministeriets udvalg af 25.7.1966 vedr. undersøgelser mod personer ansat i politiets tjeneste.

Justitsministeriets udvalg af 9.9.1966 vedr. erstatning for invaliditet og tab af forsørger.

Justitsministeriets udvalg af 21.2.1967 vedr. svangerskabsafbrydelse.

Kommissionsdomstolen af 17.5.1968 ang. jernbaneulykken ved Odense den 10.8.1967.

Fortegnelse over arkivalier afleveret fra fængselsvæsenets centralstyre

Anm.: Fortegnelsen bygger dels på »Oversigt over Rigsarkivets nyere arkiver« I, ved C. Rise Hansen, 1972, dels på en specifikation af gruppen »Diverse sager«, dels på afleveringsfortegnelser i sagen F.05-160-2-1979.

OVERINSPEKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET 1849–61. FÆNGSELSKONTORET 1861–84. OVERINSPEKTIONEN FOR FÆNGSELSVÆSENET 1884–1910.

Brevbøger (kopibøger) 1849–1910
Journaler 1849–1910
Journalsager 1849–1910

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET 1910 ff.

Forestillinger 1910–45
Registranter 1910–32
Brevbøger (kopibøger) 1910–44
Brevregistre 1910–45
Journaler 1910–45
Journalsager 1910–45

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. 1. KONTOR.

Forestillinger 1946–55
Brevregistre 1945–54
Journaler med registre 1945–52
Journalregistre 1953–54
Journalsager 1945–52

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. 2. KONTOR.

Forestillinger 1946–49
Brevbøger (kopibøger) 1946–56
Brevregistre 1946–54
Journaler 1946–49
Journalsager 1946–49

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. ARRESTAFDELINGEN.

Journaler 1945–50
Journalsager 1947–49

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. KONTORET FOR ARBEJDSDRIFT.

Brevbøger (kopibøger) 1913–56
Brevregistre 1913–29
Registre over udgåede skrivelser 1930–56
Registre over indgåede skrivelser 1913–56
Sagregistre 1913–51
Journal vedr. budget og regnskab 1934, 1936

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. DIVERSE SAGER.

Anm.: Nedenstående samling er opstillet i tilknytning til arkivet efter Overinspektionen for Fængselsvæsenet (Fængselskontoret), men indeholder også sager fra tiden efter direktoratets oprettelse. En del af pakkerne har en nummerring, der ikke svarer til nogen fortegnelse i en afleveringssag. Enkelte numre mangler.

Arrestberetninger 1853–1922, 1925–26.

Svar på Justitsministeriets cirkulære af 30. november 1853 ang. arresthusenes tilstand (med indsendte tegninger).

Svar på Justitsministeriets cirkulære af 13. oktober 1863 ang. arresthusenes tilstand.

Svar på Justitsministeriets cirkulære af 19. maj 1870 ang. arresthusenes tilstand (med indsendte tegninger).

- 1.–5. Overtagelse af de sønderjyske arresthuse 1920
6. Anvendelse af fanger ved Horsens tugthus til arbejde ved hedeopdyrkning 1900–01
7. Overgangssager 1.–7. oktober 1910
8. Kongres i Kristiania 1882
9. Kongres i Paris 1880
10. Kongres i Stockholm 1878
11. Kongres i Bryssel 1899
12. Kongres i Paris 1895
13. Kongres i St. Petersborg 1890
14. Kongresser. Korrespondance fra udlandet. Diverse 1877–94.
15. Skrivelser vedr. anordning nr. 12 af 13.2.1873 ang. fuldbyrdelsen af strafarbejde i fællesskab.
16. Fængselsreformer i 1870erne.

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET, DIVERSE SAGER

18. Voldgiftssager vedr. hygiejniske installationer på Vridsløselille fængsel 1907–13.
19. Brevsamling vedr. Fr. Bruun, kaptajn Bache, pastor Hafstrøm, C. Goos og C. N. David.
20. Sagen vedr. inspektør Mazanti, Horsens. 1884.
21. Opførelse af en straffeanstalt i Hillerød for kvinder. 1899.
- 25–34. Forsorgsudvalget af 1924.
35. Fængselskommissionen af 1878.
- 37–48. Opførelse af straffeanstalterne i Horsens og Vridsløselille.
49. Vedr. uldfabrikationen på Christianshavn straffeanstalt. 1854.
50. Opførelsen af et gasværk ved Horsens straffeanstalt. 1856.
51. Forslag til straffeanstalt for ca. 200 mandsfanger m.m. samt for ca. 130 kvindefanger.
- 52–54. Beretninger fra straffeanstalterne 1911–13.
- 55–60. Opførelse af Nyborg straffeanstalt 1911–13.
61. Forestillingsprotokoller 1910–31.
Anm.: Kronologiske registre til forestillingsprotokoller.
62. Synsprotokoller vedr. Christianshavn fængsel ca. 1884–ca. 1910.
63. Licitation o.l. især vedr. Vridsløselille straffeanstalt.
- 64–65. Henlagte sager 1862/63–1868/69.
Diverse domsudskrifter.
Udvidelse af Nyborg straffeanstalt (1350/1918).
Tjenestereguleringssagen.
Fællesskabssagen (8/1923).
Den 2. ædruelighedskommission.

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET. AFLEVERING 1979.

Arrestkommissionens forhandlingsprotokoller 1891–1910
Protokol over overinspektørens personlige virksomhed 1891–1910

Tjenesteforhørsprotokol 1938–52
Protokol over undvigelse fra arresthuse 1895–1926
Lazaretlejrens kopibog 1920–24
Tilsynsprotokol vedr. arresthuse og tvangsarbejdsanstalter 1910–32
Register til tilsynsprotokol vedr. arresthuse og tvangsarbejdsanstalter 1910–26

Protokol vedr. direktørens personlige virksomhed 1910–32
Register til protokol vedr. direktørens personlige virksomhed 1910–32

BILAG

Bilag 1. Justitsministre.

C. E. Bardenfleth	22. 3.1848–13. 7.1851
A. V. Scheel	13. 7.1851–15. 1.1855
C. F. Simony	15. 1.1855– 2.12.1859
C. E. Rottwitt	2.12.1859– 8. 2.1860
Chr. Jessen (fg.)	8. 2.1860–24. 2.1860
A. L. Casse	24. 2.1860–11. 7.1864
E. S. E. Heltzen	11. 7.1864–30. 3.1865
G. J. Quaade (ad interim)	30. 3.1865– 7. 4.1865
Cosmus Bræstrup (ad interim)	7. 4.1865– 6.11.1865
C. Leuning	6.11.1865–21. 7.1867
Theodor Rosenørn-Teilmann (fg.)	21. 7.1867– 4. 9.1867
Theodor Rosenørn-Teilmann	4. 9.1867–17. 8.1868
C. L. V. R. Nutzhorn	17. 8.1868–28. 5.1870
A. F. Krieger	28. 5.1870– 1. 7.1872
C. S. Klein	1. 7.1872–11. 6.1875
J. Nellesmann	11. 6.1875–13. 6.1896
N. R. Rump	13. 6.1896–28. 8.1899
H. Hørring (ad interim)	28. 8.1899–27. 4.1900
C. Goos	27. 4.1900–24. 7.1901
P. A. Alberti	24. 7.1901–24. 7.1908
Svend Høgsbro	24. 7.1908–28.10.1909
C. Th. Zahle	28.10.1909– 5. 7.1910
Frits Bülow	5. 7.1910–21. 6.1913

C. Th. Zahle	21. 6.1913–30. 3.1920
Otto Liebe	30. 3.1920– 2. 4.1920
Kristian Sindballe	2. 4.1920– 5. 4.1920
Frits Schrøder	5. 4.1920– 5. 5.1920
Svenning Rytter	5. 5.1920–23. 4.1924
K. K. Steincke	23. 4.1924–14.12.1926
Svenning Rytter	14.12.1926–30. 4.1929
C. Th. Zahle	30. 4.1929– 4.11.1935
K. K. Steincke	4.11.1935–15. 9.1939
Svend Unmack Larsen	15. 9.1939– 8. 7.1940
Harald Petersen	8. 7.1940– 9. 7.1941
E. Thune Jacobsen	9. 7.1941–(5. 5.1945)
Anm.: ophørte med at fungere 29.8.1943.	
Niels Busch-Jensen	5. 5.1945– 7.11.1945
A. L. H. Elmquist	7.11.1945–13.11.1947
Niels Busch-Jensen	13.11.1947–25. 2.1950
Vilhelm Buhl (ad interim)	25. 2.1950– 4. 3.1950
K. K. Steincke	4. 3.1950–30.10.1950
Helga Pedersen	30.10.1950–30. 9.1953
Hans Hækkerup	30. 9.1953–26. 9.1964
K. Axel Nielsen	26. 9.1964– 2. 2.1968
Knud Thestrup	2. 2.1968–11.10.1971
K. Axel Nielsen	11.10.1971–27. 9.1973
Karl Hjortnæs	27. 9.1973–19.12.1973
Nathalie Lind	19.12.1973–13. 2.1975
Orla Møller	13. 2.1975– 1.10.1977
Erling Jensen	1.10.1977–30. 8.1978
Nathalie Lind	30. 8.1978–26.10.1979
Henning Rasmussen	26.10.1979–20. 1.1981
Ole Espersen	20. 1.1981–

Bilag 2

Departementschefer i Justitsministeriet.

F. C. E. Dahlstrøm	5. 4.1848– 1. 7.1856
1. departement. Kst. 5.4.1848, udnævnt 3.7.1848.	
C. F. Simony	5. 4.1848–(31.12.1848)
2. departement. Kst. 5.4.1848, udnævnt 3.7.1848. Fra 1.1.1849 chef for Indenrigsministeriets 1. departement.	
Andreas Møller	5. 4.1848–11. 9.1854
4. og 5. departement. Udnævnt 31.12.1840. Fra 3.12.1848 kun chef for 5. departement, der herefter var 2. departement.	
Christian Ditlev Lunn	3.12.1848–31.12.1857
3. departement, tidligere 4. departement, fra 1854 2. departement.	
C. P. G. Leuning	1. 7.1856– 6.11.1865
1. departement.	
Oddgeir Stephensen	8. 1.1858– 5. 3.1885
2. departement.	
C. F. Ricard	6.11.1865–30. 4.1904
1. departement. Kst. 6.11.1865, udnævnt 29.11.1866, fra 1885 eneste departementschef.	
Anders Dybdal	1. 6.1897–27. 9.1905
Fg. departementschef for 2. kontor og Udskrivningsvæ- senets revisionskontor.	
M. P. Friis	1. 5.1904–31.10.1911
P. N. Rentzmann	27.12.1905–31.12.1914
Fg. departementschef for 2. kontor og Udskrivningsvæ- senets revisionskontor. 25.5.1910 bestalling som depart- mentschef.	
Frederik Schrøder	1.11.1911–31. 1.1925
Aage Svendsen	1. 2.1925–28. 2.1950
Eivind Larsen	21. 6.1941–11. 1.1951
Beskikket 21.6.1941, udnævnt 1.4.1943. Departements- chef for visse politisager.	
Vilhelm Boas	1. 3.1950–30. 6.1968
Niels Madsen	1. 7.1968–

Bilag 3. Ledere af fængselsvæsenet.

Overinspektør for fængselsvæsenet

C. N. David 1. 1.1849–31.12.1858

Fr. Bruun (kst.) 1. 1.1859– 1. 4.1861

Chef for Justitsministeriets kontor for fængselsvæsenet

Fr. Bruun 1. 4.1861–18. 7.1884

Overinspektør for fængselsvæsenet

Carl Goos 18. 7.1884–27. 4.1900

F. C. Ammitzbøll 21. 7.1891–29. 8.1894
Beskikket mens Carl Goos var kultusminister.

Karl Goos 27. 4.1900–30. 9.1910
Kst. 27.4.1900, beskikket 18.3.1901.

Direktør for fængselsvæsenet

Thorkil Fussing 1.10.1910–31. 3.1927

Erik Kampmann 1. 5.1927–15. 3.1942
Kst. 1.7.1926.

Hans Tetens 16. 3.1942–28. 2.1965
16.3.1942 fg., udnævnt 1.4.1943.

Peter Christensen (fg.) 1. 3.1965–31. 5.1967

Lars Nordskov Nielsen 1. 6.1967–30. 6.1971

H. H. Brydenscholt 1. 8.1971–31. 3.1973

Direktør for kriminalforsorgen

H. H. Brydenscholt 1. 4.1973–30. 6.1980

F. E. Heilborn 1. 9.1980–

Bilag 4.
 Fortegnelse over embeds- og bestillingsmænd i
 Justitsministeriet 1867/68 med oplysning om
 lønninger. Se foran s. 27 ff

Departementschef Justitsraad Ricard	2724 Rd.	Har desuden 600 Rd af Landbygningernes og 400 Rd af Kjøbstædernes Brandforsikringsfond.
Departementschef Etatsraad Stephensen	3724 Rd.	
Kontorchef Kancelliraad Linde	1690 Rd.	
Kontorchef Kancelliraad Hansteen	1690 Rd.	
Kontorchef Kancelliraad Reinhardt	1690 Rd.	
Kontorchef Kancelliraad Peterson	2079 Rd.	
Fuldmægtig Kancellisekretair Pilegaard	1060 Rd.	
som Expeditionssekretair	300 Rd.	
Fuldmægtig Kancellisekretair Koch	1055 Rd.	
som Expeditionssekretair	300 Rd.	
Fuldmægtig Mourier	890 Rd.	
Fuldmægtig Kammerjunker Ussing	890 Rd.	Har desuden som Kancellist hos Generalprokuren 200 Rd.
Karantænesekretær Kammerassessor Monrad	1010 Rd.	
Assistent Schjørring	580 Rd.	
Assistent Poulsen	580 Rd.	
Assistent Øllgaard	464 Rd.	
Assistent Hindenburg	464 Rd.	
Assistent Klaumann	348 Rd.	Har desuden indtil 1. April d.A. som Extraassistent i Revisionsdepartementet 30 Rd. maanedlig.
Assistent Mourier	348 Rd.	

Assistent Hansen	580 Rd.	
Assistent Stephensen	580 Rd.	
Assistent Strande	696 Rd.	
Assistent Sekretær Halling	464 Rd.	
Assistent Lynge	464 Rd.	
Assistent Schønberg	232 Rd.	Har desuden indtil 1. April d.A. som Extraassistent i Revisionsdepartementet 30 Rd. maanedlig.
Bogholder From	348 Rd.	Har desuden 820 Rd. som Assistent og Bogholder i Fængselskontoret.
som Skriver	464 Rd.	
Skriver Halvorsen	522 Rd.	Har desuden for Revisionen af Marschpengeregnskaberne 200 Rd.
Skriver Lassen	406 Rd.	
Skriver Lieutenant Blichfeldt	609 Rd.	Har desuden som Skriver i Revisionsdep. 200 Rd.
Skriver Lieutenant Borum	261 Rd.	
Skriver Sørensen	348 Rd.	Har desuden som Tømmerassistent på Orlogsværftet ca. 750 Rd.
Skriver Borgen	348 Rd.	
Skriver Volkersen	348 Rd.	
Skriver Mackeprang	116 Rd.	Har som Skriver og Archivar af Landbygningernes Brandforsikringsfond 800 Rd.
Skriver L. Blichfeldt	(200 Rd.)	Er først ansat fra 1. April d.A.
Bud Lassen	584 Rd.	Har desuden af Brandforsikringsfondene 50 Rd.
Bud Büttner	526 Rd.	Ligeledes.

Karl Bollerup	256 Rd.	Har desuden af Landbygningernes Brandforsikringsfond 100 Rd. og af Kjøbstædernes 30 Rd.
Karl Eriksen	34 Rd.	
Til Extraarbejde	430 Rd.	

Bilag 5

Årstalsbogstaver.

Fra Danske Kancelli arvede Justitsministeriet den skik at betegne journalårgangene med bogstaver i alfabetisk rækkefølge, f.eks. C 2114 = 1850 nr. 2114. Man brugte 26 af alfabetets bogstaver. Derefter begyndte man forfra, se foran s. 109. 2. kontor benyttede sidste gang denne metode i 1899, 1. kontor i 1967. Bogstaverne omsættes til årstal således.:

A	1848	1874	1900	1926	1952
B	1849	1875	1901	1927	1953
C	1850	1876	1902	1928	1954
D	1851	1877	1903	1929	1955
E	1852	1878	1904	1930	1956
F	1853	1879	1905	1931	1957
G	1854	1880	1906	1932	1958
H	1855	1881	1907	1933	1959
I	1856	1882	1908	1934	1960
K	1857	1883	1909	1935	1961
L	1858	1884	1910	1936	1962
M	1859	1885	1911	1937	1963
N	1860	1886	1912	1938	1964
O	1861	1887	1913	1939	1965
P	1862	1888	1914	1940	1966
Q	1863	1889	1915	1941	1967
R	1864	1890	1916	1942	
S	1865	1891	1917	1943	
T	1866	1892	1918	1944	
U	1867	1893	1919	1945	
V	1868	1894	1920	1946	
X	1869	1895	1921	1947	
Y	1870	1896	1922	1948	
Z	1871	1897	1923	1949	
Æ	1872	1898	1924	1950	
Ø	1873	1899	1925	1951	

Bilag 6.

Ændringer i Justitsministeriets sagområde siden 1936.

For perioden 1848 til 1935 henvises til Rigsarkivets publikationer »Den civile Centraladministration«: 1848–1893 ved G. N. Kringelbach (1894), 1894–1913 ved L. Laursen (1921) og 1914–1935 ved Harald Jørgensen (1936).

Følgende sagområder er siden 1936 overført til *Justitsministeriet* fra andre ministerier:

1964, 9. oktober. Fra Statsministeriet.
Udgivelsen af Lovtidende og Ministerialtidende.
Flag, flagning og flagføring.
(Bek. nr. 301).

1965, 1. januar. Fra Ministeriet for Grønland.
Politiet i Grønland.
(Lov nr. 200 af 4. juni 1964 om ændring af lov om rettens pleje i Grønland).

1965, 15. februar. Fra alle andre ministerier.
Ændring (permutation) af bestemmelser i testamenter, gavebreve eller tilsvarende dokumenter.
(Bek. nr. 29, jfr. arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 69).

1973, 1. juli. Fra Ministeriet for Grønland.
Kriminalloven for Grønland.
(Bek. nr. 426).

1974, 1. september. Fra Ministeriet for offentlige arbejder.
Lovgivningen om vejafmærkning.
(Bek. nr. 417).

1980, 15. december. Fra Ministeriet for skatter og afgifter.
Retsafgiftslovgivningen.
(Bek. nr. 617).

Følgende sagområder er siden 1936 overført fra *Justitsministeriet* til andre ministerier:

1939, 3. oktober. Til Indenrigsministeriet.
Undersøgelse af levnedsmidler.
(Bek. nr. 372).

1942, 4. december. Til Ministeriet for offentlige arbejder.
Anlæg af cykelstier og gangstier i henhold til lov nr. 165 af 31. marts 1941.
(Bek. nr. 505).

1942, 4. december. Til Socialministeriet.
Retsforholdet mellem husbond og medhjælper.
(Bek.nr. 505).

1954, 1. juli. Til Statsministeriet.
Udgivelsen af Lovtidende og Ministerialtidende.
(Bek. nr. 171).

1961, 20. september. Til Ministeriet for kulturelle anliggender.
Skuespilbevillinger og teaterforhold.
Film- og biografteatervæsenet med undtagelse af Statens filmcensur.
(Bek. nr. 290).

1973, 11. januar. Til Ministeriet for kulturelle anliggender.
Cirkussager.
(Bek. nr. 23).

1974, 1. april. Til Ministeriet for kulturelle anliggender.
Statens filmcensur.
(Bek. nr. 203).

1974, 1. juli. Til Ministeriet for offentlige arbejder.
Lovgivningen om hyrevogne.
(Bek. nr. 203).

1976, 1. januar. Til Kirkeministeriet.
Sager vedrørende ligbrænding, herunder sager om godkendelse af krematorier og kolumbarier, fastsættelse af regler for udførelse af ligbrænding samt meddelelse af tilladelse til særlig anbringelse af askeurner eller udspreddning af aske.
(Bek. nr. 533).

1976, 1. april. Til Finansministeriet.
Sager vedrørende Statstidende.
(Bek. nr. 84).

1976, 1. april. Til Ministeriet for offentlige arbejder.
Lovgivning om buskørsel i Grønland.
(Bek. nr. 125).

1979, 30. april. Til Handelsministeriet.
Lovgivning om kontinentalsoklen.
(Bek. nr. 176)

Endvidere er Justitsministeriets forretningsområde blevet udvidet med følgende nye sagsområder:

Udlændinges erhvervelse af fast ejendom.

Lovteknisk gennemgang af lovforslag fra andre ministerier.

Registrering af ret til luftfartøjer.

Offentlighed i forvaltningen.

Registertilsyn.

Bilag 7

Sagfordeling mellem kontorerne i Justitsministeriets departement 1936–67.

Anm.: Angående tiden før 1936 se foran s. 164. Efter indførelsen af et integreret journalsystem i 1968 har sagernes fordeling mellem kontorerne ikke længere betydning for arkivdannelsen.

1936–1946

1. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1936:

Arveret	Overformynderiet
Børn, anbringelse af	Personret
Domstolens organisation og personel	Sagførervæsen
Familieret	Sekretariatssager
Lovtidende og Ministerialtidende	Tinglysning

Sagområder afgivet fra kontoret 1936–46:

1939, 1. april	Domstolens organisation og personel	til 4. kontor
	Sagførervæsen	til 4. kontor
	Tinglysning	til 4. kontor

2. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1936:

Biografteatre	Ligsyn
Borgerlig retspleje	Obduktion
Bortlodning	Pengefideikommiser
Brandforsikring af fast ejendom	Politibygninger
Brandvæsen	Polimestrenes tjenesteboliger
Dommernes embedsboliger	Redningsbelønninger
Dommernes kontorhold	Retbygninger
Forlystelsvæsen	Retslægerådet
Retsplejelovgivningen	Retslægevæsen
Husdyrsager, voldgift i	Sikkerhedsforanstaltninger overfor
Indsamlinger	farlige åndssvage og sindssyge
Jurisdiktionsgrænser	Skuespilbevillinger
Legater	Stiftelser
Levnedsmidler, undersøgelse af	Strandingsvæsen
Ligbrænding	Tingsteder
	Tingtider

Sagområder tilført kontoret 1936–46:

1939, 1. april	Benådning (undtagen af fanger i statsanstalter)	fra 3. kontor
	Motorkøretøjer og færdselsforhold	fra 3. kontor
	Sikkerhedsforanstaltninger overfor farlige psykoperter og drankere	fra 3. kontor
	Sprængstoffer	fra 3. kontor

Sagområder afgivet fra kontoret 1936–1946:

1939, 1. april	Borgerlig retspleje	til 4. kontor
	Dommernes kontorhold	til 4. kontor
	Husdyrsager, voldgift i	til 4. kontor
	Jurisdiktionsgrænser	til 4. kontor
	Politibygninger	til 4. kontor
	Politimestrenes kontorhold	til 4. kontor
	Politimestrenes tjenesteboliger	til 4. kontor
	Redningsbelønninger	til 4. kontor
	Retsbygninger	til 4. kontor
	Retsplejelovgivningen	til 4. kontor
	Strandingsvæsen	til 4. kontor
	Tingsteder, tingtider	til 4. kontor
1939, 3. oktober	Undersøgelse af levnedsmidler	til Indenrigsministeriet
1946, 1. januar	Benådning (undtagen af fanger i statsfængsel)	til 3. kontor

3. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1936:

Anklagemyndigheden	Pas og visum
Benådning (undtagen af fanger i statsfængsel)	Pantelånervæsen
Dyreværn	Politivæsen
Fremmedtilsyn	Sprængstoffer
Færdselsforhold	Strafferetsplejen
Hundeloven	Våben, indførsel af og handel med
Motorkøretøjer	Æresoprejsning

Sagområder tilført kontoret 1936–1945:

1938, 1. april	Rigspolitiet	Lov nr. 166 af 18. maj 1937
1946, 1. januar	Benådning (undtagen af fanger i statsfængsel)	fra 2. kontor

Sagområder afgivet fra kontoret 1936–1945:

1939, 1. april	Benådning (undtagen af fanger i statsfængsel)	til 2. kontor
	Færdselsforhold	til 2. kontor
	Motorkøretøjer	til 2. kontor
	Sprængstoffer	til 2. kontor
	Våben, indførsel af og handel med	til 2. kontor
	Hundeloven	til 4. kontor
	Dyreværn	til 4. kontor

3. kontor A 1946.

Sagområder: Fremmedtilsyn
Pantelånere
Politivæsen

3. kontor B 1946.

Sagområder: Anklagemyndigheden
Benådning (undtagen af fanger i statsfængsel)
Straffelovgivningen

4. KONTOR (1939–46)

Sagområder pr. 1. april 1939:

Borgerlig retspleje	Politiets kontorhold
Dommernes embedsboliger	Politimestrenes tjenesteboliger
Dommernes kontorhold	Redningsbelønninger
Domstolenes organisation og personel	Retsbygninger
Dyreværn	Sagførervæsen
Hundeloven	Strandingsvæsen
Husdyrsager, voldgift i	Tinglysning
Politibygninger	

1947–1967

1. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Børn, anbringelse af	Lovtidende og Ministerialtidende
Familieret	Personret
Formueret	Sekretariatssager

Sagområder tilført kontoret 1947–64:

1951, 15. januar	Domstolenes organisation og personel	fra 4. kontor
1960, 1. januar	Udlændinges erhvervelse af fast ejendom	lov nr. 344 af 23.12.1959
1960, 6. september	Kastration og sterilisation	fra 3. kontor

Sagområder afgivet fra kontoret 1947–64:

1951, 15. januar	Borteblevne	til 2. kontor
	Umyndige	til 2. kontor
	Umyndiges midler	til 2. kontor
	Værgemål	til 2. kontor
1954, 1. juli	Lovtidende og Ministerialtidende	til Stats- ministeriet

1. kontor A 1964–67.

Sagområde pr. 1. oktober 1964:

Domstolens organisation og personel
Sekretariatsager

1. kontor B 1964–67.

Sagområde pr. 1. oktober 1964:

Børn, anbringelse af
Familiere (undtagen umyndige, umyndiges
midler og borteblevne)
Formueret
Kastration
Navneret
Sterilisation
Udlændinges erhvervelse af fast ejendom

Sagområder afgivet fra kontoret 1964–67:

1966, 1. januar Udlændinges erhvervelse af fast ejendom til 2. kontor

2. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Arveret	Overformyndieret
Biografteatre	Pengefideikommiser
Bordlodninger	Skifteret
Forlystelsesvæsen	Skuespilbevillinger
Indsamlinger	Statens filmcensur
Legater	Stiftelser

Sagområder tilført kontoret 1947–67:

1950, 1. juni	Sagførervæsen	fra 4. kontor
1950, 1. oktober	Redningsbelønninger	fra 5. kontor
1951, 15. januar	Umyndige	fra 1. kontor
	Umyndiges midler	fra 1. kontor
	Værgemål	fra 1. kontor
	Borteblevne	fra 1. kontor
1960, 6. september	Redningsbelønninger	fra 3. kontor
1965, 15. februar	Permutation af gavebreve, testamenter o.l.	fra alle andre ministerier
1965, 1. april	Strandingsvæsen	fra 3. kontor
	Hundeloven	fra 3. kontor
	Dyreværn	fra 3. kontor
1966, 1. januar	Udlændinges erhvervelse af fast ejendom	fra 1. kontor

Sagområder afgivet fra kontoret 1947–67:

1952, 1. januar	Redningsbelønninger	til 3. kontor
	Strandingsvæsen	til 3. kontor

1954, 1. juli	Indsamlinger Bortlodninger	til 5. kontor til 5. kontor
1961, 1. september	Biografer og film (undtagen Statens filmcensur)	til Ministeriet for kulturelle Anliggender
	Skuespilbevillinger og teaterforhold	

3. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Brandforsikring af fast ejendom	Retslægerådet
Brandvæsen	Retslægevæsen
Færdselsforhold	Sikkerhedsforanstaltninger over for
Kastration	farlige drankere, psykopater,
Ligbrænding	sindssyge og åndssvage.
Ligsyn	Sprængstoffer
Motorkøretøjer	Sterilisation
Obduktion	

Sagområder tilført kontoret 1947-67:

1950, 1. oktober	Dyreværn	fra 5. kontor
	Hundeloven	fra 5. kontor
1952, 1. januar	Redningsbelønninger	fra 2. kontor
	Strandingsvæsen	fra 2. kontor
	Pantelånere	fra 5. kontor
	Våben, indførsel af og handel med	fra 5. kontor

Sagområder afgivet fra kontoret 1947-67:

1952, 1. januar	Retslægerådet	til 6. kontor
	Retslægevæsen	til 6. kontor
	Sikkerhedsforanstaltninger over for farlige drankere, psykopater, sindssyge og åndssvage	til 6. kontor
1960, 6. september	Ligbrænding	til 6. kontor
	Ligsyn	til 6. kontor
	Obduktion	til 6. kontor
	Kastration	til 1. kontor
	Sterilisation	til 1. kontor
	Pantelånere	til 5. kontor
	Våben, indførsel af og handel med	til 5. kontor
	Redningsbelønninger	til 2. kontor
1965, 1. april	Dyreværn	til 2. kontor
	Hundeloven	til 2. kontor
	Strandingsvæsen	til 2. kontor

4. KONTOR

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Borgerlig retspleje	Domstolenes organisation og personel
Dommernes embedsboliger	Husdyrsager, voldgift i
Dommernes kontorhold	Politibygninger

Politimestrenes kontorhold	Retsplejelovgivningen
Politimestrenes tjenesteboliger	Sagførervæsen
Retsbygninger	Tinglysning

Sagområder afgivet fra kontoret 1947-67:

1950, 5. marts	Politimestrenes kontorhold	til 5. kontor
1950, 1. juni	Sagførervæsen	til 2. kontor
1951, 15. januar	Domstolenes organisation og personel	til 1. kontor

5. KONTOR.

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Dyreværn	Politiet
Fremmedtilsyn	Redningsbelønninger
Hundeloven	Strandingsvæsen
Pantelånere	Våben, indførsel af og handel med

Sagområder tilført kontoret 1947-67:

1950, 5. marts	Politimestrenes kontorhold	fra 4. kontor
1954, 1. juli	Indsamlinger	fra 2. kontor
	Bortlodninger	fra 2. kontor
1960, 6. september	Våben, indførsel af og handel med	fra 3. kontor
	Pantelånere	fra 3. kontor
1964, 9. oktober	Flagning	fra Statsministeriet

Sagområder afgivet fra kontoret 1947-67:

1951, 15. januar	Dyreværn	til 3. kontor
	Hundeloven	til 3. kontor
1952, 1. januar	Våben, indførsel af og handel med	til 3. kontor
	Pantelånere	til 3. kontor

6. KONTOR

Sagområder pr. 1. januar 1947:

Anklagemyndigheden	Straffelovgivning
Benådning (undtagen fanger i statsanstalter)	Strafferetspleje

Sagområder tilført kontoret 1947-67:

1952, 1. januar	Retslægerådet	fra 3. kontor
	Retslægevæsen	fra 3. kontor
	Sikkerhedsforanstaltninger overfor farlige sindssyge, åndssvage, psykopater og drankere	fra 3. kontor
1960, 6. september	Ligbrænding	fra 3. kontor
	Ligsyn	fra 3. kontor
	Obduktion	fra 3. kontor

LOVKONTORET

Sagområder pr. 1. september 1958:

Juridisk og lovteknisk prøvelse af ministeriets lovforslag
Internationalt lovsamarbejde indenfor ministeriets område

Sagområder tilført kontoret 1958–1967:

1960, 15. maj	Juridisk og lovteknisk prøvelse af andre ministeriers lovforslag	Skrivelse fra Statsministeriet
1964, 9. oktober	Lovtidende og Ministerialtidende	fra Statsministeriet

Bilag 8

Sagfordeling mellem kontorerne i Direktoratet for Fængselsvæsenet (Kriminalforsorgen) siden 1936.

Anm.: Angående tiden før 1936 se foran s. 200.

1936–1945

EKSPEDITIONSKONTORET

Sagområder pr. 1. januar 1936:

Arbejdshus	Psykopatfængsler
Arresthuse, tilsyn med	Sikkerhedsforvaringsanstalter
Benådning af fanger, der afsønes i statsfængsel	Statsfængsler
Fængselsnævnet	Tilsynsnævnet
Fængselselskaber	Ungdomsfængsler

Sagområder afgivet fra kontoret 1936–45:

1938, 1. april	Arresthuse, tilsyn med.

KONTORET FOR ARBEJDSDRIFTEN:

Fangernes beskæftigelse
Afsætning af anstaltens produkter

AFDELINGEN VEDRØRENDE ARRESTVÆSENET (fra 1. april 1938)

Overbestyrelsen af arresthusene i henhold til lov nr. 166 af 18. maj 1937.

1946–1969

1. KONTOR

Budget	Personalesager
Bygningsvæsen (undtagen arresthuse)	Sekretariatssager (undtagen arrestvæsenet)
Fængselsnævnet	Tilsynsnævnet
Fængselselskaber	

2. KONTOR

Benådning af fanger der afsoner i statsfængsel
Beregning af straffetid
Fangernes behandling
Måden på hvilken straf udstås
Prøveløsladelse

KONTORET FOR ARBEJDSDRIFTEN

Fangernes beskæftigelse
Afsætning af anstaltens produkter

AFDELINGEN VEDRØRENDE ARRESTVÆSENET

Overbestyrelsen af arrestvæsenet

1969–73

1. KONTOR

Sagområde pr. 1. maj 1969:

Budget, personale, regnskab
Sekretariatssager vedrørende de større anstalter (ikke arresthusene)

Sagområde tilført kontoret 1969–1973:

1973, 1. januar Sekretariatssager vedrørende arrestvæsenet

2. KONTOR

Konkrete sager vedrørende de indsatte retsstilling, herunder:
Indkaldelse og hensættelse til afsoning
Beregning af straffetid
Benådning og prøveløsladelse
Undervisning
Forsorg
Fritidsvirksomhed

3. KONTOR

De indsatte beskæftigelse og erhvervsuddannelse samt sager vedrørende personale,
budget og regnskabsvæsen i forbindelse hermed
Fængselsvæsenets bygningsvæsen
Fængselsvæsenets økonomivæsen

4. KONTOR

Generelle sager om de indsattes retsstilling og behandling
Anstaltsystemet
Internationalt kriminalpolitisk samarbejde
Kriminalstatistik
Kriminologisk forskning
Udgivelse af publikationer

AFDELINGEN VEDRØRENDE ARRESTVÆSENET

Sagområde pr. 1. maj 1969:

Administration af arrestvæsenet

Sagområde afgivet fra kontoret 1969–73:

1973, 1. januar Sekretariatssager vedrørende arrestvæsenet til 1. kontor

Direktoratet for kriminalforsorgen 1. april 1973 ff

1. AFDELING (ADMINISTRATIV AFDELING).

1. og 3. kontor, løn- og regnskabskontoret, kriminalforsorgens personaleskole.
Koordinerende og planlæggende opgaver vedrørende bevillingsspørgsmål og gene-
relle personalesager
Anstaltens sikkerhed

1. kontor

Budget, regnskab og personale
Sekretariatssager vedrørende kriminalforsorgens personaleskole, anstalter og
afdelinger
Arresthusene

3. kontor

De indsattes beskæftigelse og erhvervsuddannelse samt sager vedrørende personale,
budget og regnskab i forbindelse hermed
Forsyning, forplejning m.v.
Bygningsvæsen
Økonomivæsen

Løn- og regnskabskontoret

Hovedbogholderen er tillige økonomiinspektør for arrestvæsenet

2. AFDELING (BEHANDLINGSAFDELING)

2., 4. og 5. kontor samt undervisningskonsulenten
Koordinerende og planlæggende opgaver vedrørende institutionssystemet
Generelle sager om væsentlige nyordninger med hensyn til behandling af klientellet

2. kontor

Enkeltsager om klientellets retsstilling og behandling (bortset fra de til 5. kontor hørende sager), herunder:

- Indkaldelse til afsoning, udsættelse med afsoning, beregning af afsoningstid.
- Benådning og prøveløsladelse
- Strafafbrydelse
- Udgang fra anstalter og arresthuse
- Samarbejde med andre lande om udlevering til straffuldbrydelse

4. kontor

Generelle sager om klientellets retsstilling og behandling (bortset fra de til 5. kontor hørende sager)

- Anstaltsystemet og dets udnyttelse
- Kriminalstatistik
- Kriminologisk forskning
- Internationalt kriminalpolitisk samarbejde
- Biblioteksvæsen
- Informationsvirksomhed

5. kontor

Generelle forsorgsmæssige spørgsmål, herunder samarbejdet med det almindelige sociale sikringssystem

- Udfærdigelse af retningslinjer for tilsynsførende og personundersøgere
- Forsorgspersonalet
- Konsultativ og informativ virksomhed i forsorgsmæssige spørgsmål
- Enkeltsager om økonomisk hjælp m.v. til klientellet
- Medvirken i andre kontorerers sager, hvor der foreligger væsentlige forsorgsmæssige problemer
- Sekretariatsmæssig bistand til Justitsministeriets forsorgsudvalg og planlægningsudvalg vedrørende den frie kriminalforsorg

Undervisningskonsulenten

Planlægning af undervisningssektorens udbygning med hensyn til uddannelse og fritidsvirksomhed i kriminalforsorgens institutioner

- Samarbejde med det almindelige uddannelsessystem
- Konsultativ virksomhed m.h.t. undervisning i institutionerne
- Kursus m.v. for det pædagogiske personale
- Medvirken i andre kontorerers sager vedrørende det pædagogiske personale og klienters undervisning

Uddrag af Anders Melteig: En norsk tjenestemanns inntrykk og erfaringer fra arbeid i den danske sentraladministrasjon

Nordisk administrativt Tidsskrift 1961 s. 40–46.

(...)

Som hos oss utdeles praktisk talt alle sakene til sekretærene til behandling, eller som det heter til »ekspedition«.

Utdelingen foregår automatisk, idet hver enkelt sekretær og hver enkelt fullmektig på forhånd har fått fastlagt et bestemt sakområde, eller som det heter et bestemt »referat« ved en generell bestemmelse av kontorsjefen, som er kunngjort ved en såkalt »fordelingsliste«. Sakområdet kan være fastlagt etter faglige og geografiske kriterier, f.eks. slik at vedkommende sekretær eller fullmektig får alle saker av et bestemt slag fra en bestemt del av landet (et eller flere amter).

Tjenestemennene skifter imidlertid stadig sakområde. Det legges nemlig ikke saker til tjenestemann som er fraværende eller »utenfor nummer« for å behandle en større sak, selv om det bare er for kort tid. En sak som den ene uke er behandlet av én sekretær og én fullmektig, kan derfor neste uke bli behandlet av en annen sekretær og en annen fullmektig. Det kan også skje, selv om fraværet ikke ligger hos den sekretær eller fullmektig som tidligere behandlet saken, idet et fravær som regel medfører helt ny fordelingsliste av hensyn til balansen mellom tjenestemennenes arbeidsbyrde.

(...)

Selv om utdelingen av sakene foregår automatisk vil den overordnede på forhånd ha sett saken og eventuelt gitt anvisning på en spesiell behandlingsmåte, f.eks. at den skal behandles som »haster-sak«, noe som uttrykkes ved ordene »cito« eller »citissime«, og ved at det settes et antall diagonale streker i hjørnet på et av saksdokumentene, alt etter graden av hvor hurtig saken skal behandles.

Det er ingen bestemt korrespondanse mellom sekretærenes og fullmektigenes sakområde. Dette medfører at den enkelte sekretær kan levere noen saker til én fullmektig og andre saker til en annen fullmektig. Sekretæren står derfor ikke i samme underordningsforhold til sin fullmektig, som den norske sekretær til sin byråsjef.

Sekretærens oppgave består i å skrive et såkalt »referat« over

saken, som nærmest tilsvarende våre anmerkninger eller notat. Ifølge en kontormeddelelse fra et av de kontorer hvor jeg arbeidet skal et referat inneholde »a) en *kortfattet* oversikt over sagens fakta og b) en belysning af sagen ud fra bestemmelserne i de pågældende love, bekendtgørelser og cirkulærer samt fra ministeriets og eventuelt domstolenes praksis«.

Ministeriets praksis dokumenteres av sekretæren ved den såkalte »tilaktering« av »fortilfælde« eller »paradigma«, d.v.s. ved å vedlegge tidligere avgjorte saker som har likhetspunkter med den sak, som er under behandling. Det legges atskillig vekt på at enhver avgjørelse er forankret i praksis, og den nevnte »tilaktering« utgjør derfor som regel en vesentlig del av sekretærens arbeid med den enkelte sak.

Som hjelpemiddel til å finne disse »fortilfælde« eller »paradigma« er det i hvert kontor en »visdomsbok« benevnt »V.B.«. I disse protokoller, innrettet etter løsbladsystem, opptas etter beslutning av en overordnet alle avgjørelser som antas å kunne være til rettledning for senere avgjørelser.

Fra sekretæren går saken til fullmektigen, som enten treffer avgjørelse, eller som det heter »resolution« på egen hånd *eller* leverer den tilbake til sekretæren til såkalt »fortsat referat«, det vil som regel si til ytterligere undersøkelse, (f.eks. i »paradigma«), eller fremskaffelse av flere opplysninger *eller* forelegger den videre.

Fullmektigens »resolution« på egen hånd er dog som regel avhengig av kontorsjefens sanksjon, idet kontorsjefen underskriver den utgående skrivelse.

Den videre »forelæggelse« skjer ikke som hos oss ved at vedkommende leverer saken fra seg til overordnet, men ved at han, som det heter, »nævner« den for ham. Jeg har ikke vært til stede under en slik behandling av saken, men jeg har forstått at den i det vesentlige går ut på at fullmektigen foredrar saken muntlig for kontorsjefen. På grunnlag av dette muntlige foredrag vil kontorsjefen enten treffe sin avgjørelse *eller* la den gå tilbake til »fortsat referat« *eller* selv »nævne« den for (avdelingssjefen) departementssjefen, som forholder seg på liknende måte vis à vis ministeren. Hvorledes denne »nævnelse« av saken foregår får man også en viss beskjed om i den foran nevnte kontormeddelelse der det heter at »formålet med referatet er, at det – foruden at give den nævnte juridiske belysning af sagen – skal yde støtte ved dennes videre behandling, særlig ved nævnelse for ministeren, departementschefen eller kontorchefen. Det bør derfor være opstillet så *overskueligt* som muligt, gerne således at oplysningerne gives i skematisk form. Det har ingen værdi blot at skrive af efter sagens bilag«.

Fullmektigen gir sin tilslutning til sekretærens innstilling ved å uttale »intet at erindre« forkortet »i.a.e.«, kontorsjefen ved å erklære seg »enig«, (som noteres på saken av fullmektigen) departementssjefen ved å »bifalde«, forkortet »bif« (som noteres på saken av kontorsjefen) og ministeren ved å »tiltræde« forkortet »tiltr.« (som noteres på saken av departementssjefen).

Først etter at det er, som det heter »resolveret i en sag« kommer turen til utferdigelsen av konsept til »eventuelle skrivelser«. Dette arbeid overlates i stor utstrekning til særlige »konseptskrivere« blant kontorpersonalet (-damene).

Når dette kan gjøres så skyldes det først og fremst at skrivelserne fra justitsministeriet (og visstnok også fra de øvrige ministerier) er sterkt stil- og formbundne. I tillatelsessaker (bevillingssaker), som vel utgjør en større del av justitsministeriets saker enn Justisdepartementets, er den vanlig benyttede form at justitsministeriets skrivelse begynner med et referat av den henvendelse som er gjort: »I et til H.M.Kongen innsendt, at Kabinetssekretariatet hertil oversendt andragende har De ... ansøgt om, at der må blive ...« og slutter med en meddelelse om hva justitsministeriet i den anledning har besluttet: »Foranlediget heraf skal man meddele at justitsministeriet herved ... (f.eks.) ... tillader det ansøgte«.

Når konseptskrivningen kan overlates til kontorpersonalet, så skyldes det videre at referatene slutter med et forslag til avgjørelse, som uttrykkes ved at saksbehandleren »henstiller« eller at det »henstilles«, forkortet »hst.« at det og det gjøres, og så følger faktisk i indirekte tale den skrivelse som må bli konsekvensen av forslaget.

Dette var da i store trekk sakenes gang i justitsministeriet, eller saksbehandlingen i sin alminnelighet, slik den fortonet seg for meg.

Men det var også mer spesielle sider ved saksbehandlingen som gjorde inntrykk på meg.

Hos oss danner hver gangs behandling av samme sak en særskilt sak i fysisk (arkivmessig) forstand, idet saken får nytt saksomslag, nytt journalnummer, nytt behandlingsblad og ny plass i arkivet for hver gang den kommer inn, f.eks. etter å ha vært ute til uttalelse hos andre instanser. Hver enkelt gangs behandling danner dog »forbindelse«, idet saksomslagene legges utenpå hverandre og tar form av »løker«, og idet hvert nytt journalnummer har henvisning til det journalnummer saken fikk ved forrige gangs behandling.

I Danmark fortsetter man den nye behandling av samme sak i et såkalt »nytt referat«, forkortet »N.R.« på samme referatark. Saken får ikke nytt journalnummer, men beholder det nummer og den plass i arkivet, som saken fikk da den oppsto. (Derimot får saken

hver gang den kommer inn riktignok et nytt såkalt »kontrolnummer« og hver gang den går ut et nytt såkalt »kopinummer«.) En stor sak, som er i ministeriet til stadig (og ny) behandling, f.eks. en sak som forelegges andre instanser til uttalelse, eller som det heter til »høring«, vil dermed alltid være fremstilt og sluttbehandlet i samme dokument, som under tiden etter sakens størrelse kan bli en hel innbunden bok. Referatarket tjener avvekslende med konseptene, som er nye for hver gangs behandling, også som saksomslag.

I større utstrekning enn hos oss kommuniseres justitsministeriets avgjørelser ved såkalte »notitser« til de instanser, som er »hørt« i anledning av avgjørelsen. Og i større utstrekning enn hos oss svarer justitsministeriet selv og direkte, den privatperson (eller som han kalles »titulus« forkortet »tit.«), som avgjørelsen gjelder, og overlater altså ikke det til den underordnede instans.

På en mer effektiv måte enn hos oss sørger danskene for at en sak får en virkelig avslutning. Når en sak går ut, f.eks. til »høring«, føres den på en erindringsliste. Går det en viss tid uten at man har fått den uttalelse man har bedt om, blir saken tatt frem igjen, stemplet »fremtaget til erindring« og lagt på sekretærens pult. Sekretæren må så gjøre det som er nødvendig for å få saken i gang igjen og i et »N.R.« forelegger han saken for den overordnede med meddelelse om hva han for så vidt har foretatt seg.

Når saken ikke fører til noen videre forføyning, altså når den som vi sier tas »til etterretning« (»t.e.«), så uttrykkes dette ved at henvendelsen e.l. »lægges ved sagen«, forkortet »l.v.s.«.

Ved saksbehandlingen i det danske justitsministerium brukes – kanskje fordi man der ikke er utstyrt med samme tekniske hjelpemidler, skrivemaskiner og diktafoner, som man er hos oss – ved referat- og konseptskrivningen et høyt utviklet forkortelses- og tegnsystem. Vendinger som er alminnelig brukt, markeres ved ordenes begynnelsesbokstaver. Navne-, tids- og stedsbetegnelser eller hele perioder, som i den enkelte sak forekommer flere ganger, markeres første gang den er brukt f.eks. ved understrekning (rett strek, krøll-strek, dobbelt strek, farget strek) eller ved innklamring (enkelt, dobbelt, skarpt eller vanlig) mens betegnelsen eller perioden hver gang den senere brukes bare angis med det tegn som den første gang er markert med. Jeg kan gi et eksempel på en spesiell bruk av dette tegnsystem: Når fullmektigen er enig i en del av sekretærens konklusjon, men ikke i hele, uttrykker han dette ved »Enig ÷ ————« og ved å sette tilsvarende strek under den del av sekretærens konklusjon som han mener bør utgå. Når fullmektigen mener at en søknad, som sekretæren har innstilt til innvilgelse, bør avslås, samt at det f.eks. er behov for en forklaring, uttrykker han dette ved

»Kib.« (forkortelse for »kan ikke bevilges«) + tilføye at , hvorefter man finner det som skal tilføyes ved å lete frem den periode i referatet, som har fått en tilsvarende understrekning.

Hvert kontor i justitsministeriet har sine egne konseptark og sine egne referatark, de siste endog av særskilt farge, grøn, rødt, blått o.s.v.

(...)

Bilag 10

Rigsarkivarens skrivelse af 23. juli 1979 til Justitsministeriet angående kassation i departementets arkiv for journalperioden 1968–72.

RA afl. j. F. 05-5-2. MH/BAa-VD.

Under henvisning til stedfundne forhandlinger og tidligere korrespondance meddeler jeg herved Justitsministeriet tilladelse til at foretage kassation af journalsager for journalperioden 1968–72 efter følgende retningslinjer:

Alle sager i nedennævnte saggrupper kasseres efter et åremål, som angives ved K efterfulgt af et ciffer. K 5 angiver, at saggruppen kasseres fem år efter journalperiodens udløb.

Undtaget for kassation er i ovennævnte saggrupper alle sager registreret i visdomsbog eller visdomsregister samt yderligere to sager i hver saggruppe, der bevares som prøve. I saggrupper for enkelte ansatte undtages fra kassation alle sager vedrørende personale i lønramme 35 eller derover og alle sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01 – dvs. personer født den første dag i en måned.

- 035 Tilladelser, bemyndigelser K 30
- 0371 Meddelelser om ledige stillinger udenfor ministeriet K 30
- 041 Kontorpersonale K 30 år *efter fratæden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 042 Betjente K 30 år *efter fratæden*, med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 062 Telefon K 5
- 1080 De enkelte dommerembeder. Kasse og regnskabsvæsen K 5
- 1081 De enkelte dommerembeder. Konstitutioner K 10
- 1082 De enkelte dommerembeder. Kontorhold, telefon K 5
- 1083 De enkelte dommerembeder. Inventar, kontormaskiner K 5
- 1085 De enkelte dommerembeder. Kontorpersonale, studenter K 30 år *efter fratæden*, med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares.
- 1086 Andet personale K 30 år *efter fratæden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 1180 De enkelte politimesterembeder. Kasse og regnskab K 5
- 1181 De enkelte politimesterembeder. Lokaler og bygninger K 5
- 1182 De enkelte politimesterembeder. Kontorhold, inventar K 5

- 1183 De enkelte politimesterembeder. Konstitutioner K 10
- 1185 Andet personale K 30 år *efter fratæden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 1380 Anklagemyndighedens enkelte embeder. Kasse- og regnskabsvæsen K 5
- 1381 Anklagemyndighedens enkelte embeder. Lokaler og bygninger K 5
- 1382 Anklagemyndighedens enkelte embeder. Kontorhold, inventar m.v. K 5
- 1384 Andet personale K 30 år *efter fratæden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 153 Overformynderiet, kontorhold m.v. K 5
- 154 Overformynderiet, personalesager K 30 år *efter fratæden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 177 Lokale bygningssager vedrørende egne bygninger K 10
- 178 Lokale bygningssager vedrørende lejede lokaler K 10
- 2003 Oplysning om dansk ret til udlandet K 10
- 2011 Retsanmodninger til og fra udlandet K 5
- 2015 Eksterritorialret K 5
- 2030 Lovovertrædelser, anmeldelser K 5
- 2042 Aktindsigt K 10
- 2061 Anke og kære til landsret K 10
- 2062 Anke og kære til højesteret K 10
- 2063 Genoptagelse i øvrigt K 10
- 222 Oplysning om dansk ret til udlandet K 10
- 2301 Fuldt stop K 10
- 2302 Lokale hastighedsbegrænsninger, hovedveje K 10
- 2303 Lokale hastighedsbegrænsninger, biveje K 10
- 2304 Parkerings- og stopforbud, holdepladser K 10
- 2305 Andre reguleringer K 10
- 231 Særlige konkrete sager, hyrekørsel, udrykning K 30
- 242 Køretøjers indretning og udstyr, kategorier K 30

- 243 Vægt- og dimensionsdispensationer K 10
- 254 Afgiftsspørgsmål K 30
- 256 Registreringspligt, udenlandske køretøjer K 30
- 2610 Førere, helbred K 10
- 2611 Førere, straf K 10
- 2612 Førere, alder K 10
- 2613 Førere, ædruelighed K 10
- 262 Førerprøver K 10
- 263 Førerbeviser K 10
- 272 Biltilsynets personale K 30 år *efter fratræden* med undtagelse af sager vedrørende personer med cpr-numre begyndende med cifrene 01, som bevares
- 303 Tilladelse til at opbevare aske K 10
- 3303 Oplysninger om dansk ret til udlandet K 10
- 33113 Tilskud til materiel K 5
- 33151 Brandfarlige væsker, konkrete sager K 5
- 33171 Dispensationer fra brandpolitilovgivningen, konkrete sager K 5
- 33190 Jubilæumstegn K 5
- 33211 Brandassurancedispensationer, konkrete sager K 5
- 3403 Oplysninger om dansk ret til udlandet K 10
- 343 Landbrugslotteriet K 30
- 344 Vare- og industrilotteriet K 30
- 3703 Oplysning om dansk ret til udlandet K 10
- 3932 Hunde K 5
- 4010 Retsanmodninger m.v. til udlandet K 5
- 4011 Retsanmodninger m.v. fra udlandet K 5
- 40410 Fri proces ved 1. instans, ægteskab K 5
- 40412 Fri proces, andre sager K 5
- 40420 Fri proces under appel, ægteskab K 5

- 40421 Fri proces, faderskab K 5
- 40422 Fri proces, andre sager K 5
- 4043 Tilladelser efter retsplejelovens § 417 stk. 1 vedrørende sagsomkostninger K 5
- 4061 Udlæg, udpantning, tvangsauktion konkrete sager K 5
- 4105 Familieret. Oplysning om dansk ret til udlandet K 10
- 41090 Attestationer K 10
- 4110 Tilladelser til at indgå ægteskab uanset ung alder K 5
- 4111 Tilladelser til ægteskab efter ægteskabslovens § 10 K 5
- 4112 Godkendelse af fremmede skilsmisedomme K 5
- 4113 Fritagelse for lysning og kundgørelse i udlandet K 5
- 4132 Separation og skilsmisse K 10
- 4133 Forældremyndighed K 30
- 4134 Samkvemsret K 30
- 4143 Ændring af faderskabsbidrag K 10
- 4144 Inddrivelsessager fra udland K 30
- 4145 Inddrivelsessager fra indland K 10
- 4155 Oplysning om adoption K 5
- 4303 Oplysninger om dansk ret til udlandet K 10
- 4311 Anbringelse af umyndiges midler K 30
- 4312 Umyndige, køb og salg af fast ejendom K 30
- 4313 Umyndige, midler udbetalt K 30
- 4403 Oplysninger om dansk ret til udlandet K 10
- 4422 Fritagelse for båndlæggelse K 30
- 4423 Frigivelse af båndlagt arv K 30
- 4425 Anbringelse af båndlagte midler K 30
- 4441 Danske døde i udlandet K 5
- 4442 Udlændige døde i Danmark K 5
- 4461 Eksekutorbevillinger K 10

Bilag 11

Arkivalier vedrørende Justitsministeriets organisation.

JUSTITSMINISTERIETS 1. KONTOR.

- 1848 Y 741. Ophævelse af Danske kancelli og oprettelse af et justitsministerium.
- Y 1110. Besættelse af embeder i Justitsministeriet maj 1848.
- A 58. Oprettelse af et overinspektorat for fængselsvæsenet.
- A 1954. Bekendtgørelse af 7. december 1848 om Justitsministeriets organisation.
- 1850 C 1936. Omordning af straffeanstaltens bestyrelse.
- 1851 D 759. Generalkrigskommissariatets ophævelse og omordning af Justitsministeriets 3. departement.
- 1852 E 171. Ordningen af ministeriets bogholderi.
- E 903. Karantænevæsenet henlægges fra Finansministeriet til Justitsministeriet.
- 1854 G 3169. Nedlæggelse af ministeriets 2. departement.
- 1857 K 906. Underbalance i Horsens straffeanstalts regnskaber.
- K 4328. Kommission om straffeanstaltens økonomi.
- 1858 L 80. Nedlæggelse af et departementchefembede.
- L 4357. C. N. Davids afsked som overinspektør for fængselsvæsenet.
- 1859 M 45. F. Bruun konstitueres som overinspektør for fængselsvæsenet.
- 1860 N 1450. Lønninger i Justitsministeriet.
- N 1485. Revisionskontorerne overføres til Indenrigsministeriet.
- 1868 V 486. Fortegnelse over Justitsministeriets personale.
- V 3231. Justitsministeriets organisation og arbejdsplan.
- 1883 K 1354. Misligheder i Horsens straffeanstalt.
- K 4570. Folketingets finansudvalg begærer afskrifter af forhør i sagen om Horsens straffeanstalt.
- 1884 L 3119. Genoprettelse af Overinspektionen for fængselsvæsenet.
- 1885 M 5931. Nedlæggelse af ministeriets 2. departement.

- 1891 S 3667. Konstitution af en overinspektør for fængselsvæsenet.
- 1897 Z 1499. Omordning af departementsforholdene i Justitsministeriet.
- 1900 A 2341. Konstitution af en overinspektør for fængselsvæsenet.
- A 6000. Beskikkelse af en overinspektør for fængselsvæsenet.
- 1903 D 6104. Kritik af regnskabsmæssige forhold ved Overinspektionen for fængselsvæsenet.
- 1904 E 620. Bekendtgørelse af 1. februar 1904 om ordningen af departementsforholdene i Justitsministeriet.
- 1905 F 11120. Ændring af sagfordelingen mellem ministeriets 1. og 2. kontor.
- 1909 K 7014. Lovforslag om oprettelse af et direktorat for fængselsvæsenet.
- 1910 L 3537. Bekendtgørelse af 26. maj 1910 om henlæggelse af visse sager fra Justitsministeriets departement til direktøren for fængselsvæsenet samt om ordningen af departementschefforholdene i ministeriet.
- L 3679. Udnævnelse af en direktør for fængselsvæsenet.
- 1913 O 7001. Lovforslag om kontrollen med len, stamhuse, fideikommisgodser og pengefideikommiser.
- 1914 P 1728. Oprettelse af embeder som kommitteret ved fængselsvæsenets arbejdsdrift og kontorchef i Direktoratet for Fængselsvæsenet.
- P 2360. Bekendtgørelse af 26. marts 1914 om henlæggelse af sager fra Justitsministeriet til Indenrigsministeriet.
- P 3387. Lenskontrollens stilling i forhold til Justitsministeriets departement.
- P 9165. Bekendtgørelse af 28. december 1914 om omlægning af visse sager i Justitsministeriet.
- 1918 T 7004. Oprettelse af Justitsministeriets 3. kontor.
- 1920 V 10354. Kgl. resolution af 30. december 1920 om sagfordelingen mellem Justitsministeriets departement og Direktoratet for Fængselsvæsenet.
- 1923 Z 709. Om simplificering af forretningsgangen ved direkte kommunikation mellem Udenrigsministeriet og myndigheder under Justitsministeriet.
- Z 4834. Administrationskommissionen af 1923.
- 1935 K 5373. Færø-sagernes ressortforhold.
- 1938 N 4710. Oprettelse af et fjerde kontor i Justitsministeriet.
- 1946 V 2719. Blanketsagernes arkivering.

- 1947 X 33. Oprettelse af to nye kontorer i departementet og udvidelse af dets personale.
- 1950 Æ 1219. Sagfordelingsliste for departementets 6 kontorer.
- Æ 1099. Omordning af sager mellem ministeriets kontorer.
- Æ 2508. Sagfordeling mellem departementets kontorer.
- 1952 A 304. Sagfordeling mellem departementets kontorer.
- 1954 C 986. Henlæggelse af sager om Lov- og Ministerialtidende under Statsministeriet.
- C 1951. Afdelingschefer i Justitsministeriet.
- 1957 F 213. Liste over sagernes fordeling mellem departementets kontorer.
- 1964 N 768. Lov- og Ministerialtidende samt sager om flagning henlægges fra Statsministeriet til Justitsministeriet.

JUSTITSMINISTERIETS 2. DEPARTEMENT 1848.

- 1848 A 879. Responsum fra generalprokurøren om ministeriernes organisation.
- A 1586. Gennemførelsen af den besluttende ministerialforvaltning.

JUSTITSMINISTERIETS 2. KONTOR.

- 1850 C 2402. Lov om udskrivningsvæsenets omordning, hvorved Generalkrigskommissariatet ophæves.
- 1869 X 523. Ændring af Vajsenhusets virksomhed.
- 1870 Y 1305. Vajsenhusets henlæggelse under Kultusministeriet.
- Y 1386. Kommission om samvirke mellem Universitetet og hospitalerne.
- 1871 Z 730. Frederiks hospitals og Fødselsstiftelsens henlæggelse under Kultusministeriet.
- 1921 172. Lov af 6. maj 1921 om oprettelse af Direktoratet for Statens Sindssygehospitaler.
2498. Instruks for direktøren for statens sindssygehospitaler.
- 1930 2485. Nedlæggelse af Lenskontoret.

JUSTITSMINISTERIETS 3. KONTOR.

- 1920 853. Oplysninger fra britisk politi om politisk mistænkelige personer.
- 1923 156. Om simplificering af forretningsgangen ved direkte kommunikation mellem Udenrigsministeriet og myndigheder under Justitsministeriet.

1973-221-44. Oprettelse af en færdselssikkerhedsafdeling.

JUSTITSMINISTERIETS 4. KONTOR.

1920 2794. Oprettelse af en stilling som kontorchef i Direktoratet for Fængselsvæsenets ekspeditionskontor.

JUSTITSMINISTERIETS 6. KONTOR.

1969-946-31. Alle benådningssager henlægges under Direktoratet for Fængselsvæsenet.

JUSTITSMINISTERIETS FÆRØ-JOURNAL.

XVII 485. Omlægning af færøske sager 1926.

XVIII 59. Tilsagn til Lagtinget om høring ved omlægning af færøske sager.

XX 532. Omlægning af færøske sager 1935.

JUSTITSMINISTERIETS 1. AFDELING.

1975-010-15. Ændringer i departementets struktur pr. 1. januar 1976.

JUSTITSMINISTERIETS LOVAFDELING.

1958 92. Statsministeriets cirkulære af 16. maj 1960 om lovteknisk gennemgang i Justitsministeriet af andre ministeriers lovforslag.

1972-20002-177. Statens overtagelse af Dansk Forsorgsselskabs funktioner.

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENET.

1913 160. Reform af fængselsvæsenets arbejdsdrift.

1733. Oprettelse af embeder som kommitteret ved fængselsvæsenets arbejdsdrift og kontorchef i Direktoratet for Fængselsvæsenet.

1921 33. Om sagernes fordeling mellem direktoratet og Justitsministeriets departement.

1926 314. Bortfald af embedet som kommitteret ved fængselsvæsenets arbejdsdrift.

670. Fagenes klage over konkurrence fra fængselsvæsenets arbejdsdrift.

1928 697. Udvalget af 9. april 1929 til undersøgelse af den økonomiske side ved arbejdet i straffeanstalterne.

1929 569. Folketingsmand P. A. Andersen beskikkes som medlem af udvalget vedrørende fængselsarbejdet.

1932 357. Oprettelse af tilsynsråd for fængselsvæsenets arbejdsdrift.

- 1933 1028. Beskikkelse af kontorchef Weibull som medlem uden stemmeret af Tilsynsrådet vedrørende fængselsvæsenets arbejdsdrift.
- 1945 859. Oprettelse af et nyt kontor i direktoratet.

DIREKTORATET FOR FÆNGSELSVÆSENETS 1. KONTOR.

- 1949 565. Normeringslov for finansåret 1950/51.
- 1972 227. Navneændring til Direktoratet for Kriminalforsorgen.

FINANSMINISTERENS JOURNAL. (FMJ).

- 1848 128. Kollegiernes omdannelse til ministerier.

GENERALPROKURØREN.

- 1848 46. Responsum om ministeriernes organisation.

INDENRIGSMINISTERIETS SEKRETARIAT.

- 1859 40. Nedsættelse af en kommission om fængselsvæsenets økonomi.
- 1857–68. Pk.: Journalsager vedrørende arkivvæsenet. Justitsministeriets og Indenrigsministeriets arkivkontorers forening til Kongerigets arkiv.

KONSEILSPRÆSIDIET.

- 1848 173. Ministeriernes organisation.
- 1855 Forestillinger nr. 7. Islandske departement henlægges fra Indenrigsministeriet til Justitsministeriet.
- 1874–81 Forestillinger nr. 5. Oprettelse af et ministerium for Island.

KULTUSMINISTERIETS 1. KONTOR.

- 1849 A 69. Deling af Danske Kancellis arkiv mellem Justitsministeriet og Kultusministeriet.

KULTUSMINISTERIETS 3. KONTOR.

- 1867 L 611. Om en forandret plan for det lægevidenskabelige studium.
- 1909 631. Hvorvidt embedet som kvæstor ved Københavns Universitet kan forenes med hvervet som overinspektør for fængselsvæsenet.

KØBENHAVNS UNIVERSITET.

- Konsistorium. Circularia 17. november 1909 nr. 34. Hvorvidt embedet som kvæstor kan forenes med hvervet som overinspektør for fængselsvæsenet.

Bilag 12.

Betænkninger. Litteratur.

BETÆNKNINGER.

(Numrene i parentes henviser til Palle Svennevig, Danske kommissionsbetænkninger 1850–1970 og 1971–75).

Betænkning og Forslag om en ordnet Samvirken mellem Universiteterne og Hospita-
lerne til den lægevidenskabelige Undervisnings Fremme. 1871 (nr. 1085).

Betænkning afgiven af den ved Lov nr. 32 af 5. marts 1909 nedsatte Kommission.
1913. (nr. 590).

Medicinalkommissionens X. Betænkning angaaende Overbestyrelsen af Statens
Sindssygehospitalet. Afgiven af den i Medfør af Lov nr. 49 af 13. marts 1908 nedsatte
Kommission til at forberede en Omordning af Statens civile Sundhedsvæsen. 1920.
(nr. 1146).

Betænkning angaaende Statens Overtagelse af Arresthusenes Forvaltning og an-
gaaende Arbejdshus. Efter Justitsministerens Anmodning afgivet af Direktøren for
Fængselsvæsenet. 1924. (nr. 520).

Administrationskommissionen af 30. Juni 1923. 2. Betænkning. 1924. (nr. 706). – 3.
Betænkning. 1925. (nr. 707).

Betænkning fra den ved Justitsministeriets Skrivelse nedsatte Kommission til Overve-
jelse af, hvorvidt der er Grund til at ændre den bestaaende Ordning af Landets Politi.
1926. (nr. 521).

Betænkning afgivet af Justitsministeriets Udvalg af 9. April 1929 angaaende Fængsels-
arbejde. Maskinskrevet. (nr. 526).

Forvaltningskommissionen af 1946. 4. betænkning. 1949. (nr. 721). – 5. betænkning.
1949. (nr. 722). – 9. betænkning. 1952. (nr. 727).

Betænkning fra det ved justitsministeriets skrivelse af 12. maj 1950 nedsatte udvalg til
overvejelse af muligheden for gennemførelse af en ændring af politiets øverste ledelse.
Betænkning nr. 10. 1951. (nr. 536).

Lønningsskommissionen af 1954. 2. betænkning. Betænkning nr. 197. 1958. (nr. 861).

Administrationsudvalget af 1960. 1. betænkning. Betænkning nr. 301. 1962. (nr. 729).
– 2. betænkning. Betænkning nr. 320. 1962. (nr. 732).

Arbejdsgruppen vedrørende centraladministrationens organisation. Betænkning nr.
629. (nr. 2673).

Betænkning afgivet af arbejdsgruppen vedrørende den fremtidige fordeling af arbejds-
opgaverne på kriminalforsorgens område mellem dansk forsorgsselskab og fængsels-
væsenet. Betænkning nr. 631. 1972. (nr. 2619).

LITTERATUR.

Administrationsdepartementet. Årsberetning for 1970–71.

Administrationsråd, Statens. Årsberetning for 15. september 1966 – 30. september 1967. – Årsberetning for 1. oktober 1967 – 30. september 1968. – Årsberetning for 1968–69.

Aude, Carl (red.). Fængselsvæsenets arbejdsdrift 1913–63. 1963.

Betænkninger fra Christian VIIIs tid om styrelsen af det danske monarki. Udg. ved Niels Petersen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 1969.

Brandforsikringsarkivalier for Købstæder og Landbygninger. Foreløbig Arkivregistratur. Udgivet af Landsarkivet for Sjælland m.v. 1969.

Fussing, Thorkil. Nogle Træk til Belysning af Fængselsvæsenets Administration. 1903.

Heiberg, P. A. Udkast til en Skildring af Forretningsgangen og Bogføringen ved Danske Kancelli 1670–1848. Udgivet af Rigsarkivet. 1977.

Jensen, Birgit Bjerre. Kilder til belysning af len, stamhuse og fideikommiser. Arkiv 3. bd. 1971. S. 223–41.

Jørgensen, Frank. Brandforsikringsarkivalier i Rigsarkivet vedrørende landbygninger i kongeriget. Fortid og Nutid. 1968. S. 383–89.

Jørgensen, Harald. C. N. David. 1950.

Kancellisystemet. Udgivet af Rigsarkivets 2. afdeling. 2. udg. 1982.

Kristjánsson, Adalgeir. Aflevering af arkivalier vedrørende Island fra Rigsarkivet i København i året 1928. Nordiske arkivstudier. 1977. S. 253–62.

Lassen, Niels. Erindringer. I. 1918.

Melteig, Anders. En norsk tjenestemanns inntrykk og erfaringer fra arbeid i den danske sentraladministrasjon. Nordisk administrativt Tidsskrift. 1961. S. 39–46.

Meyer, Poul. Offentlig forvaltning. 1970.

Ministerielle arkiver. Grundtræk af deres opbygning. Udgivet af Rigsarkivets 2. afdeling. 3. udg. 1982.

Petersen, Niels. Kultusministeriets tilblivelse. Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75-års jubilæum. 1964. S. 156–85.

Petersen, Niels. Departementet for det indre. Arkiv 3. bd. 1968. S. 111–17.

Rasmussen, Knud. Lægdsvæsenet 1788–1914. Arkiv 1. bd. 1967. S. 168–90.

Statsrådets forhandlinger. Udgivet af Rigsarkivet ved Harald Jørgensen. Bd. I. 1954.

Vejledende Arkivregistraturer. I. Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner. Ved Bjørn Kornerup. Udgivet af Rigsarkivet. 2. udgave. 1943.

